

2

BYENS RUN

Byens Rum 2
- Det kendte i det fremmede

*Denne gang vil jeg forlade min boplads
og søge mig nysyn i en fremmed egn.*
Knud Rasmussen, Myter og sagn fra Grønland

DET KENDTE I DET FREMMEDE

BYENS RUM 2

Byens rum 2
– *Det kendte i det fremmede*

© JUUL | FROST Arkitekter
Byens rum som udviklingsstrategi
København 2009
Alt materiale er ophavsretsligt beskyttet

Projektledelse
Helle Juul: Arkitekt MAA, ph.d., partner i Juul | Frost

Akademisk Partner
John Pløger: dr. Art., lektor Roskilde Universitetscenter

Projektmedarbejdere
Rikke Lequick Larsen: Arkitekt MAA
Kristine Samson: Erhvervs ph.d.-stipendiat, cand.mag. i Moderne Kultur og Kulturformidling
Mikkel Klougart: Etnolog
Pawel Antoni Lange: Kommunikationsansvarlig, cand.mag. i Moderne Kultur og Kulturformidling / HA

Tænketank
Mats Olsson: Arkitektrådgiver og tidligere stadsbygnadsdirektør i Malmö
Peter Hanke: Dirigent. Stifter af Exart Performances. Medlem af ECP
Bert Mulder: Lektor på Haag University, leder af eSociety, medlem af European Cultural Parliament

Byens rum som udviklingsstrategi
Byens rum som udviklingsstrategi er et tværfagligt udviklingsprojekt, der søger at udvikle en ny tilgang til, hvordan byens offentlige rum kan virke som katalysator for udvikling af byens rum ved et fokus på forandring og betydning som strategiske redskaber. Projektet er forankret hos FORSKNING+KOMMUNIKATION ved Juul|Frost Arkitekter ved Helle Juul, Arkitekt MAA og Ph.d., med lektor John Pløger fra RUC som akademisk partner. Se www.byensrum.dk for yderligere information.

Byens rum som udviklingsstrategi er finansieret af Realdania

European Cultural Parliament (ECP) er protektor på Byens rum som udviklingsstrategi.

Layout: Gilbert Hansen, **B**
Tryk: Center Tryk a/s, Holbæk
Udgiver: Fonden til udgivelse af Arkitekturtidsskrift **B** København
ISBN: 978-87-992042-9-8

Forsideillustration: Gran Via © Frederikke Frederichsen

B

7 INDLEDNING

11 TANKER

- Introduktion til tanker 14
- Jane Jacobs 17
- Kevin Lynch 19
- Georg Simmel 23
- Gilles Deleuze & Felix Guattari 26
- Henri Lefebvre 28
- Pierre Bourdieu 33
- Richard Sennett 35
- Noël Burch 39
- Umberto Eco 42
- Zygmunt Bauman 44

48 BYANALYTISK TANKEFUSION

55 CASES

- Introduktion til cases 58

Akupunktur

- Amsterdam: Amsterdam Bijlmer ArenA 60
- Odense: Havnepladsen 67
- Koog aan de Zaan: A8ernA 71
- Amsterdam: IJburg 75
- Rotterdam: Westblaak 79
- Sum up: Akupunktur 83

Parallelitet

- Barcelona: Jardins de la Torre de les Aigües 84
- Aalborg & Nørresundby: Den centrale havnefront 91
- Barcelona: Rambla del Mar 95
- Barcelona: Plaça dels Àngels 99
- Hamburg: Marco Polo-terrasserne 103
- Sum up: Parallelitet 107

Mnemo

- Berlin: Denkmal 108
- Berlin: Berlin Mauer 115
- Krakow: Nowy Plac Zgody 119
- Sibiu: Piata Mare 123
- Rafael Lozano-Hemmer: Under Scan 127
- Sum up: Mnemo 131

Område

- Dublin: Smithfield 132
- Nykøbing Falster: Slotsgade 139
- Dublin: Grand Canal Plaza 143
- Malmø: Stapelbæddsparken 147
- Dublin: Liffey Boardwalk 151
- Sum up: Område 155

156 BYER I UDVIKLING

159 STRATEGISKE REDSKABER

- Akupunktur 165
- Parallelitet 167
- Mnemoteknik 168
- Område 171
- Performativitet 172

176 INSPIRATION A – Å

182 TÆNKETANKEN TÆNKER

- Mats Olsson: Refleksioner 183
- Interview med Peter Hanke 186

191 EPILOG

194 ENGLISH SUMMARY

196 ILLUSTRATIONER & KILDER

I begyndelsen var byen. Men selv i begyndelsen var byen ikke en statisk størrelse. Byernes primære kendetegn er – og har altid været – forandringer. Byer er organiske og udvikles i takt med ændringer i de økonomiske, teknologiske og sociale forhold.

Byernes styrke er deres iboende diversitet, der giver mennesker mulighed for at mødes på tværs af deres interesser, alder samt sociale og etniske tilhørsforhold. Det er en del af baggrunden for at byer gennem tiderne har fungeret som mødesteder, oplevelseszoner, innovations- og inkubatormiljøer. Lever byerne ikke op til denne rolle, får det konsekvenser for samfundet som helhed. Hvis indbyggere forskanser sig, – som følge af at det fælles rum trænges væk af private interesser og egennyttige hensyn - forsvinder samfundets sammenhængskraft og dermed dets mulighed for at udvikle sig.

Planlægning i en ny kontekst

Spørgsmålet er hvordan vi understøtter byernes åbenhed og deres evner til at indoptage forandringer? Økonomi, immigration, arbejdsløshed, familiemønstre og politiske forskydninger er alle variable størrelser, der påvirker byerne og det liv, som udspiller sig i dem.

I dag lever vi i en individualiseret by, hvor vi fortolker og giver mening til omgivelserne med udgangspunkt i vores egen baggrund og smagspræferencer; På samme tid er det denne individualiserede by, der risikerer at lukke sig i ekskluderende fællesskaber. Hvordan finder man en balance mellem den oplevede, forbrugsorienterede by og det fælles rum for udvekslinger, hvor vi kan lære af hinanden? Udfordringen for planlæggere er at udvikle tilpasningsdygtige og robuste byer, der er åbne og modtagelige for forandringer, og samtidig styrke byernes diversitet, så de bliver omdrejningspunkter for udviklingen af nye typer af fællesskaber.

Planlægningens nye redskaber – måder at planlægge og udvikle byen

Det ændrede fokus stiller nye krav til planlægningen. Byens rum er ikke læn-

gere udelukkende et anliggende for kommunale planlæggere. Byerne opstår ikke af sig selv, men skabes i kraft af, at modsætninger mødes, hvilket fører til at nye byrumskvaliteter opstår. Derfor er den tværfaglige tilgang til planlægning vigtig, når diversiteten skal styrkes.

BYENS RUM 2: Det kendte i det fremmede

Byens rum 2: Det kendte i det fremmede samler det arbejde, tanker og analyser, vi har foretaget fra oktober 2007 – oktober 2009.

Platformen for Byens rum som udviklingsstrategi er tværfaglighed. Gennem en lang række aktiviteter har formålet været at vidensdele for at styrke innovationen indenfor diskussionerne om og det praktisk arbejde med byens rum. De aktiviteter, der danner vidensgrundlaget for Byens rum 2 er blandt andet:

- Hjemmesiden www.byensrum.dk
- Udgivelse af *Byens rum 1: Det fremmede i det kendte* på baggrund af oplæg fra konferencen af samme navn
- Udgivelse af den virtuelle artikelsamling *Byens rum 1,5*
- Publicerede artikler i diverse fagblade og på www.byensrum.dk
- Notater og oplæg på konferencer
- Erhvervs ph.d. om *Det performative byrum*
- Konferencen *Det fremmede i det kendte*
- Udgivelse af antologien *Byens rum 1* på baggrund af seminaroplæggene fra *Det fremmede i det kendte*
- Vox pop
- Nyhedsbreve
- Showroom med kommunernes bedste byrum
- Inspirationsmøder og seminarer
- Tænketank
- Udvikling af netværk og samarbejdspartnere, blandt andet partnerskab på LYDLYS, under Københavns Internationale teater

Byens rum 2: Det kendte i det fremmede tager afsæt i den kreative udveksling, der finder sted i grænsefladerne mellem de ovenstående aktiviteter.

Tilgangen

Vi har haft mulighed for at rejse. Vi har talt med involverede parter. Vi har duftet steder, læst og lyttet til inspirerende kolleger. Vi har erfaret, at de fleste steder indeholder en interessant og relevant fortælling. Vi mener, at mindre kendte byrum kan være lærerige. Derfor repræsenterer denne bog ikke kun analyser af de sikre vindere. Hvad der i dag kan virke utidssvarende, kan i morgen vise nye muligheder. Tilgangen til byens rum, og evnen til at anskue planlæggerens rolle strategisk i forhold til rummets betydning, er en lige så vigtig del af planlægningen som selve udarbejdelsen af planer for det fysiske rum. Med fokus på både niveau og tematik er vi nået frem til en kerne af cases, hvor strategier, intentioner, visioner og kontekster spænder bredt, favner vidt

og anviser interessante løsninger, der kan inspirere til en værdibaseret tilgang til planlægningen af byen.

Tanker

Byens rum 2 genlæser ni teoretikere, der kan tages i brug for at forstå urbane rum, deres processer og sammenhænge. Som en socio-rumlig relation mellem forskellige perspektiver udarbejder vi en byanalytisk tankefusion, der ser tilbage på de vigtigste erfaringer fra det 20. århundredes byudvikling. Dem fusionerer vi i den kontekst og med de forudsætninger, som byen stiller til rådighed i dag. Tankerne er - på trods af den tidsmæssige distance - stadig relevante og anvendelige i forhold til fremtidens byudvikling, og vi mener, at fortidens tanker fra sociologer, planlæggere, æstetikere og filosoffer meget vel kan udgøre fremtidspotentialerne inden for planlægningen.

Caseanalyser

De udvalgte cases er analyseret med udgangspunkt i en gennemgående metode, der sikrer et helhedsorienteret blik på byens rum. Metoden analyserer

på fire niveauer; by, rum, livsformning og krop. De respektive kortlægninger er analyseret med afsæt i dét niveau, der er mest relevant for den konkrete historie, som vi gerne vil fortælle.

Byens rum 2 demonstrerer, at der i Europa arbejdes med et væld af strategier og redskaber for at udvikle gode byrum. Med bogen hylder vi de gode intentioner og leverer en saglig gennemgang af dem. På denne måde håber vi at kunne inspirere til at gå nye veje i udviklingen af byens rum.

Perspektiverne

De enkelte tanker, eksempler og redskaber fungerer som selvstændige afsnit, der kan læses hver for sig, men folder sig ud, når man læser dem på tværs af kapitlerne. Eksempelvis kobler litteraturteoretikeren Umberto Eco sig på fremragende vis på eksemplerne fra Berlins kulturhistoriske tilgang, ligesom filmteoretikeren Noël Burch bidrager med begreber, der artikulerer den byrumsstrategi, vi finder i Jardins de la Torre de les Aigües.

I *Byens rum 1: Det fremmede i det kendte* bevægede vi os ud i ukendt land. Hvilke tendenser rør sig indenfor byrumsdiskussionerne og udviklingen af byens rum? Hvordan sikrer man en helhedsorienteret udvikling af byens rum? Hvad betyder midlertidighed i byrummet og hvilke funktioner kan det antage? Det var de nogle af de mange spørgsmål, vi valgte at arbejde med i en tværfaglig kontekst.

I *Byens rum 2* udforsker vi det kendte i det fremmede. I afsnittet Tænk tanken tænker udtaler Peter Hanke: ”Innovation er mere og andet end at fremstille noget, der aldrig før er set. Innovation handler også i høj grad om at kunne se noget nyt i det kendte.”

Byens rum 2 er udtryk for en reversibel proces, hvor vi genfinder det klassiske i det moderne. Vi genlæser de kendte teoretikere, analyserer kendte steder og uddrager nye betydninger af deres tekster og de fysiske manifestationer. Ligesom vi taler om brugerne af byen som medproducenter af byens rum, skaber vi en fusion ved at producere videre på de eksempler, vi har valgt at beskæftige os med.

Vi mener, at en værdiorienteret tilgang til planlægning og udvikling af byens rum kan være i stand til at krydse grænser og forbinde ellers forskelligartede domæner. Hvordan en sådan tilgang kan være fremtiden for byens rum tager vi op sidst i bogen. Indtil da – god læselyst!

Helle Juul
Arkitekt MAA, Ph.d.
JUUL | FROST Arkitekter

TANKER

Teoretiske tanker fungerer som en ramme om Byens rums analyser af byrum, og udgør en slags rygrad, en tankemæssig bagage, for projektets opfattelse af byen. I det praktiske arbejde med byrum indgår et grundlæggende teoriapparat sjældent som redskab, og der er sjældent lejlighed til at blive inspireret eller få nye impulser fra teoretiske tanker. Med dette afsnit giver vi en overskuelig introduktion til en række teoretiske tankesæt, der er relevante og inspirerende for byrumsudvikling.

Målet med tankerne er at genopdage og trække de væsentligste byteoretikere fra det 20. århundrede frem, idet de har haft afgørende betydning for vores måde at arbejde med byerne på. Derudover at skabe en tankefusion, hvor de forskellige teoretiske perspektiver kan danne en syntese, der repræsenterer de væsentligste, men også de tidsligt mest robuste og tilpasningsdygtige tanker.

Bredde i udvalget

Vi har valgt en bred palet af tænkere, der tilsammen dækker byens rum i sin helhed. De er udvalgt på baggrund af faglig betydning for byplanlægning og rumforståelse, samt tankernes robusthed, aktualitet og originalitet. De valgte teoretiske perspektiver er anvendelige som tankegods i en praktisk analyse, og indgår som en bagvedliggende tilgang i de analyserede cases.

Tankerne er fra forskellige tidsperioder og faglige paradigmer, men fælles for dem alle er, at de forholder sig til enten byen, rummet, livsformning eller kroppens sansninger. I dette faglige og tidslige overlap har vi fundet en synergi, der har inspireret til nye tanker og ideer. De udvalgte tanker udgør således en kerne, der giver plads til en porøs omkreds, hvor perspektivering og modstridende synsvinkler kan spille ind.

Richard Sennetts tanker om de fysiske omgivelser som udtryk for en orkestrening af hverdagslivet, samt byens sømme som en medskaber af stedets identitet;

Kevin Lynch' analyser af rummets strukturelle læsbarhed;

Jane Jacobs' forståelse for og insisteren på en lokalbaseret byudvikling;

Georg Simmels forståelse af rummets betydning for dannelsen af sociale typer;

Gilles Deleuze & Felix Guattaris tanker om plateauer, rhizomer og det glatte rum;

Henri Lefèbvres tredeling af rummet og i særdeleshed hverdagslivets betydning for rummet;

Umberto Ecos forståelse af det åbne værk, der skabes i mødet mellem beskuerens engagement og værkets struktur.

Pierre Bourdieus forståelser for sammenhængen mellem individet og det sociale rum, samt for imitationen af smag og kulturelle normer;

Noël Burchs forestilling om at off-screen-rummet kan aktiveres gennem det sete rum.

Zygmunt Baumanns perspektiver på byen i den flydende modernitet.

Den amerikanske journalist og aktivist Jane Jacobs er formentlig en af de enkeltstående personer, som har haft størst indflydelse på opgøret med modernistisk byplanlægning. På trods af at hun hverken var uddannet byplanlægger, arkitekt eller på anden måde havde byfaglig uddannelse forfattede hun klassikeren *The Death and Life of Great American Cities*, som udkom i 1961. Hendes fokus er livet i storbyens rum, og bogen leverer en sønderlemmende kritik af den modernistiske planlægning, som hun mente smadrede byens offentlige liv. Samtidig pegede hun på fire principper, som ifølge hende vil føre til gode byer.

Pulserende byrum

The Death and Life of Great American Cities leverede et frontalt angreb på modernismens rationalistiske byplanlægning. Hun anklager den for at være by- og menneskefjendsk, idet den opsplitter byen i zoner for beboelse, rekreation og erhverv, og fordi den ødelægger gaden til fordel for store åbne rum, der giver lys til de solorienterede punkt- og lænehuse. Resultatet er ifølge Jacobs ødelæggelse af vitale, pulserende byrum, der traditionelt har været karakteriseret ved en kompleks sammensætning af funktioner og mennesker. Netop kompleksiteten og eksistensen af mange forskellige funktioner og mennesker er efter Jacobs' mening det, som gør byrum menneskelige og vitale. Og det er det, byens rum ifølge hende skal være – det er deres funktion i den organisme, som byen er.

Jacobs holdt sig dog ikke kun til kritikken af planlægningen, men argumenterede også for, at man kan skabe gode byrum gennem byplanlægning. Det vigtigste i den sammenhæng er, at man skaber by med stor tæthed, og at byrummene rummer en markant diversitet af forskellige mennesker, funktioner og aktiviteter. Samtidig skal der være Eyes on the street - øjne fra de personer, der færdes i og bruger rummet: Alle dem der køber ind, sidder på cafe, henter børn, leger og hvad man nu ellers har af gøremål i den traditionelle by. Eller butikker, som vender ud mod byrum og holder øje med alskens gøren og laden på gaden. Disse øjne er ifølge Jacobs afgørende, fordi de giver tryghed, i og med at man bliver holdt øje med. Denne kvalitet har de traditionelle gader og små byrum, mens den mangler i de store boligplaner fra 1960erne og 1970erne, hvor blandt andet trafikdifferentieringen med dens mange stier og tunneler skaber utrygge rum uden opmærksomme øjne.

JANE JACOBS

1916-2006

Faglighed: Økonom

Nationalitet: Amerikansk

Hovedværk: *The Death and Life of Great American Cities* (1961)

Af Birgitte Mazanti &

Søren Møller Christensen

Jacobs' opskrift på gode byrum

Jacobs samler tillige sin ide om den gode by i fire råd, som alle skal være opfyldt for at byrummene fungerer optimalt og bliver en drivkraft i byens udvikling. Alle fire råd kan genkendes i dagens diskussioner om byudvikling, hvilket dog på anden side ikke betyder, at alle fire råd indfries i dagens byudvikling.

Funktionel diversitet; vil Jacobs skabe ved at byrummets funktioner såsom forretninger, kulturelle aktiviteter og rekreative områder henvender sig til mange forskellige mennesker på forskellige tidspunkter af døgnet. Dette sikrer, at der er et konstant flow af mennesker.

Dette svarer i høj grad overens med nutidens ideal for byplanlægning, der på mange måder tager sit afsæt i en negation af modernismens funktionsopdeling. Ofte er der dog meget langt fra planens idealer om den funktionsintegrerede by til developernes logik, hvilket bl.a. se i de sidste års havneomdannelse, hvor der helt primært er bygget boliger.

Blanding af gamle og nye bygninger; som både giver mulighed for æstetisk forskellighed og giver mulighed for, at små og nystartede virksomheder kan finde billige lokaler i ældre ikke-istandsatte bygninger. På denne måde ønsker Jacobs at undgå en situation, hvor det kun bliver de store veletablerede erhverv og forretningskæder, der har råd til at lokalisere sig. Dette sikrer samtidig en diversitet i forbrugsudbud, som igen sikrer, at forskellige typer af mennesker finder det attraktivt at frekventere og brug byrummet.

Københavns brokvarterer er gode eksempler på områder, hvor nyt (eller byfornyelse) og gammelt blandes med en stor diversitet som resultat. Vesterbro i København er dog også eksempel på et sted, hvor byfornyelse og velstandstigning efterhånden har fået alle de gamle boliger og erhvervslokaler gjort moderne og dermed ligeså dyre som nybyggeri. En anden problematik er nybyggede områder, hvor der ikke er gamle bygninger og dermed heller ingen billige lokaler. Her kan det være en mulighed at arbejde med differentieret leje og midlertidige funktioner. Et sted, hvor man prøver dette i dag er et nyt byområde ved Flintholm Station i København.

Korte og åbne gadeforløb; skal modvirke at byrummet lukker sig om sig selv eller bliver stort og utrygt. Det skal ifølge Jacobs være muligt at gå på kryds og tværs gennem byen, afhængig af de ærinder man har.

Denne diskussion findes også i mange aktuelle byudviklingsprojekter. På Carlsberg i Valby trækker man kælderplanen op, og gør den til gade- og byrumsplan for at få etableret en uforudsigelig byplan, mens man i Jakriborg i Skåne mimer middelalderbyens krogede gader og gyder.

En fortætning af mennesker; skabes ifølge Jacobs dels ved de tre ovenstående forhold, men også ved, at der altid etableres boliger i et givent område. Det er vigtigt, at der er en tilstrækkelig stor volumen af mennesker, der færdes, bruger og bor i et byområde. Mange mennesker sikrer samtidig, at forretninger og underholdningsaktiviteter kan se en gevinst ved at lokalisere sig i området, hvilket igen styrker byrummets vitalitet.

Tæthed har siden slutningen af 1990'erne været byudviklingsregel nr. 1 i

Danmark. Hvor byplanlægning i mange år handlede om udtynding, eksempelvis ved at nedrive baggårdsbyggerier, så har trenden i de sidste ti år handlet om at bygge tæt. Argumentet er, at der skal være en kritisk masse for at bylivet kan opstå – mange steder har tætheden dog i højere grad fremmet developernes ønske om at tjene penge end det har ført til et vitalt byliv. Særligt fordi tætheden ikke har hængt sammen med udvikling af gode byrum, etablering af forretninger, cafeer, mm. og fordi det ofte er endt op med rene bolig- eller erhvervsområder.

Kritik af Jacobs

Jane Jacobs er blevet kritiseret for at være en romantiker, der ikke har forståelse for, hvordan byudvikling i virkeligheden finder sted i den moderne by, hvor investorer ofte udvikler store byområder af gangen.

Kritikken kan også fremføres indirekte, idet Jacobs har været til stor inspiration for den omdiskuterede byudviklingsideologi, New Urbanism. I New Urbanism tager man også afstand fra den modernistiske byplanlægning. Der lægges i stedet vægt på lokale communities, offentlige rum, nedprioritering af bilens betydning mm. Selve udførelsen af disse idealer ender dog som oftest i gated communities, der rent æstetisk er tilbageskuende og som økonomisk set kun er tilgængelige for beboere fra den øvre middelklasse og op – det mest prominente eksempel herpå er byen Celebration, som er udviklet af Disney koncernen.

Fortolkningen af Jane Jacobs behøver dog ikke som hos New Urbanism at føre til en jeg-stikker-hovedet-i-busken strategi. I den fremtidige fortolkning af Jane Jacobs bør der tages det bedste med fra den modernistiske byplanlægning, nemlig modet til at ville løse store samfundsproblemer. I 1960'erne var det frem for alt bedre boliger, i dag er det frem for alt segregering og eksklusion i det offentlige rum. Problemer som Jacobs arvtagere – New Urbanism – ingen seriøse svar har på.

Kevin Lynch var en afgørende person i udviklingen af urban design som disciplin.

Han introducerede 'mentale kort' og konceptuelle modeller for læsningen af byens form som et væsentligt arbejdsredskab.

Hans arbejde har medvirket til at udvikle forståelsen af det udstrakte bylandskab,

som arkitekturen og planlægningen stadig i dag har problemer med at konceptualisere, og har derigennem påvirket nutidige strategier for udformningen af forstaden og perifere bylandskaber.

Hans arbejde har medvirket til at udvikle forståelsen af det udstrakte bylandskab,

som arkitekturen og planlægningen stadig i dag har problemer med

at konceptualisere, og har derigennem påvirket nutidige strategier

for udformningen af forstaden og perifere bylandskaber.

KEVIN LYNCH

1918-1984

Faglighed: Arkitekt, byplanlægger

Nationalitet: Amerikansk

Hovedværk: *The Image of the City* (1960)

Af Peter Hemmersam

Opgør med modernismen

Særlig vigtig for udviklingen af urban design var Lynch' *The Image of the City* (1960), der var et opgør med den fremherskende modernistiske planlægning og dens manglende evne til at styre den urbane eksplosion, som fandt sted i USA i 1950'erne. De nye enorme forstadsområder blev opfattet som forskelsløse steder, der ikke gav mulighed for identifikation med det fysiske miljø. Lynch gennemførte omfattende empiriske studier af, hvorledes mennesker opfatter og navigerer gennem det urbane landskab, og han beskrev byen som bestående af mentale billeder opbygget af rumlige prototyper i form af *paths, districts, edges, nodes* og *landmarks*. Han anså den rumlige og tidsmæssige oplevelse samt aflæseligheden af byen som afgørende for både praktisk navigation og for en bagvedliggende identifikation mellem individet og omverden. Lynch mente, at prototyperne kunne anvendes som en værktøjskasse af rumlige virkemidler, der ved at etablere aflæselige og psykologisk tilfredsstillende bymiljøer kunne modvirke den sociale og fysiske fragmentering, som det perifere bylandskab ofte opfattedes som både bidragyder til og resultat af.

Til trods for det omfattende empiriske arbejde, der ligger bag udviklingen af prototyperne og de konkrete kortlægninger af individuelle bymiljøer, mente Lynch dog, at metoden, der omfatter spørgeskemaundersøgelser og korttegninger, i praksis kunne erstattes af en 'trænet observatør'.

Lynch identificerede et antal kriterier for arbejdet med byens form, der kan hævdes at udpege væsentlige motiver indenfor de sidste 50 års urban design. Det handler om væsentligheden af klare, genkendelige og mindeværdige identiteter knyttet til steder (*Identity*), om behovet for et sammenfald mellem fysisk organisering og den mentale orientering i byen (*Legibility*), om at det fysiske miljø er et kommunikationssystem, hvor form, funktion og det sociale liv bør være i overensstemmelse (*Meaning*). Han påpegede også, at alle disse forhold må forholde sig til spørgsmålene om *effektivitet* og *samfundsmæssig retfærdighed*.

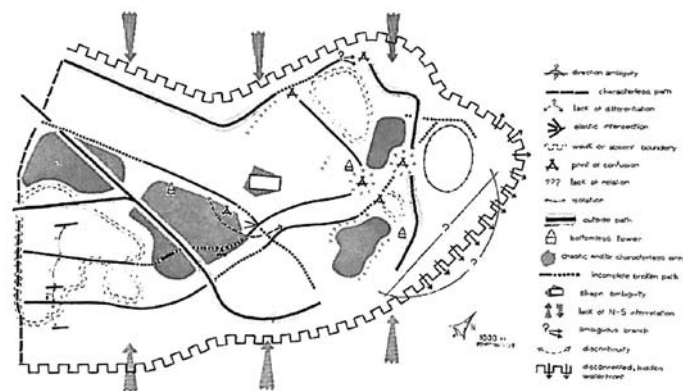
Lynch introducerede aflæselighed som en grundlæggende betingelse for identifikation af individet, hvilket blandt andet har medvirket til en fokusering på byens historie og erindring som væsentlige identitetsgivere. Denne tankegang har været væsentlig for fremvæksten af den fremherskende kontekstualisme indenfor arkitektur og planlægning, og den historisk baserede forståelse af byens form, som er repræsenteret ved Kommuneatlaser og SAVE-systemet¹, der fungerer som udgangspunkter for at fremdyrke urban identitet baseret på fragmenter af bevarede historiske miljøer.

Above all, if the environment is visibly organized and sharply identified, then the citizen can inform it with his own meanings and connections. Then it will become a true place. (Lynch 1960: 94)

1. SAVE (Survey of Architectural Values in the Environment) er et æstetisk orienteret analyseværktøj, som er udviklet af Miljøministeriet til at beskrive bymiljøers og bygningers bevaringsværdi.

Lynch' forståelse af urban design har et normativt præg, hvor bevidstheden om den æstetiske betydning af byggede former, samt vigtigheden af byens offentlige rum – både som en aflæselig mental struktur og som fysisk udformning af byrummet – står centralt. En af flere nutidige arkitekturretninger knyttet til urban design findes således indenfor New Urbanism-bevægelsen.

Lynch var skeptisk over for urban design som en troværdig arvtager til den modernistiske planlægning og mente, at urban design begrænsede sig til ud-

vikling af enkeltprojekter på ejendomsudviklernes præmisser. Han foreslog selv det, han kaldte "City Design", der var et forsøg på at definere en bredere tilgang til byudvikling, baseret på brugerdeltagelse, konstruktion af sekventielle rumlige forløb, design af infrastruktur på stor skala såvel som byrumsinventar. Lynch lykkedes dog aldrig for alvor med at operationalisere denne langt mere omfattende og inkluderende metodologi, og man kan mene, at dette paradoksalt nok skyldtes hans modstand mod specifikke formmæssige anvisninger. Som led i kritikken af modernismen har Lynchs metoder haft betydning i forhold til ændringer i opfattelsen af eksperter versus lokale beboeres holdninger til, hvad der udgør en ønskværdig udvikling af byen (borgerinddragelse). Lynch' teorier har også haft betydning for psykologiske studier af, hvorledes omgivelser påvirker menneskene og deres brug af rummet (Environmental Psychology).

Til trods for den store udbredelse af mentale kortlægninger og ideer om den fysiske strukturs aflæselighed inden arkitekturen og planlægningen, er der relativt få eksempler på en direkte omsætning af Lynchs metoder i konkret byform i større skala. Metoden har dog været anvendt i San Francisco, Boston og i planlægningen af den nye by Ciudad Guyana i Venezuela i begyndelse af 1960'erne.

Georg Simmel var tysk filosof og sociolog og regnes som en af den moderne sociologis grundlæggere. Hans tværfaglige tilgang, hvor han blandende filosofi, sociologi, økonomi og kulturanalyse, har gjort ham til en eksponent for nyere tids analyser af byen, sociale interaktioner og samfundsudvikling.

GEORG SIMMEL

1858-1918

Faglighed: Filosof og sociolog

Nationalitet: Tysk

Hovedværker:

Philosophie des Geldes (1908),

Soziologie (1908)

Storbyerne og det åndelige liv

Storbyerne og det åndelige liv udkom oprindeligt i 1903 og er bredt anerkendt som en af den moderne bysociologis og kulturanalyses ur-tekster. Her beskæftiger Simmel sig med, hvordan storbyens opkomst påvirker sjælelivet hos de individer, der bor og arbejder i storbyen og forklarer, hvordan personligheden kan tilpasse sig storbyens vilkår. Simmel opstiller en række dikotomier, der kontrasterer livet i lillebyen og storbyen og understreger, at det ikke er hans hensigt at være dommer over, hvorvidt livet på landet er bedre end livet i storbyen. Målet er derimod at analysere, hvordan storbyens opkomst giver individet nye udfordringer med hensyn til at opnå balance mellem tilværelsens individuelle og overindividuelle forhold. Det handler om at overleve i en verden, der er underlagt et synkroniseret og rationelt mønster, hvor kvantitet er gud. Essayet indledes med en destillering af, hvad der på spil for individet i begyndelsen af det 20. århundrede:

Det moderne livs dybeste problem udspringer af individets krav om at bevare sin tilværelses selvstændighed og egenart over for de overmægtige kræfter, som samfundet, den historiske overlevering, den ydre kultur og livets teknik repræsenterer.

Det er et spørgsmål om, hvordan storbyboeren undgår at blive en use selvstændig og anonym brik i den mekanisme, som storbyen repræsenterer. Simmel siger, at det mest direkte og entydige resultat af storbyens indflydelse på individet er den intensivering af nervelivet, som storbyens sansebombardement forårsager. Derudover medfører storbyen en forskydning fra en følelsesmæssig til en forstandens måde at agere i omverdenen på. Dette skyldes ifølge Simmel nogle helt basale forskelle på livet i lillebyen og i storbyen.

Lillebyens kvalmende omfavelse

Lillebyen er præget af tætte, mellemmenneskelige relationer, og er derudover kendetegnet ved et større følelsesmæssigt engagement, et personligt kendskab til dem man omgås, samt få og let-aflæselige sociale relationer og hierar-

kier. Vareøkonomien lever i bedste velgående i samspil med en pengeøkonomi, der bærer præg af, at man har et personligt kendskab til den person, man køber sine varer af. Simmel mener, at kvalitet spiller en større rolle end kvantitet, som derimod kendetegner storbyens logik og gør alt målbart i profitmaksimeringens navn. Lillebyen har sine svage sider, og ifølge Simmel lægger den indbyggede konservatisme, i samspil med det personlige kendskab til ens naboer, en klar dæmper på individets udfoldelsesmuligheder.

Storbyens tempofyldte vilkår

Ikke overraskende mener Simmel, at der er noget helt andet på spil i storbyen, hvor de tætte relationer er erstattet af korte og flygtige møder. Intet menneske er i stand til at forholde sig følelsesmæssigt til de mange og konstante impulser, som de bliver udsat for i storbyen. Storbyens liv udspiller sig efter et overindividuelt skema, hvor præcision og koordination er altafgørende for, om byens mange tandhjul drejer gnidningsfrit rundt. Pengeøkonomien er den eneste gyldige udvekslingsenhed, og varer fremstilles til et anonymt marked. Den personlige kontakt er forsvundet, og individet bliver slet og ret *the man in the crowd*. Storbyen har dog den effekt, at det enkelte individ er sat fri og ikke længere er bundet af fastgroede mønstre, men i princippet har mulighed for at blive til, hvad det vil. Storbyens tempo og de konstante nye impulser har konsekvenser for nervelivet, og derfor er en overlevelsesstrategi påkrævet. Denne strategi betegner Simmel med begrebet blaserthed som en art skjold individet aktiverer, der bremser de mange stimuli, som kæmper for opmærksomhed og kan føre til, at hjernen kortslutter. Simmel påpeger, at blaserthed ganske enkelt er en nødvendighed for at overleve i storbyen.

Blasertheden er, hvor nerverne opdager, at deres sidste mulighed for at af finde sig med storbylivets indhold og form består i, at de afstår fra at reagere på dem. Det er nervernes sidste livslinje og aktiveres allerede hos de små storbyboere: Den manglende evne til at reagere på nye stimuli med en dertil svarende energi er netop den blaserthed, som egentligt allerede ethvert storbybarn udviser i sammenligning med børn fra roligere og mindre afvekslende miljøer.

Den rationelle, forstandsmæssige dominans i kombination med den konstante stimulering fører til, at de menneskelige relationer i storbyen er præget af reserverthed. Dette kan, ifølge Simmel, resultere i en svag aversion mod det andet og "en gensidig fremmedhed og frastødning (...) der straks ville slå ud i had og kamp." Angsten for det fremmede og frygten for at få overskredet sin personlige grænse er således et grundvilkår i storbyen. Et yderligere træk ved storbyen er dens anonymitet, som Simmel mener, afføder en modreaktion, der skal sikre, at subjektet netop forbliver et subjekt. Storbyboerne forsøger at gøre sig bemærkede for at undslippe anonymiteten, hvilket Simmel påpeger, fører til

(...) *tendentiose mærkværdigheder, til særegenhedens specifikt storby-mæssige ekstravagancer (...) til det prætentiose, hvis betydning slet ikke ligger i en sådan adfærds indhold, men alene i dens måde at være anderledes på, at stille sig frem og gøre sig bemærket.*

Simmel og byens rum som udviklingsstrategi

Reservation, blaserthed og overophedning. På trods af at Simmel proklamerer, at han ikke vil dømme mellem storbyen og lillebyen, er det ikke de mest positive begreber, han knytter til sin beskrivelse af storbyen. I løbet af de 100 år, der er gået siden *Storbyerne og det åndelige liv* blev udgivet, er sansebombardementet ikke blevet mindre – snarere tværtimod: Dagligt udsættes vi for utallige indtryk, og det er ikke underligt, at reklamebranchen for længst har indset, at den blotte tilstedeværelse af reklamer i byens rum ikke længere er garant for succes på bundlinjen.

I arbejdet med at udvikle fremtidens byer og byrum må derfor man acceptere storbyens grundvilkår: at den er præget af bevægelser, dynamik og uventede møder. Spørgsmålet er, hvordan man vender disse møder fra at være angstprovokerende til konstruktive. Eller rettere: hvordan angst for det fremmede kan forvandles til inspiration fra det anderledes. I byens rum møder man netop det anderledes og risikerer at blive en oplevelse rigere.

I disse år, hvor mangfoldighed er et plusord inden for byplanlægning, er det vigtigt at holde fast i, at begrebet ikke blot dækker over, at der skal være plads til alle i byrummet; det henviser også til byrummets konkrete disponering. Mangfoldighed betyder derfor ikke, at storbyen ikke bør tilbyde plads til rekreation, refleksion og samvær.

En mulighed er at skabe en symbiose mellem de to organisationsformer: Byer, hvor storbyens og lillebyens styrker kombineres. Byer, som på én og samme tid giver mulighed for at være aktiv og passiv, imødekommende og indadvendt, hvor man bliver stimuleret og refleksiv.

Gilles Deleuze & Felix Guattari opererer med en mangfoldighed af begreber for rummet, for samfundet og for dets indretning i almindelighed. De tager umiddelbart udgangspunkt i en forskelsfilosofi og beskæftiger sig i deres filosofi med begreber som proces, tilblivelse, kræfter og intensiteter. Ved at prioritere skabelsen af nye forbindelser snarere end den rene nedbrydelse og dekomposi-

GILLES DELEUZE & FELIX GUATTARI

1925-1995 & 1930-1992

Faglighed: Filosof og psykoanalytiker

Nationalitet: Fransk

Hovedværk:

Tusind Plateauer (1980),

tion af gamle strukturer, adskiller Deleuze & Guattari sig fra såvel dekonstruktivismen og postmodernismen.

Rhizome

Hos Deleuze & Guattari består rummet af en mangfoldighed af enkeltdele, der hver især henter identitet fra sine omgivelser. Den samlede struktur for dette netværk af enheder betegnes *rhizome*. Rhizomet er en rodstruktur, der i forhold til eksempelvis træets centrale rod er decentral og asymmetrisk, og derfor kan det potentielt forbindes på kryds og tværs i det uendelige.

Rhizomet er eksempelvis græssets rodstruktur og forstås således som en uafgrænset struktur, der binder enheder sammen. I rhizomet forbindes punkterne altid som en bevægelse *fra* en identitet *til* noget andet, alle forbindelser er mulige og ingen forudgående orden foreskriver en given handling. I forhold til geografi og byområder kan rhizomet betegnes som den skæve kartografi, der skabes i feltet mellem allerede eksisterende identiteter. Rhizomet som struktur udveksler bevægelser, tilstande, kontekster, spejlinger, historie og kulturer, og har en identitet først gennemløbet rhizometets forgreninger, kan den ikke gentages uden at danne nye lokale forgreninger og forbindelser. Forandring sker i den friktion, der opstår i mødet mellem forskellene. Det betyder at ingenting er rodfæstet, og ingen sandhed er givet.

Personen, der agerer i dette rhizomatiske rum, betegner Deleuze & Guattari med begrebet *nomade* som en mangfoldig og foranderlig identitet, der er en del af sine omgivelser og bevæger sig i overensstemmelse med de rhizomatiske principper. Han defineres således konstant i sin interaktion med verden og forankres i rhizomet, der giver ham substans og eksistens. Hans identitet er resultatet af tilblivelse frem for historie; af geografi frem for geohistorie.

Det sribede og det glatte rum

Deleuze & Guattari opererer også med to forskellige rumtyper; det sribede og det glatte rum. Det *sribede rum* indeholder et formål og udgør en ramme for mulige handlinger. Dermed rummer dette rum intentionen og det kontrollerede. Viden placerer sig på skuldrene af det allerede kendte og således på allerede etablerede sandheder. Det er et reguleret og ordnet rum, der er reguleret af samfundets normer, love og regulativer og derfor også det rum, der traditionelt set arbejdes med inden for byplanlægning.

I det *glatte rum* er handlinger ikke formålsbestemte, men afprøvende og retningsangivende. Det glatte rum udgøres således af de processer og tilblivelser, der finder sted mellem det sribede rums definerede og organiserende praksis. Rummet skal forstås som en tilblivelse og som en handling, der gør relationerne virkelige. Det vil sige, at tilblivelsen kræver en form for mediator, der kan generere handlingen. Man handler strategisk af nødvendighed uden på forhånd at kende resultatet. I det glatte rum søger viden bevidst forskelle og modsætninger – friktion – hvor igennem den skaber ny viden, der udgør en ny forgrening i det rhizomatiske rum.

Viden skabes i kraft af forankringen i og forholdet til netværket. Således er en genstand aldrig i sig selv, men bliver til ved at blive forbundet med andre genstande eller identiteter. Reichman mener i tråd med forestillingerne om en rhizomatisk byforståelse, at udfordringen for byplanlægning er at forstå og planlægge for forløb og processer frem for at fokusere på et fastdetermineret mål og identiteter (Rajchman 2000: 100 i Hillier).

Det glatte byrum?

I byens rum er tanken om friktionen og det glatte rum inspirerende tanker. De er abstrakte og vanskelige at forholde til en gældende planlov der stiller krav om faste rammer og udsigter, men inspirerende i forhold til en forestilling om mulighedsplanlægning.

Hvis alle ting i rummet hænger sammen og er med til at definere dets udtryk og identitet, hvordan kan man så designe et rum tilfredsstillende? Hvordan sikrer man, at man tager højde for alle impulser, relationer og indtryk? Deleuze & Guattari fortæller især historien om, at man kan forholde sig til byens kendte faktorer, men aldrig til den myriade af ubekendte, der finder sted i byen og som konstante forandrer byens udtryk i en kompleks samling af relationer. En kortlægning af netværk og flows kan tage højde for en del af det glatte rums uforudsigelighed. Men rummets og byens uforudsigelighed går ofte på tværs af synlige netværk og forbinder steder og lokaliteter, der ikke var forbundne tidligere.

Byen er langt mere end sine funktioner og fysiske rammer. Den er også livet, pulsen og den rytme, vi oplever i hverdagen.

Det mener den franske bysociolog Henri Lefebvre, der de seneste år har haft stor indflydelse på urbanitets- og kulturstudier verden over.

Byen og det urbane

Lefebvre skelner mellem byen og det urbane. Hvor byen er en historisk konstruktion, der knytter sig til det fysiske sted og dets genstande, er det urbane en erfaring, der bygger på oplevelsen af det bymæssige. Lefebvre pointerer, at samfundet har en tendens til at inddele byen i adskilte funktioner. Adskillelse og segregering er uheldig for det levede liv, mener han. Det fører til misforståelser, reproducerer status quo og orienterer sig mod det, vi allerede kender. I stedet argumenterer han for, at man arbejder med det urbane som en hel-

hed af processer – eller en produktion af rum – mellem forskellige domæner. Handelslivet bør ikke ses adskilt fra kulturlivet, kulturlivet ikke ses uden at inkludere det sociale liv, og det sociale liv kan ikke forstås uden at medtage alle de daglige handlinger, der finder sted i kraft af byboerens praksis i hverdagen. Det urbane er Lefebvres beskrivelse af byen som en proces, en organisk helhed og et flydende og levende fænomen, der aktiveres i byboerens oplevelse af byen. I det levede hverdagsliv udveksler byboeren byens mangeartede rum og derved bliver nye erfaringer skabt, der igen bidrager til den helhed, som det urbane består af. Denne processuelle helhed fanges ikke af den rationelt opdelt by.

Hverdagslivet

Henri Lefebvre foreslår hverdagslivet og den levede praksis som et erfaringsbaseret alternativ til både den kommercielle og den politiske by. Lefebvre mener, at det oplevede og det sansede i hverdagserfaringen underprioriteres, og at samfundets logiske og abstrakte regelsæt alt for ofte reproduceres. Gennem

HENRI LEFEBVRE

1901-1991

Faglighed: Bysociolog

Nationalitet: Fransk

Hovedværker:

Critique of Everyday Life (1947),

The Production of Space (1974)

love og regler reproducerer samfundet sine egne systemer og gør dem til kollektive mønstre – det han kalder det repræsentationelle rum. Samtidig opererer han med repræsentationernes rum som de steder i byen, hvor kulturelle eller nationale værdier – kirken, rådhuset, museer og kulturinstitutioner – knytter sig. Her overfor står hverdagslivet som en understrøm af levede værdier, hvor drømme og behov udfolder sig. I *Critique of Everyday Life* beskriver Lefebvre, hvordan hverdagslivet er en rumlig praksis, der, gennem byboerens hverdagslige drømme og behov, er til stede samtidig med byens andre funktioner og rum (det repræsentationelle rum og repræsentationernes rum). Den levede, rumlige praksis kalder Lefebvre derfor også samfundets 'hemmelige rum', da det til forskel fra de to andre rum kun er synligt i det levede livs aktuelle handlinger. Menneskers rumlige praksis finder sted som en daglig aktualisering, udfordring og udveksling af det repræsentationelle og repræsentationernes rum. Således udvider hverdagslivet det urbane og gør det fleksibelt, tidsligt og erfaret.

Rytmen binder det urbane sammen

Byens rytme er en del af hverdagserfaringen. Byen har en multitalidslighed i sig, der består af de mange ophold, strømme og skift, vi oplever i den hverdagslige erfaring. Trafikreguleringen, fodgængerens og cyklistens forskellige tempi, skolernes, butikkernes og cafeernes åbningstider indgår alle som delrytmer i den sammenhængende puls, som det urbane udgøres af. Byens rytme er på den måde en orden og sameksistens af en række forskellige universer og aktiviteter, der ikke er styret centralt eller kontrolleret oppefra, men som alligevel mærkes og føles som den puls, der styrer vores liv, bevægelser og handlinger i byen.

Byen består af en mangfoldighed af rytmer, der er struktureret i tid og rum, og et lige så stort antal forskellige hverdagspraksisser. Rytmen binder de individuelle handlinger sammen, og selvom der ikke er nedskrevne love og regler for byens rytme, er der et overraskende fravær af kaos og misforståelser, fordi vi kender byens rytme intuitivt og ved, hvordan vi kan navigere i den. Byens rytme er simpelthen den skjulte orden, der holder det sociale livs erfaringer sammen.

En bevidst kortlægning af alle byens rytmer er en kompleks opgave. Alligevel orienterer vi os konstant og intuitivt efter byens mange forskellige tempokifter, ophold og accelerationer. En cykeltur klokken halv ni mandag morgen over Dronning Louises Bro i København er en anderledes erfaring end den samme tur en søndag nat klokken halv et. Rytmen er en anden og oplevelsen vidt forskellig.

Byens rytme henvender sig også til den lystorienterede, oplevelsessøgende byboer, *flanøren*, der hverken har et funktionelt ærinde eller et målorienteret sigte, men bevæger sig gennem byen styret af sin lyst og sine umiddelbare impulser. Rytmen åbner for et rum, hvor man giver slip og lader sig rive med af byens atmosfærer, lyde, puls og tilblivelser. Skal man mærke byens rytme,

"One has to let go, give in and abandon oneself to its duration," har Lefebvre sagt (Lefebvre 1996: 219).

Den urbane rytme er en måde at betragte byrummet som en orkestrering af tid og bevægelse. Det urbane liv er præget af byboerens bevægelse ad ruter og veje, hvis rytmer, ophold flows han kender som en kropslig og ofte intuitiv praksis. Byens rytme taler derfor mere til vores kropslige og sanselige erfaring end til vores fornuft. Rytmen former byboeren og hans bevægelser, ligesom byboeren – ved at lade sig rive med af byens bevægelsesstrømme – medvirker til og forstærker byens puls. På den måde er byens rytme forudsætningen for, at der hele tiden produceres nye erfaringsrum.

Planlægning af hverdagens rytme

Kan man planlægge en mangfoldig byrytme, der forstærker hverdagspraksisen og det levede livs produktion af rum? Eller er byens rytme en sanselig og atmosfærisk størrelse, som ikke kan styres med planlægning og intention?

En mulighed for bevidst at indsætte andre og uventede rytmer i storbyen er festens rum, som Lefebvre nævner som et alternativ til repræsentationernes og det repræsentationelle rum. Festen iscenesætter midlertidigt et andet rum og en anden rytme i byens repræsentationelle rum, som hverdagslivets utopier kan udfolde sig i. Aktuelle fester som *Reclaim the streets*, gay parade, rulleskøjteløb og musikfestivaler er alle begivenheder, der tager festen og spontaniteten ud i byen og for en kort periode indsætter en anden rytme i rummet. Festens rum er ikke på samme måde som det politiske reguleret af normer og regler, da impulserne kommer fra det levede liv. Festen reproducerer derfor ikke det vi kender i forvejen, men suspenderer det til fordel for tanker og forestillinger om det andet og det mulige.

Tilbage på Dronning Louises bro mandag morgen klokken halv ni. Er det ikke åbenlyst, at byens rytme, lyd og atmosfære vil være anderledes i det øjeblik Nørrebrogade gøres bilfri? Man vil ikke kun ændre trafikken og transporthastigheden, men også broens lyd og lugt. Trafik, infrastruktur og regulering af byens bevægelser synes med andre ord at være et centralt parameter for byens rytme. Hvor man i planlægningen af infrastruktur og trafik af gode grunde tager udgangspunkt i funktionalitet og nødvendighed, tager man sjældnere byens rytme og atmosfære med i betragtningerne. Måske fordi en rytmeanalyse er mere u håndgribelig og sværere at foretage end en kvantitativ måling af biler og cyklister over Dronning Louises bro og den efterfølgende CO₂-forurening. Eller fordi hverdagslivets levede liv stadig, for planlæggeren, er en diffus størrelse i forhold til det repræsentative rum og repræsentationernes rum? En større grad af planlægning af sammenhængen mellem eksempelvis infrastruktur og oplevelsen af det urbane og det levede livs rytme kunne tage udgangspunkt i oplevelsen af byrummet som en helhed af forskellige rytmer. Eller til de atmosfærer, der knytter sig til byens puls, bestående af støj, åndehuller, vekselvirkningen mellem koncentreret byzone og rekreative ophold,

møder mellem mennesker, de spontane og impulsive fester osv. Lefebvre viser, at det urbane er mere end det fysiske rum og byens funktionelle anvendelse: den er rytme, oplevelse og atmosfære.

Vi handler ofte ved at efterligne. Ikke blot i form af vores individuelle vaner og rutiner, men vi efterligner også andre personers handlinger og præferencer. Sociologen Pierre Bourdieu har forsøgt at give et svar på, hvorfor vi udfører denne samfundsmæssige reproduktion. Set i lyset af byernes påfaldende identiske udviklingsstrategier, bliver denne forståelse yderligere relevant.

System af præferencer

I Bourdieus samfundssyn er hverdagens handlinger organiseret i henhold til vores smagsmæssige dispositioner. Dispositionerne fungerer som tunere for vores syn på omverdenen og som katalysator for bestemte handlemåder. Med andre ord indikerer vores sociale position en tendens til at gøre noget på en bestemt måde. Denne tendens kalder Bourdieu for *habitus*, og det er en af hjørnestenene i hans filosofi:

Agenternes habitus skelner mellem det gode og det dårlige, det rigtige og det forkert, det fine og det vulgære etc. Men alle skelner ikke på samme måde. (Bourdieu 1997: 24)

Man synes med andre ord, at ens smag er god smag, fordi den bunder i en grundlæggende forståelse af sig selv og sine omgivelser. Habitus er derfor ikke et objektivt regelsæt, men en selvforståelse, der påvirker ens smag eller fortolkning af en given situation. Som sådan er det en basis for individets adfærd. Denne basis bliver dog kontinuerligt påvirket af de daglige impulser og fænomener, som individet løbende interagerer i forhold til.

Efterligning og anerkendelse

Individets afkodning eller fortolkning af hverdagen tager afsæt i et andet af Bourdieus grundlæggende begreber, *kapital*. Forskellige typer kapital forholder sig til genstande, hverdagen, kunst og situationer. Brugen og anvendelsen af disse genstande eller situationer karakteriserer en persons smag, og således

PIERRE BOURDIEU

1930-2002

Faglighed: Sociolog og antropolog

Nationalitet: Fransk

Hovedværk:

Distinktion (1979)

hvor meget af en given type kapital man har. Umiddelbart kan man karakterisere den samlede mængde kapital som ens habitus. Grundvilkåret er, at jo mere kapital man har, jo nemmere og bedre kan man navigere i samfundet, fordi man dermed har indflydelse på, hvad der er god smag.

En bred vifte af forskellige typer kapital gør sig gældende. De er attraktive alt efter hvilken livsstil, man tilhører, idet forskellige segmenter i samfundet værdsætter og anerkender forskellige typer kapital. Fx værdsætter visse sociale grupper den kunstneriske, mens andre værdsætter den økonomiske. Disse forskydninger i præferencer kan forme sociale grupper med overensstemmende præferencer.

Kapital er relativ

Ifølge Bourdieu nedsiver smag og præferencer i det sociale felt, og man efterligner det sikre: dét, der allerede er klassificeret som god smag. I den sammenhæng opererer Bourdieu med begrebet *distinktion*, der betegner en tendens til at adskille sig fra bestemte livstile eller sociale segmenter. Distinktion bunder i en anerkendt værdiforskel blandt et segment, hvor det bekræftes, at noget er bedre end noget andet. En genstands eller et fænomens kapitalstatus er på den måde altid relativ: jo flere der fx har et fladskærms tv, jo mindre værd er det som symbolsk kapital. Fortolkningen af situationen afhænger dermed af ens mængde af den relevante kapital. Derfor kan habitus udgøre en fælles forståelsesramme, hvor der skabes et fællesskab ud fra en enighed om noget, mens de på samme tid forsøger at distancere sig fra andre sociale grupper.

Efterligning i byen

I oplevelsesøkonomiens logik handler det for storbyen om at distancere sig fra andre byer; det gælder om at markere sig som en attraktiv foregangsby. For at opnå det, er det blevet normalt at trække på og integrere gode eksempler på byrumsdesign. Man forsøger på denne måde at distingvere sig fra andre byer ved at prætere eller inkorporere de kvaliteter, som man finder i byer, der allerede er blevet kategoriseret som 'gode', hvad enten det er stjernearkitektur, en bøsseparade eller et succesfuldt byrum.

Den gode smag stadfæstes ofte af statslige institutioner som museer, teatre og undervisningsinstitutioner, hvor den gode smag dyrkes og fremstilles. I den indbyrdes konkurrence mellem byer er det derimod nødvendigt at få den gode smag blåstemplet af andre instanser. Disse instanser bliver derfor fremgangsbyen, der har vist vejen frem; byer der har oplevet en markant fremgang på grund af en valgt strategi. Disse byer bliver således garanter for det gode byrum og dermed for den gode smag.

Af samme årsag inkluderer Århus elementer fra Barcelona i sin kommende 'idrætsrambla', Sønderborg hyrer stjernearkitekten Frank Gehry til at tegne en masterplan for havnen, og Silkeborg, Skive, Struer, Svendborg, Slagelse, Ska-

gen og Sorø laver gågader med brosten, bænke, Bog & Idé og en delikatesseforretning. Forskellige kontekster, men samme mekanik. Samme strategi med andre ord.

Problemet er, at man ved efterligningen eller tilnærmelsen til andre byer ofte glemmer at tage højde for kapitalens relativitet: Strategiens status som kopi gør det umuligt at opnå samme status som originalen, fordi den er blevet for almindelig. Efterligningen nedtoner et fænomens eller genstands attraktivitet, idet det nu ikke længere er unikt, højkulturelt eller på anden måde binder sig til et bestemt segment i samfundet.

De tilsvarende strategier tager udgangspunkt i en social entydighed, der ikke nødvendigvis modsvarer eller henvender sig til byens indbyggere. I stedet forsøger byen at tiltrække folk og arbejdskraft udefra ved at positionere sig i det indbyrdes bynetværk. Byen henvender sig til én målgruppe, til én type kapital, og afskriver i samme åndedrag en masse mennesker.

Tilpasning af rummet

Løsningen er ikke at designe universelle eller tomme byrum, hvor brugerne selv kan skabe eller tilføre mening. Tværtimod skal der skabes facetterede byrum, hvor brugeren gives muligheden for at forholde sig til de aspekter i rummet, der er tiltalende for hende. Derfor er problematikken om tilpasning essentiel. Ikke blot byens tilpasning af strategi til den konkrete kontekst og således til de kvaliteter, potentialer og problemstillinger byen rummer, men ligeledes tilpasning i forhold til den enkelte bruger af stedet.

Brugerinddragelse, brugerdrevet innovation og borgermøder prøver alle at imødekomme denne problematik. Sjældent kan de dog fange den dynamik, der ligger i byens og rummets forandring, og derfor bliver tiltagene ofte præget af en søgen efter et universelt design, der kan indeholde alle forslag og ønsker.

En lære fra Bourdieu kunne være, at man skal være klar over sin position i det sociale felt og handle derefter.

Amerikaneren Richard Sennett er en af de mest inspirerende og insisterende sociologer indenfor det byplanfaglige felt. Fra 1970erne og frem har han udgivet en lang række af bøger, der har livet i byerne og særligt det offentlige liv i byens rum som omdrejningspunkt. Det som gør hans arbejde særligt interessant er hans blik på,

RICHARD SENNETT

1943-

Faglighed: Sociolog

Nationalitet: Amerikansk

Hovedværk: Fall of public man

Af Birgitte Mazanti og

Søren Møller Christensen, Hausenberg

at byens rum ikke blot er et praktisk eller oplevelsesrigt rum, men tillige et normativt rum, hvor vi gennem mødet med fremmede mennesker dannes som tolerante medborgere i samfundet.

Sennetts by

A city is a human settlement in which strangers are likely to meet.

Denne klassiske definition, på hvad det er, som gør et sted til en by, finder man i *Fall of Public Man*. Mødet mellem fremmede er for Sennett det afgørende træk ved en by. Mange andre definitioner kunne fremføres; økonomiske, demografiske og administrative, men det udfordrende ved mødet med den fremmede er for Sennett det afgørende.

I *Fall of Public Man* beskriver Sennett, hvordan byen er kendetegnet ved en voldsom kompleksitet, der balanceres ved det han kalder for en urban tone eller urban civilitet. Han beskriver, hvordan der i 1700tallets parisiske cafeer blev udviklet en offentlighed, der gjorde det muligt for vidt forskellige mennesker at være i samme rum og udveksle modsatrettede synspunkter under gensidig respekt. Offentligheden bliver her en form for mulig anonymitet eller maske, der gør det muligt at være fremmede overfor hinanden uden at fremmedheden virker truende.

Samlet set skal byen i følge Sennett både kunne tilbyde anonymitet og fællesskab, hvilket kræver at der etableres en balance mellem det anonyme og det fællesskabsorienterede. Balancen er vigtig for at anonymiteten ikke kommer til at fordre en ligegladhed over for den fremmede og dermed alt det, som er forskelligt fra en selv. Samtidig må fællesskabet ikke blive for kvælende, krævende og forpligtigende. Med andre ord skal byen skal være fyldt med modstandsrum; byrum, som er kendetegnet ved en balanceret uorden mellem det fremmede og det velkendte, mellem det usikre og sikre. I sådanne rum møder fremmede hinanden, ikke nødvendigvis gennem fælles aktiviteter, men ofte blot ved at færdes i det samme rum.

Ser man nærmere på, hvordan Sennett beskriver disse balancerede uordnede byrum handler det grundlæggende om, at de gennem arkitektur og de mennesker, som er der, signalerer diversitet. Det er byrum, hvor forskellighed og mangfoldighed er i højsædet. Kendetegnende for sådanne rum er, at det giver plads til mødet mellem forskellige livsmåder, livsfaser, livsstile og kulturer, der er knyttet til etnicitet, alder, køn og sociale klasser. Ifølge Sennett kan sådanne rum skabes ved en fortætning og blanding af bygninger og funktioner: beboelse, dagligvareforretninger, caféer, specialbutikker, erhverv. Funktioner, som tiltrækker forskellige mennesker på forskellige tidspunkter af dagen.

Urbane gevinster

Gevinsten ved Sennetts byrum er, at de skaber plads til det ukontrollerede, uforudsigelige og spontane, og dermed også for at bymennesket bliver kon-

fronteret med og oplever forskellighed. Det er en konfrontation, som skaber mulighed for at egen identitet bliver sat i perspektiv, udfordret og anerkendt. Sennetts byrum åbner samtidig mulighed for - men ikke krav om - det intime møde mellem fremmede. Det er et rum, som signalerer og lægger op til en accept af alt det, der er fremmed for en selv, og er dermed med til at udvikle en basal gensidig tolerance og forståelse af forskellighed.

I bogen *The Uses of Disorder* anklager Sennett særligt den modernistiske arkitektur og byplanlægning for ikke at skabe denne type af rum, fordi den er alt for optaget af at skabe orden og effektivitet. Denne kritik har Sennetts kollega den polsk-engelske sociolog Zygmunt Bauman taget op i bogen *Globalisering*. Her refererer han Sennetts kritik ved at sige, at menneskelig ansvarlighed sandsynligvis ikke ville "... slå rod og slet ikke trives på et hygiejnisk set rent sted blottet for overraskelser, ambivalens og konflikter. Kun mennesker, som har prøvet at mestre den svære kunst at handle under ambivalente og usikre vilkår, der opstår af forskelle og variationer, vil kunne leve op til den kendsgerning, at de er ansvarlige." Med andre ord skal vi altså ikke planlægge vores byer ud fra en ide om, at lige børn leger bedst. Vi skal turde sætte funktioner og aktiviteter sammen, som kan føre til sammenstød mellem forskellige måder at leve og forstå verden på.

En urban utopi?

Sennetts tilgang til byudvikling og byrum står som nævnt i kontrast til modernismens funktionsopdeling af byen i adskilte zoner til beboelse, trafik, rekreation og erhverv. Det er også en tilgang, som står i kontrast til den segregering af byen vi ser i dag, hvor kvarterer i stigende grad bliver opdelt i enklaver med ensartede beboersammensætning.

Spørgsmålet er, hvad der skal til for at skabe byrum, som lever op til Sennetts opskrift?

I den danske byplanlægning har blandede ejerformer efterhånden længe været på dagsordenen som en måde at undgå segregering og i stedet skabe boligområder med social og kulturel diversitet. Det er især blevet afprøvet i forbindelse med planlægningen af større boligområder som Ørestad og Havne-staden i København. Men spørgsmålet er, hvorvidt sådanne områder, ud over blandede ejerformer, også skaber tolerance, spontanitet, mulighed for mødet mellem forskellige livsmåder, identiteter mv.? De foreløbige evalueringer viser, at der ikke umiddelbart kommer lykkeligt og mangfoldigt samvær mellem beboerne fra de forskellige ejerformer - særligt giver de anviste beboere problemer. Derudover - og mindst ligeså vigtigt - så er de to nævnte steder karakteriseret ved, at byrummene ikke fungerer. Følger vi Sennett er dette en vigtig lektie. Det er i det offentlige rum, at mangfoldigheden skal udfolde sit både inspirerende og dannende potentiale. Dette fordrer selvfølgelig, at der bor forskellige typer af mennesker i det samme område, men det er ikke nok i sig selv - de gode byrum må følge med.

Vender vi blikket mod andre steder i København, kan man finde rum, hvor

Sennetts balancerede uorden eksisterer. Som eksempel kan Vesterbro Torv fremhæves. Her deler øldrikkende grønlændere og cafégæster samme rum uden nogen nævneværdig direkte interaktion, men med en fælles accept af hinanden. Vesterbro Torv har selvfølgelig gode forudsætninger for at leve op til Sennetts opskrift: Det er et fortættet område, både hvad angår funktioner og beboere. Men de samme forudsætninger har Halmtorvet på Vesterbro også, og der fungerer byrummet helt anderledes. Hvis Vesterbro Torv er eksempel på et modstandsrum, kan Halmtorvet kaldes et gnidningsløst rum. Her er torvet overtaget af caféer, og helt ude i periferien har narkomanerne og alkoholikerne indtaget deres afskærmede rum. Her findes ikke den samme deling af rummet, og dermed heller ikke det samme potentiale for tolerance og accept af forskellige adfærdsmønstre. Ved at vende Sennetts ord om kan man sige, at Halmtorvet er et eksempel på balanceret orden.

Filmens forståelse for iscenesættelse af rum er ofte egnet som inspiration til udformningen rum i byen. Noël Burchs skelnen mellem et on-screen-rum og et off-screen-rum tilbyder i denne sammenhæng et særligt relevant blik på byens rum som en del af en større helhed.

On-screen- og off-screen-rum

Den fransk-amerikanske filmteoretiker Noël Burch skelner i værket *Theory of Film Practice* (1973) mellem et on-screen- og et off-screen-rum. Groft sagt, er on-screen-rummet alt det, som kameraet viser, mens off-screen-rummet befinder sig uden for kameraets ramme.

On-screen-rummet indeholder filmens handlinger, personer og væsentlige settings og fungerer som det primære rum - scenen - for handling. Det er her den officielle handling udfolder sig.

Off-screen-rummet indeholder derimod alle filmens potentielle, uudtalte handlinger og spændinger. Burch anviser, at man kan inddrage off-screen-rummet ved, at noget bevæger sig ind eller ud af billedrammen, eller ved at nogen i on-screen-rummet fokuserer på noget i off-screen-rummet. Derved antydes det, at der foregår noget, man som beskuer ikke kan se. Off-screen animeres og gøres relevant for den store fortælling - på trods af dets umiddelbare inaktive rolle.

Det vi ser på skærmen er med andre ord centrum for handlingen, men handlingen kan perspektiveres eller uddybes i kraft af henvisninger til noget, der foregår udenfor scenen. På denne facon italesættes og integreres det

NOËL BURCH

1932-

Faglighed: Instruktør, filmkritiker, forfatter

Nationalitet: Amerikansk/ Fransk

Hovedværk:

Theory of Film Practice (1973)

udenforstående hele tiden i handlingen, på trods af at det er et udenforstående rum.

Aktivering af det usete

Den handlingsløse eller tomme ramme er et eksempel på, at der indirekte henvises til off-screen-rummet som et potentielt rum, der kan inddrages. Her opsættes rammen om en handling, men der foregår ingenting. Tomheden tilkendegiver dermed, at en efterfølgende handling potentielt set kan komme alle steder fra:

Take any empty space and call it a bare stage. An actor moves across this space while someone is watching and a piece of theatre is engaged.

(Burch 1973)

Dialog mellem rum

Opdelingen af rummet i et off-screen og et on-screen inddeler det i en imaginær og en "konkret" del. Ved at aktivere udvalgte off-screen-rum skaber man en dialog mellem rummene og forbinder dem. Idet man som beskuer automatisk ønsker at se helheden, udfylder vores fantasi forestillingen om det uden for lærredet og dermed de billeder, som filmens klipning udelader. Resultatet er et sammenhængende univers. Filmens rum veksler således mellem det vi ser, og det vi forestiller os.

Off-screen i byen

Hvad enten det er gadekæret, det centrale torv eller parkeringspladsen, er rummet i byen ligesom on-screen-rummet et udsnit, der indgår i en større kontekst. Det aktuelle fysiske eller arkitektoniske rum kan sidestilles med filmens on-screen-rum, mens de bymæssige omgivelser modsvarer off-screen-rummet. Spørgsmålet er, hvordan det arkitektoniske rum kan artikulere og indgå i dialog med sine skjulte inaktive eller ikke-viste omgivelser?

Ved at indtænke og iscenesætte omgivelserne i en strategi for udformningen af et givent rum, formidler og tilkendegiver man en forståelse af byens helhed. Denne helhed skabes med indtryk fra de kvaliteter, der ikke umiddelbart er tilgængelige eller synlige. Dermed bringes kvaliteter, indtryk og ressourcer i spil, som ikke normalt forbindes med det konkrete sted. På denne måde skaber man et mere nuanceret sted med henvisning til og inddragelse af den usete kontekst.

Aktivering af rummet ved siden af

At sætte ramme om særlige kvaliteter indebærer altid et fokus på noget til fordel for noget andet. Når der planlægges dynamiske byrum, kan andre områder i byen tænkes ind som mulige områder, der gør stedet dynamisk og tilfører energi. Dermed kan stedets eksisterende relationer og forbindelser implementeres på stedet, således at stedsidentiteten gøres mere porøs og tilpas-

ningsdygtig overfor forandringer. Ofte har aktiveringen af off-screen-rummet en subjektiv karakter, således at ikke alle henvisninger eller relationer skaber de samme associationer eller mentale sammenhænge som andre. Visse henvisninger eller relationer er fx kulturelt betonet, mens andre fx henvender sig til den kunst- eller musikinteresserede.

Indtænkningen og italesættelsen af konteksten finder sted på mange måder. Noël Burchs måde at tænke i filmiske rum er én måde. Det "praktiske" ved off-screen-rummet er, at det fordrer et fokus på stedets omgivelser. Det fordrer en grundlæggende forståelse for ikke blot on-screen-rummets kvaliteter, men i lige så høj grad for de kvaliteter, som det omgivende off-screen-rum indeholder.

**Renæssancemennesket Umberto Eco be-
grænser sig ikke til et felt eller en enkelt
genre. Eco er semiotik-professor, middel-
alderspecialist, filosof, skønlitterær for-
fatter og en aktiv avisskribent for hvem for-
tællestrukturen i James Bond-romanerne
er ligeså værdig at analysere, som hvordan
man tager Platon med til striptease!**

Det åbne værks poetik

En af Ecos mest tilgængelige og praktisk anvendelige teorier formulerer han i
essayet *Det åbne værks poetik*, som han indleder med følgende udsagn:

*Blandt de seneste produktioner indenfor instrumentalmusikken kan
man notere sig nogle kompositioner med det fælles træk, at fortolkeren
tildeles en særlig selvstændighed i udførelsen; således er fortolkeren ikke
bare frit stillet m.h.t. hvordan han vil forstå komponistens anvisninger
igennem sin egen sensibilitet (...), men han skal ligefrem gribe ind i kom-
positionens form ofte ved i en skabende improvisationsakt at bestemme
modernes varighed eller tonernes rækkefølge.*

Der er noget afgørende nyt på spil i de værker, som Eco fornemmer dukker op
i begyndelsen af 1960'erne.

Overordnet set skelner Eco mellem to kategorier af kunstneriske udtryks-
former: På den ene side identificerer han de klassiske værker, som han mener,
er prægede af et lukket og definitivt budskab. Når vi betragter og forholder os
til disse værker, er vi på det nærmeste passive modtagere af kunstnerens præ-
fabrikerede budskaber. Som kontrast hertil sporer Eco åbne værker, der er
kendetegnet ved en høj grad af åbenhed, der gør os i stand til at viderebear-
bejde ophavsmændenes kunstneriske manifestationer. Det er med andre ord
tale om "værker i bevægelse", der skifter karakter, udtryk og betydning alt af-
hængig af hvem, der fortolker dem. Åbne værker "fuldendes af fortolkeren i
netop det øjeblik, hvor de nydes æstetisk", skriver Eco i sin begejstring for en
demokratisering af det ellers hierarkiske forhold mellem kunstner og modta-
ger. I modsætning til klassiske, lukkede værker indeholder åbne værker med
andre ord en række mulighedsfelter, der forskyder relationen mellem afsender
og modtager og fordrer et mere aktivt engagement hos modtageren.

Eco i rummet – eller byboeren som medproducent

Ecos ideer om åbne værker, kan overføres til udviklingen af moderne byrum.

UMBERTO ECO

1932-

Faglighed: Litterat, forfatter, filosof

Nationalitet: Italiensk

Hovedværker:

Det åbne værks poetik (1962),

Rosens Navn (1980),

Foucaults Pendul (1989),

On Beauty (2004)

Et af det moderne byrums fornemmeste karaktertræk er, at det er tvetydigt og
åbent: Tvetydigt i forhold til de aktiviteter, der udspiller sig i det, åbent overfor
at blive indtaget af de folk, der bruger det.

Et vellykket byrum er med andre ord lig et tilpasningsdygtigt byrum, der tager
farve af de mennesker, der bruger det til varierende formål. Ligesom det hos
Eco handler om en aktiv videreførelse af musikken, teksten eller kunstværket,
så er åbne byrum steder, der etablerer forskellige mulighedsscenerier for ind-
tagelsen. På samme måde som Ecos foretrukne kunstnere skaber åbne værker,
der skal færdigproduceres af brugerne, udstikker planlæggeren en ramme,
som byrummets brugere selv skal være med til at udfylde og give betydning. I
yderste konsekvens bliver bybrugerne aktive medproducenter af byrummet.
Selve tilegnelsesakten skaber aktivitet, og hermed kan et dødt, fastlåst byrum
transformeres til et levende byrum med plads til forskellige aktiviteter.

Åbenhed er en grundlæggende bestanddel af et godt byrum, men for at ska-
be et vellykket byrum fordrer åbenheden samtidig, at parametre som tilpas-
ningsdygtighed og robusthed tænkes ind i disponeringen. Tilpasningsdygtig-
hed er udtryk for byrummets smidighed i forhold til fremtidige funktionskrav,
og gør det let at genfortolke og tilpasse det i forhold til fremtidige byboeres
ændrede behov og fremtidens byliv. Tilpasningsdygtigheden er med andre ord
lig fremtidssikring.

Byrummets robusthed sikrer på den anden side, at det bevarer sin grundes-
sens og overlever brugernes individuelle tilpasninger. Robusthed er med an-
dre ord byrummets modstandsdygtighed overfor de - mere eller mindre vilde
- ændringer, som beboerne gennemfører. Hos Eco er dette aspekt forklaret
med at ethvert kunstværk – uanset hvor åbent det end måtte være – trods alt
lægger op til nogle mere eller mindre plausible læsninger.

Det åbne værks poetik kan ligeledes overføres til begreber som multifunkti-
onalitet og midlertidighed. Åbne byrum er per se multifunktionelle i deres
åbenhed. En plads, der fungerer som legeplads og uformelt mødested om da-
gen og transformeres til skaterområde om aften, er blot et af mange eksem-
pler på forskellige fortolkninger af et og samme rum. Midlertidighed er også
et karaktertræk, der kan indskrives i det åbne byrums poetik: En allerede solgt
byggegrund kan stilles til rådighed for byens borgere inden entreprenørernes
maskiner rykker ind. På samme måde kan et byrum markant skifte karakter
med tiden, afhængigt af årstiden eller slet og ret afhængigt af, hvem der bru-
ger det.

Storbyen og dens fremvækst har i langt de fleste, klassiske som nyere, samfundsteorier været betragtet med en vis ambivalens – på den ene side som en fortættende og fascinerende del af det tilsyneladende uundgåelige fremskridt, på den anden side som en frygtindgydende udviklingstendens, der truer med at smadre fastforankrede lokale fællesskaber og opløse fortidens solide sociale bånd. Sociolog og samtidsdiagnostiker Zygmunt Bauman har forholdt til konsekvenserne af den flydende moderne metropolis og dens potentielt umenneskelige og socialt nedbrydelige følgevirkninger.

Den flydende moderne metropolis

Baumans overordnede perspektiv på sociologien kan opsummeres som et kritisk blik på ufrihed, ulighed og uretfærdighed, et opgør med vanetænkning samt et opråb om, at vi sammen kan skabe en bedre verden (Jacobsen 2004). Storbyen kan både bidrage hertil, men kan også opløse og underminere alt det, der får samfundet til at hænge sammen. Trods sin skeptiske synsvinkel på storbyen er Bauman dog langt fra blind over for de potentielt positive sider ved nutidens storbyliv, men han er opmærksom på, at selv det, der almindeligvis tolkes eller udlægges som fremskridt, kan have sine egne medfølgende bagsider og skyggesider.

Storbyens ambivalens

Det er en iboende dobbelthed ved den sociale virkelighed – tilsyneladende gevinster, der bliver til tab – som Bauman forsøger at indfange. Herigennem har han i sine analyser udviklet et særligt kritisk syn på og begrebsapparat til at forstå alt lige fra globalisering, europæiske værdier og politikken forfald til individualisering, kærlighed, moral og storby.

Samtidig udgør storbyen i hans diagnose et mikrokosmos, et knudepunkt eller ligefrem en katalysator, for større og mere omfattende samfundsmæssige udviklingstendenser. Storbyen bliver i hans kritiske samfundsperspektiv således et vindue, hvorigennem nuværende træk og kommende tendenser enten forstørres eller antciperes, ligesom storbyen fremstår som et socialt laboratorium for mere omsiggribende forandringer. Som Bauman skriver: "Byen og sociale forandringer er næsten synonyme med hinanden. Forandring er bylivets karaktertræk" (Bauman 2002b: 62).

ZYGMUNT BAUMAN

1925-

Faglighed: Sociolog

Nationalitet: Polsk/engelsk

Hovedværk: *Liquid Modernity* (2000),

Af Michael Hviid Jacobsen,

Aalborg Universitet

Fra fast til flydende moderne metropol

Zygmunt Bauman er igennem årene blevet karakteriseret, som en af de mest fremtrædende postmodernistiske tænkere, formentlig fordi han var en af de første til at italesætte en ny type af modernitet. Imidlertid brød han med betegnelsen om 'det postmoderne', fordi han ikke mente, at det stod for andet end negation og opløsning, og fordi begrebet efterhånden var blevet populariseret og fortyndet grænsende til det indholdsløse. Han udviklede i stedet sin metafor 'den flydende modernitet' (Bauman 2000a). De fleste af Baumans bøger siden årtusindeskiftet har skitseret konsekvenserne af overgangen fra en 'fast' til en 'flydende' modernitet inden for en mangfoldighed af sociale forhold.

I den faste modernitet kom de fleste af samfundets forestillinger og utopier fysisk til udtryk gennem et ønske, fra politikere til planlæggere, om at forvandle storbyen – som en miniature af samfundet – til et nøje planlagt, transparent, forudsigeligt og ordenspræget univers med sin egen logisk opbyggede æstetik – tænk blot på Le Corbusiers utopiske forestilling om *La ville radieuse* eller rædselsrealiseringerne af samme grundtanke i Niemeyers Brasilien. I den faste modernitet ønskede man ifølge Bauman at sikre, at storbyen skulle være et perfekt sted præget af forudsigelighed, sikkerhed og en funktionalistisk form for struktureret og systematiseret skønhed. Den faste modernitet, mener Bauman dog definitivt er ovre. Meget tyder på, at den faste modernitets besættelse af at organisere, ordne og strukturere forsøges videreført i den flydende modernitet, men nu uden ambitionen om, at virkeligheden passer til skrivebordstegningen og uden forestillingen om, at det offentlige rum er et kollektivt fællesareal til glæde og gavn for alle borgere. Fordi man i den flydende modernitet ikke længere formår at fastfryse og kontrollere virkeligheden, og fordi der ikke længere er en samlende vision, bliver byrummet nu i stigende grad til et gennemkommercialiseret og privatiseret kaos, som igen skaber nye, men stadig mere ørkesløse, forsøg på at kontrollere det ukontrollerbare. Baumans beskrivelse af den flydende moderne metropolis udtrykker derfor en umiskendelig forfaldstanke – at det offentlige rum og med det den offentlighed, der er en nødvendighed for at skabe en kritisk og aktiv dialog om samfundet, er forsvundet.

Forandringen fra fast til flydende modernitet medfører fremvæksten af nye former for byrum, der er væsensforskellige fra fortidens. Bauman identificerer tre sådanne nye former for urbane rum, der særligt vokser frem i nutidens flydende moderne storbyer (Bauman 2000b, 2001)

Ikke-steder

Betegner i lighed med Marc Augés begreb de monofunktionelle steder, der kommer til udtryk i den kraftige stigning i omfanget af vejnet, parkeringspladser, afskærmede steder, shopping malls, lufthavne, transitsteder, hotelkæder, og som står i kontrast til 'sociale rum'. Et 'ikke-sted' er kendetegnet ved ikke at facilitere menneskelig interaktion eller kommunikation og ved at være et sted uden historik eller symbolsk betydning.

Den stratificerede og militariserede by

Dækker over fremvæksten af 'portfællesskaber', 'frygtfællesskaber' og *instant communities* som følge af tiltagende globalisering, immigrationsbølgen og øget individualisering. Disse typer af fællesskaber bygger alle på en særlig befestningsmentalitet, på klassiske inklusions- og eksklusionsmekanismer og på en 'os' versus 'dem'-tankegang, der eksempelvis kan grunde i en frygt for det fremmede.

Eksklusive og ekskluderende fællesskaber

Mange af de nye fællesskabsformer, som Bauman karakteriserer som 'portfællesskaber', 'æstetiske fællesskaber', 'knagefællesskaber' eller 'frygtfællesskaber' (Bauman 2000b) – forsøger derfor at garantere frihed og sikkerhed på én gang. Det giver grobund for to nye typer af såkaldte 'hyperghettoer': de ufri-villige og frivillige ghettoer (Bauman 2002a). Hvor de førstnævnte henviser til de karakteristiske ghettoer for de nødlidende, fattige, udstødte og marginaliserede – ghettoer, hvorfra det er svært at flygte, og hvortil man er forvist fra normalsamfundet – er de sidstnævnte betegnelsen for nye former for afskærmede og forskansede rigmandskvarterer i storbyerne.

Det humaniserede byrum som alternativ

Zygmunt Baumans samtidsdiagnose er i den forstand en kritisk iagttagelse af byen med henblik på at åbne for refleksion og handling, så mennesker kan forandre verden til det bedre.

På den baggrund ønsker Bauman at humanisere det nu dehumaniserede byrum. En sådan humanisering kan blandt andet bestå i at

- Fremme mødet med, og forståelsen for, det fremmedartede og uventede
- Omskabe rummet til et 'karneval' (Mikhail Bakhtins begreb), der er præget af ambivalens, uforudsigelighed og spontanitet snarere end af planlægning, orden og kontrol.
- Sikre lige og åben adgang for alle mennesker til alle dele af det offentlige rum.
- Forandre forbrugeren, der er optaget af sig selv, til borgeren, der er optaget af det store fællesskab og for det fælles ve og vel.
- Fremme muligheden for at skabe en civil og politisk offentlighed – en *agora* – der kan modvirke tendenserne til individualisering og privatisering, som kan omhandle andet end forbrug og sikkerhed, og som kan sikre, at mennesker tager ansvar for og drager omsorg for hinanden.

Læs hele artiklen på www.byensrum.dk.

De ti tankesæt tænker vi ind i en tankefusion. Hensigten er at trække væsentlige temaer om urbanisme (byform) og urbanitet (det levede byliv) ud af det sidste århundredes urbanitetstanker og afprøve dem i forhold til de udfordringer og muligheder, vi står over for i forhold til fremtidens byudvikling.

Tankefusionen tager sit afsæt i en tværfaglig tilgang til byen, og korresponderer i den henseende med den komplekse hybrid, som det urbane består af.

Fortidens tanker – fremtidens potentiale

Med tankefusionen danner vi grundlaget for at udvikle redskaber til den flydende modernitet. Ved at redefinere og fusionere tanker, der går tilbage til den tidligere modernitet, vil vi reaktualisere planlægningen i forhold til den bykontekst, vi befinder os i nu. Planlægningen er ikke længere en restriktiv ordenspraksis, men kan være et redskab til at indgå som en strategisk medspiller i de urbane processer og udvekslinger, der under alle omstændigheder finder sted – med eller uden planlæggerens styrende hånd.

I den flydende modernitet er byen et åbent rum i konstant forandring. Livsformningen og kroppen lader sig både forme af byens arkitektoniske plan, og indskriver samtidig nye rum og stemninger i kraft af sine handlinger og flows. De byteoretiske tanker er udviklet som en helhedsorienteret tilgang til byen. Vi vil med de byteoretiske tænkere vise, hvordan tilgangen til byen må tage udgangspunkt i netop udviklingen mellem det planlagte og det uforudsigelige - det der sker mellem byens udtryk og oplevelsen af det.

Byens aflæselighed

Jane Jacobs og Kevin Lynch arbejder begge med byens aflæselighed. Jacobs peger eksempelvis på det lav-tætte byggeri og fodgængerens rum som en skala, der henvender sig til den menneskelige skala og derfor er let aflæselig. Byen gøres læselig ved eksempelvis at lade gadeforløbene være åbne og inkluderende, så vi føler os trygge, inspirerede eller nysgerrige i det miljø, vi færdes i.

Gennem den rumlige organisering kan byen blive et meningsgivende sted for byboerens identifikation og en forudsætning for, at beboeren kan engagere sig i rummet. Også hos Lynch er aflæseligheden i fokus. Byens plan, dens forløb, hjørner og strukturer af gentagende elementer kan skabe identificerbare rum. Den strukturelle plan for byen ser de begge som forudsætningen for at byens brugere kan identificere og engagere sig i byen.

Ligesom Umberto Eco's værk, der henvender sig til sin læser, kan byen organiseres, så beboeren bliver en aktiv medproducent af byrummet. Den aflæselige by tilbyder, ligesom det åbne værk, på en gang strukturelle og åbne rammer. Byens betydning for individet holdes på en gang åbent for forandringer over tid, for brugerens egne interventioner og anvendelser, men fungerer også som en retningsangivende ramme for brugerens handlinger og bevægelser. En aflæselig by er derfor både tilpasningsdygtig og robust i sin plan.

Noël Burchs begreb om on-screen og off-screen spaces kan også ses i forlængelse af den aflæselige by. Off-screen rummet peger på, at byen må forstås i sin helhed i kraft af alle de rum og potentialer, der ligger uden for det aktuelle, anvendte rum. Når kanter, veje, forbindelser, gadeforløb og netværk gøres klart aflæselige for byboeren, åbner byen sig i nye rum. En aflæselig by aktiverer på den måde de skjulte rum og viser potentialer i de kendte rum. Når der planlægges for dynamiske byrum, kan andre områder i byen tænkes ind som potentialer, hvor udviklingen fra det aflæselige område associativt overføres til et andet. Dermed kan stedets eksisterende relationer og forbindelser implementeres, således at stedsidentiteten er katalysator for forandring på en større skala. Således vil byens aflæselighed være nødvendig for at kunne iværksætte såvel parallelstrategier som akupunkturstrategier (se *Strategiske redskaber*).

Det sanselige byrum

Det sanselige og oplevelsesbetonede har fået en ny betydning. Henri Lefebvre pointerede at byen er rammen, hvor hverdagens rytme udspilles. Byens rytme og sanselighed er til stede i form af lyde, flows og døgnets forskellige tempi er en væsentlig del af byen og beboerens oplevelse af den. Deleuze og Guattari beskrev det sanselige rum som et glat rum, der i forhold til det sribede rum ordnede og organiserede rum kunne opstå som nye flygtige sammenhænge i den velkendte. Hvis affektive og sanselige rum skal opstå som reaktioner på tværs af det sribede rums ordnede struktur kræver det dog at byen er aflæselig. På samme måde er det sanselige rum afhængig af hverdagslivets engagement og af at blive aktiveret.

På samme måde som Jane Jacobs og Kevin Lynch påpeger, hvordan eksempelvis et gadeforløb eller den formelle organisering kan henvende sig til fodgængerens og dermed danne forskellige stemninger, er der i dag brug for at kunne iværksætte æstetiske bystrategier, der kan påvirke den oplevelses-søgende byboer. Livsformningen orienterer sig blandt andet efter de sanselige muligheder i byen og aflæser byens struktur i sammenhæng med de mere

flygtige og immaterielle sanselige stimuli. Der er derfor en sammenhæng mellem det sribede og det glatte rums organisering i kraft af de processer, der udveksles i mellem dem. Det strukturerede rum leder gradvist over i det erfarede rum. At kunne planlægge med øje for sammenhænge – mellem det fysiske rums rammer og de handlinger, begivenheder og oplevelser, der foregår i det – er en måde at skabe byer for mennesker i stedet for funktioner – helt i tråd med Jacobs idealer, men aktualiseret i forhold til det 21. århundredes by-kontekst.

Hos såvel Lefebvre som Deleuze & Guattari er det æstetiske rum et flygtigt og midlertidigt rum, der konstant skal gentænkes i takt med tidens og rummets forandringer. Den sanselige by giver derfor forudsætningen for at kunne planlægge midlertidige rum og mødesteder, der aktualiseres og får værdi i øjeblikket, men som også trækker linjer tilbage til historien og peger frem mod fremtidens mulige rum. En forståelse for virkningerne i det sanselige oplevelsesrum som alternativ til den funktionalistiske by er en nødvendig forudsætning for såvel mnemoteknik og performative byudviklingsstrategier.

Mødestedets og forbindelsernes by

Mødesteder og muligheden for at skabe fællesskaber på trods af forskelle og individualitet, optager både Sennett og Bauman.

Bauman viser, hvordan den flydende modernitet er gennemindividualiseret, hvorfor vores begreb om fællesskab må reaktualiseres for at tilgodese byboerens nye behov. Storbyen udgør i den sammenhæng en komprimeret miniature-udgave af øvrige udviklingstendenser i samfundet og kan derfor være et vindue til fremtidens problemstillinger. Sennett opponerer mod den modernistiske arkitektur- og byplanlægning, der ikke skaber rum for fællesskabet, fordi modernismen netop er optaget af at skabe orden, funktion og effektivitet. Zygmunt Bauman tager skridtet videre og påpeger, at den kontrol og forsøg på ordning af byen i det moderne modsvares af følelser og en mere kropslig sanselig reaktion.

Den affektive reaktion har Simmel ligeledes beskæftiget sig med i *Storbyen og det åndelige liv*. Men hvor Simmel påpeger storbymenneskets blaserthed, og Bauman fremhæver frygten, kan deres affektive og følelsesorienterede forståelse af livsformningens og kroppens reaktioner også vendes til et positivt og inkluderende perspektiv. Er ordensbyen under opløsning, kan byens sammenhængskraft genfindes ved netop at udvikle fællesskaber, der kan parere den flydende modernitets sensibilitet.

Hvor Sennett påpegede nødvendigheden af det uformelle mødested og fællesskabet for byens sammenhængskraft, kan vi altså med Baumans analyse af den flydende modernitet udarbejde redskaber til at formulere nye fællesskaber, der passer til den flydende modernitets socio-rumlige DNA.

Det offentlige rum i et nyt tankesæt

Den sanselige og æstetiske by og kravet om at definere nye fællesskaber og

mødesteder i byen kan sammenfattes i nødvendigheden af at kunne planlægge og udvikle det offentlige rum i forhold til et nyt tankesæt.

I stedet for at begræde at eksempelvis pladsen ikke bruges som mødested i samme forstand som den gjorde tidligere, er nye strategiske planlægningsredskaber til at skabe fællesskaber løsningen. Samtidig er hverdagslivets erfaringsrum, som Lefebvre har beskrevet det, ligeså meget et oplevesrum, som det er et materielt og arkitektonisk rum. Det stiller krav til planlægningen af byens rum, der ikke længere kun er et funktionsrum, men også en katalysator for nye urbane foldninger. Rummets sanselige egenskaber – den arkitektonisk-rumlige iscenesættelse gennem eksempelvis byens aflæselighed og dens rumlige organisering – ligger ud over det funktionsbestemte rum. Rumlige og planmæssige strategier, der kan iscenesætte sådanne oplevelser giver mulighed for at forny og revitalisere vores forestillinger og brug af det offentlige rum. Grænsen og forskellene mellem byens rum kan her være et potentiale for at skabe offentlig udvekslingszoner og mødesteder. For at designe det offentlige domæne kan man stimulere den uformelle manifestation af forskellighed. Også overgangsrum eller mobilitetsrum har fået ny betydning som mødesteder. (jf. Malene Freudendal-Pedersens artikel i *Byens rum 1,5*).

Tilgængelighedsrum

En måde at reaktualisere Sennetts ønske om mødesteder kunne være at redefinere det offentlige rum som et tilgængelighedsrum. Fortorve, gårdrum, tagterrasser, stationer og universitetsområder er opstået som nye mødesteder. Offentlige er de ikke nødvendigvis, da de ofte forbindes til mere private eller funktionsbestemte rum, der ikke har det offentlige rums åbenhed. Kriteriet er snarere tilgængelighed og tiltrækningskraft: at rummet er tilgængeligt og inkluderende og derfor i stand til at iværksætte den proces, der forbinder det til andre steder, funktioner og muligheder for oplevelser. Tilgængelighed kan være en måde at reaktualisere Sennetts forestilling om byens sømme. Steder med multifunktionelle muligheder eller midlertidige rum idet de kan overtage den modernistiske forståelse for det offentlige som stedet, hvor forskellige sociale grupper kan mødes og interagere uden at miste deres individuelle forskelle.

Sidst har oplevesrum, havnebade, skaterparker, medie- og kulturhuse fået nye betydninger, da de typisk spiller på midlertidighed og tidsbestemte træk. Vores tankefusion har derfor redefineret det offentlige rum i tilgængelighedens og potentialets tegn. Byens rum er ikke kun afgrænsede og fysisk definerede rum, som eksempelvis pladsen var det tidligere. Byens rum må i stedet forstås under indflydelse af den flydende modernitets – og det glatte rums – netværk. Offentlighed, fællesskab og individualitet vil fremover være under bestandig forhandling. Derfor må byens rum planlægges inkluderende og åbent i den forstand at rummets identitet afhænger af, hvem der engagerer sig i det. Det stiller nye krav til det fysiske rum, der kan invitere livsformningen og kroppen til at præge det.

Med et nyt tankesæt på byen kan spørgsmålet være at tænke rum, der påvirker og stimulerer den enkelte til at indgå i fællesskaber.

Fra tankefusion mod strategisk planlægning

Tankefusionens byforståelse har rødder i det 20. århundredes idé- og urbanitetshistorie. Det er et tankesæt, der på mange måder er fremkommet ud af modernitetens måde at forholde sig til forestillingen om det nye på. Man må være absolut moderne, mente Rimbaud allerede i midten af 1800-tallet. Siden har moderniteten udfoldet sig som en proces, der har sit afsæt i urbaniteten og i storbyernes opkomst som en bestandig søgen efter det nye. Urbaniteten er en udviklingsproces, der har fundet sted som en konstant tilpasning og udvikling mellem det nye ukendte og det velkendte. Som Bourdieu har påpeget med begrebet *distinktion*, har vi et indbygget behov for at adskille og udvikle os fra de andre. Et behov, der, også kan resultere i at vi gør det samme. Som eksempelvis når middelklassen ønsker at tilegne sig den kulturelle overklassens værdier og koder.

Planlægningen har altid forsøgt at kontrollere de urbane processer. Modernismens masterplaner er et eksempel på det. Men moderniteten fortsætter med at figurere sig hinsides det, vi traditionelt har identificeret som modernisme. Den bestandige genfortolkning af det, vi allerede ved, er grundlaget for tankefusionen for at kunne udvikle den til et strategisk redskab. Skal planlægningen reaktualiseres i forhold til den samfundsmæssige kontekst, kræver det at der udvikles nye redskaber, der kan navigere i den komplekse og foranderlige virkelighed.

Det åbne værks poetik kan bruges som en grundlæggende metafor for, hvordan planlæggeren bør agere i de nye kontekstuelle rammer. Planlæggeren administrerer ikke længere byen gennem fastlåste masterplaner og funktionsinddeling af byen. Byen har i den flydende modernitet gradvist udviklet sig til et fragmentarisk, men også et mangefacetteret felt af muligheder. Planlæggeren vil være den der er i stand til at se potentialer og iværksætte de rigtige strategiske redskaber i forhold til de rumlige muligheder, byen indeholder. Den strategiske planlægning forholder sig til byen i lighed med, hvordan det åbne værks poetik forholder sig til læseren: i modsætning til klassiske, lukkede værker indeholder åbne værker en række mulighedsfelter, der konstant forskyder relationen mellem struktur og oplevelse, byen og byboeren og derved er i stand til at navigere i den flydende modernitets konstante forandring. Det samme krav gør sig gældende for den strategiske planlægning af byens rum.

CASES

Vores cases belyser en problemstilling og en udviklingsstrategi, der har givet resultat i forhold til byens identitet og generelle udvikling. Vi har taget udgangspunkt i byer, der i forskellig sammenhæng har spillet en rolle på tværs af økonomiske kulturelle og geografiske præmisser. Casenes formål er at synliggøre, hvordan byerne har formået at udvikle deres særegne tilgang til byens rum. Strategien kan ligge på forskellige niveauer: på såvel byens, rummets, livsformningens eller kroppens skala.

Analytisk tilgang

Analyserne af de valgte cases og kortlægninger er struktureret af Byens rums grundlæggende skala-inddeling. Vores fastholdelse af et konstant, tværfagligt aspekt gennem fire skalaer sikrer en helhedsorientering. En mulighed for at se på de sammenhænge og udvekslinger, der finder sted mellem niveauerne, hvorfor skalaerne som en analytisk tilgang har et helhedsorienteret og forandringsfokuseret perspektiv.

Hvert skalaniveau rummer strategiske overvejelser. Eksempelvis vil den overordnede strategi fra bystyret influere på byens konkrete rum, der igen påvirker individets handlinger. Modsat kan den specifikke hverdagsmæssige brug af byen have en væsentlig betydning for, hvordan de ansvarlige udvikler sin planstrategi. Således mener vi at planlægningen med fordel kan have øje for de udvekslinger, der finder sted mellem byen, rummet, livsformningen og individet.

Kriterier for udvælgelse

De enkelte cases er blevet valgt ud fra deres strategiske element. Ofte har vi set, at byer, der har haft værtskaber eller været kulturbyer efterfølgende har brugt den tilførte energi på at udvikle sig i nye retninger. Set i lyset af en dansk planlægningskontekst har vi holdt os inden for en europæisk referenceramme, idet livsformningen og den særlige kulturelle habitus må kunne overføres til en dansk kontekst. Hvad vi kan lære af casene er derfor nye vinkler på de kontekstuelle betingelser, der ligger i vores fælles kulturarv og historie. Men vores fokus har netop været de innovative løsninger, der udvider det eksisterende perspektiv.

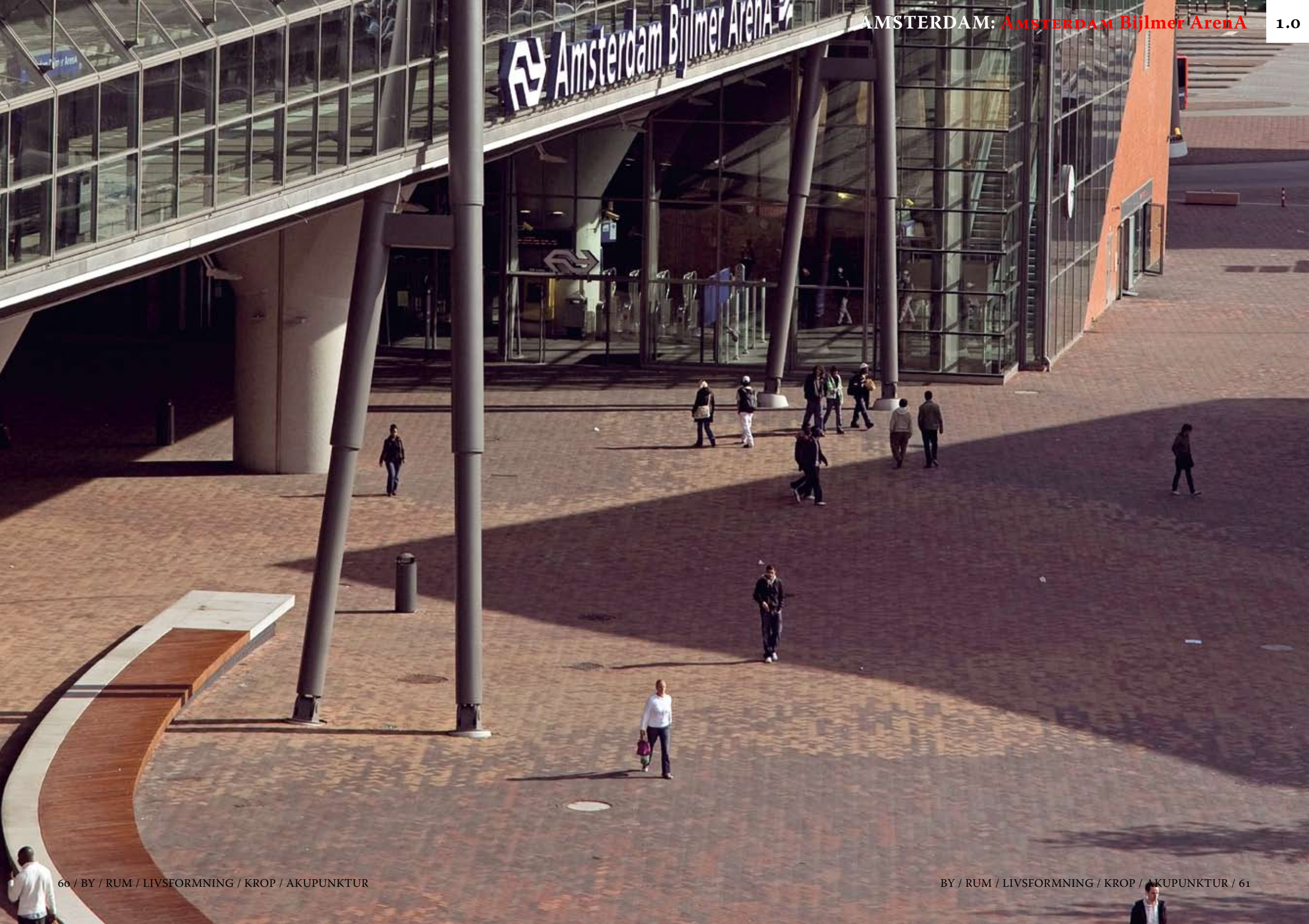
Casene spænder bredt fra kunstinstallationer,

pladser, områder, boligbebyggelse til aktiviteter i byrummet. Fælles for dem alle er et fokus på det strategiske element. Vi ser på følgende aspekter i forbindelse med udvælgelsen af casen

- Byens rolle og kontekst
- Stedets brug og den kollektive forståelse af stedet og byen
- Strategiens forhold til livsformning og sociale skel;
- Implementeringen af det strategiske element.

Cases og kortlægninger

Vi har gået i dybden med fire cases, hvor vi inddrager historien, konteksten, intentionen og typologien, og hvor analysen tager afsæt i alle fire skalaer og deres gensidige påvirkninger for at se casen i et helhedsperspektiv. Hver case efterfølges af en række kortlægninger af lignende eksempler, som kan perspektivere, uddybe eller nuancere de emner, der er taget op i casen. I kortlægningerne giver vi en koncentreret analyse med særlig fokus på et givent skalatrin.

Amsterdam Bijlmer ArenA

I bydelen **Zuidoost** syd for Amsterdam tilbyder Amsterdam nye pladskrævende attraktioner til byen med etableringen af erhvervs- og underholdningsdistriktet **Arena Poort**. I forbindelse med den nye bydel er en bevidst sidegevinst en revitalisering af det omkringliggende socialt belastede boligkvarter Bijlmermeer gennem tiltag, der binder bydelene bedre sammen. Tiltag som blandt andet en ny højprofileret togstation og et urbant strøg.

BY Amsterdam lider under pladsmangel i sin historiske kerne og er tvunget til at tænke udad. Derfor er Amsterdam for tiden i færd med at udvide til alle sider af byen – dog mest markant mod syd. Her har kommunen planlagt at etablere nye bycentre i periferien af byen. Ét af dem kaldes Arena Poort og skyder op som et forlystelses- og erhvervsområde i bydelen Zuidoost omkring fodboldstadionet Amsterdam Arena. Området er umiddelbar nabo til den åbne butiksarkade Amsterdamsepoort og boligområdet Bijlmermeer, som er et boligprojekt fra slutningen af tresserne kendt for sine enorme betonblokke.

Det nye Arena Poort etableres omkring stadion i form af pladskrævende butikker, shoppingcenter, koncertsal, biograf og kontorer i forsøget på at skabe et nyt underholdningsmekka med urban karakter. Dette er primært for at aflaste Amsterdams historiske centrum. Men intentionen rækker videre end blot etableringen af nye funktioner, for hensigten med Arena Poort er også til at trække Bijlmermeer ud af dens respektive sociale problemer.

Derfor har Amsterdam spekuleret i, hvordan Arena Poort, Amsterdamsepoort og Bijlmermeer forholder sig til hinanden. Den gamle lokale togstation, som ligger strategisk midt imellem bydelene, er derfor blevet udskiftet med en ny bekostelig regional tog-, bus- og metrostation af Grimshaw arkitekter, der nu tillader folk at passere frit under de hævede togskiner. Stationen kan ses som et signal om de mange ambitioner der er for området, og som et symbol på bydelens oprustedede status. Sideløbende med den nye togstation, og gennemhulningen af togbanens jordvold - har kommunen investeret i et nyt urbant strøg, som symbolsk og fysisk binder by-

delene sammen på tværs.

Det nye oplevelsescentrum i Arena Poort er hvad Amsterdam centrum ikke kan eller vil være – et populært forbrugs- og underholdningsmekka med god plads til *storskala* funktioner og *rigtig* mange mennesker. Det nytillførte Arena Poort er en udvidelse af Zuidoost tidligere monofunktionelle beboelsesprofil, da man har tilført området funktionel

diversitet med stadion, musik, specialbutikker, en bank, erhverv og uddannelsesfunktioner.

RUM Arena Poort, Amsterdamsepoort og Bijlmermeer kobles sammen af det nyrenoverede strøg med stationen som omdrejningspunkt. Strøget, der er af varierende bredde og ca. 1500 meter langt, fører fra Villa Arena forbi stadion ned til og gennem stationen, hvor den passerer igennem Amsterdamsepoort og ender i en plads i det punktvis nyrenoverede Bijlmermeer. Den urbane gade er bevidst designet til at være det sammenhængende forløb i området, som visuelt binder de mange forskellige områder og funktioner sammen. Dog handler strøget ikke kun om visuelt at forbinde, men også om at manifestere at samlet set er dette område et kvalificeret urbant alternativ til Amsterdams historiske bykerne:

”This joint approach to the center area will make sure that the area will become a single, recognizable area – Amsterdam’s second city center.” (Kilde: Amsterdam Development Corporation: “Arena Boulevard”, december 2004). Strøget tilbyder henholdsvis ophold, intimitet og oplevelse - og ikke kun gennemgang – i et afvekslende rumligt forløb. Med den rumlige variation, fra det fodboldmassernes enorme eventrum vest for stationen til de mindre dagligdagsrum øst for, bliver strøget i høj grad bydelens samlende sociokulturelle rumlighed.

LIVSFORMNING Bijlmermeer og Amsterdamsepoort blev bygget sidst i 1960’erne med intentionen om at bygge gode lyse lejligheder til folket. Lejlighederne var usædvanlig lyse og store, hvilket dog ikke kunne konkur-

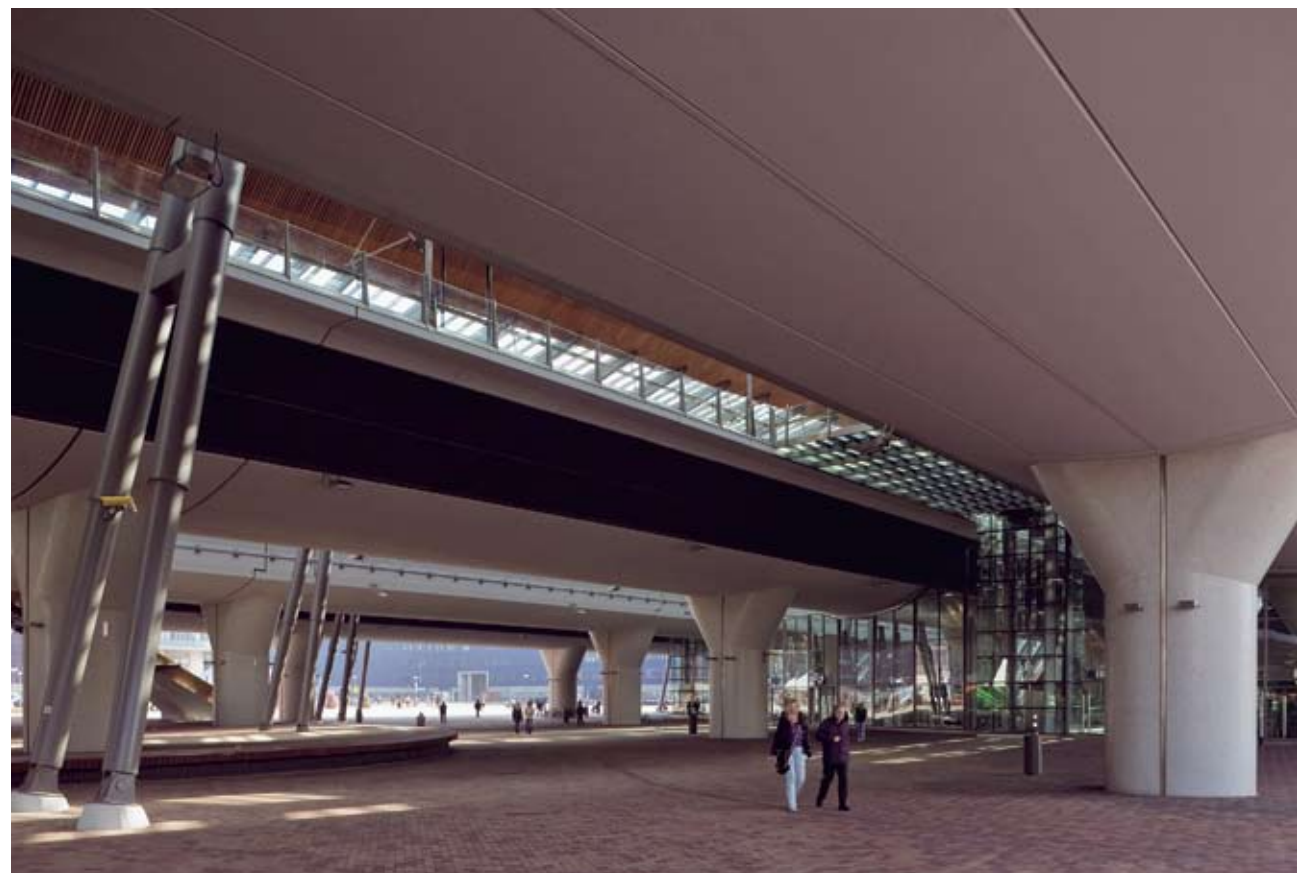
rere med hollændernes ønske om hus og have, og lejlighederne stod efterfølgende tomme. Det blev primært folk fra den tidligere hollandske koloni Surinam der flyttede ind i Bijlmermeer, da de blev henvist uden andet valg. Denne overrepræsentation, kombineret med ekstrem høj arbejdsløshed blandt de nytillflyttede immigranter og Amsterdam højeste kriminalitet, gjorde Bijlmermeer til en ghetto.

I dag findes der 150 nationaliteter i Bijlmermeer og arbejdsløsheden er stadig højere end i resten af byen. Men arbejdsløshedstallet er ikke længere alarmerende, og folk flytter ikke længere fra området, som de gjorde engang. Derimod flytter nye hvide middelklasse familier ind, som tiltrækkes af de mange nyopførte private boliger, der er blevet bygget efter at mange af Bijlmermeers oprindelige betonblokke er blevet revet ned. For disse boliger, i moderne hollandsk stil, appellerer til en middel-

klasse, som ikke har råd til at bo i Amsterdam centrum, men som omvendt ikke ønsker at bo meget mere end 10 minutter fra byens hjerte.

Men middelklassen som supplement til Surinamerne er dog ikke den eneste sociokulturelle ekspansion i området generelt, for i zonen mellem madonnafans, fodboldtilhængere og de 150 nationaliteter er flere andre brugergrupper blevet introduceret. Et nyt gymnasium er blevet bygget, og NMB banken (nu ING) placerede allerede i 1987 deres hovedsæde i Amsterdamsepoort.

Således er det i dag ikke ualmindeligt at se drenge fra Bijlmermeer, der spiller fodbold på den vestlige side af stationen flankeret af frokostspisende erhvervsfolk i nålestribet jakkesæt, mens gymnasieelever med skoletasker i den ene hånd gerne spiser en surinamsk sandwich med den anden.

KROP På grund af områdets tidligere rygte, har landskabsarkitekterne Karres en Brands, der står bag renoveringen af strøget, bevidst gjort noget ud af det æstetiske udtryk, materialitet og kropslige appel.

På den vestlige side af stationen har arkitekterne introduceret en menneskelig skala til det enorme byrum. Rummet er blevet brudt op af ekstra store bænke der bryder de mest oplagte forbindelseslinjer og i stedet skaber uforudsigelige bevægelsesmønstre. Her har opgaven været at tilgodese store mængder mennesker på nogle dage, og alligevel skabe et rum der til dagligt ikke synes tomt og overproportioneret.

På den østlige side, har opgaven i højere grad handlet om at rydde op i et slidt byrum og derved gøre det mere vedkommende. Tidligere tiders nedslidte byrumsinventar og overflødige cykelstativer er derfor skiftet ud:

"The former light concrete floors were very dirty, which surrounded by poor architecture from the 80'es gave an unfortunate expression. We introduced a new paving in order to create a friendlier environment. This because people would not stay in Amsterdamsepoort before the renovation: benches were small, the space was full of unnecessary obstacles, the area smelled like a gutter and it looked very unpleasant. We removed all redundant urban furniture and introduced fewer but big benches in order to create what we call "sticky public space" – spaces where people actually crave to rest." (Kilde: Telefoninterview med sagsarkitekt Joost de Natris, Karres en Brands)

Konkret har arkitekterne introduceret store kollektive bænke/siddeskulpturer i varme træsorter. Disse indbyder til ophold, og på alle bænke sidder der, når vejret tillader det, grupper af folk. Forskellen fra de tidligere små bænke er, at flere grupperinger kan sidde på bænken samtidig, hvilket bedre muliggør tilfældig udveksling på tværs af områdets nationaliteter. De spatøse bænke bliver kroppens forankring og strøgets sociale mødested.

Perspektivering

Der er med etableringen af ArenA Poort tale om et klart byplanlægningsmæssigt greb, der tilfører pladskrævende funktioner til Amsterdam, som ikke kunne placeres i byens fortættede centrum. Place-

ringen af ArenA Poort skal ikke ses isoleret, men derimod forstås som et strategisk nøjagtigt indgreb i stor skala, der ikke blot komplementerer Amsterdams bymidte, men også binder det nye sammen med det eksisterende: ArenA Poort aktiverer med akupunktørens nøjagtighed ikke kun sig selv, men også Amsterdamsepoort og Bijlmermeer.

I den nære skala sørger præcise placeringer af bydelens programmer for at bankmanden møder gymnasieeleven og fodboldtilskuerne nogle af områdets 150 nationaliteter. Amsterdam Bijlmer Arena Station bringer horder af sports- og musikfans til området, hvor de lejlighedsvis er med til at skabe byliv, ligesom stationen også dagligt bringer gymnasieelever og erhvervsfolk til. Fysisk set tilgodeser grebene nye konkrete forbindelseslinjer under togbanen, mens strøgets nye rum og byrumsinventar tilgodeser både sociale og kropslige behov.

Desforuden er banken og gymnasiet strategisk fornuftigt placeret på den østlige side af stationen, som et bevidst forsøg på at trække nogle af de attraktive funktioner til boligsiden, og derved udfordre Bijlmermeers blakkede ry. Med andre ord er der med stationens gulv som det centrale omdrejningspunkt åbnet op for nye flows og bevægelser, hvilket muliggør forskellige segmenters bevægelse på tværs. Stationen bliver på en og samme tid det sted, der samler og spreder den nye bydels aktiviteter og derved tænder området.

Amsterdam

- indbyggere: 745.000
- størrelse: 166 km²

Bydelen Zuidoost

- indbyggere: 85.000
- størrelse: 22 km²

Boligområdet Bijlmermeer

- indbyggere: 50.000
- størrelse: 6 km²
- etableret: 1963-1975
- arkitekt: Siegfried Nassuth

Udviklingsområdet Arena Poort

- størrelse: 2 km²
- påbegyndt: 1994
- bygherre: Offentligt Privat Partnerskab bestående af Amsterdam kommune, lokalrådet Zuidoost og OMC bv
- arkitekt: Unstudio, Sjoerd Soeters, Wiel Arets, Architecten Cie, m.fl.

Det nyrenoverede strøg

- størrelse: 40.000 m²
- etableret: 2008
- bygherre: Ontwikkelingsbedrijf gemeente Amsterdam (Amsterdam Kommunes Udviklingsvirksomhed)
- arkitekt: Karres en Brands landschaps-architecten

Togstationen Amsterdam Bijlmer Arena

- størrelse: 60.000 m²
- etableret: 2007
- bygherre: ProRail og Amsterdam Kommune
- arkitekt: Grinshaw Architects
- tildelte priser: RIBA Stirling Prize, nomineret 2008, RIBA European Award 2008, Hollands BNA Arkitekturpris 2008, Brunel Award 2008

Odense Havn er i gang med en større omdannelse fra industrihavn til erhvervs- og boligområde. Her udgør en central havneplads et vitalt socialt omdrejningspunkt, som har til hensigt at tænde området i odenseanernes bevidsthed.

Odense er i gang med en omfattende omstrukturering af sin midtby, som har været hårdt skæmmet af trafikale anlæg fra især 1960'erne og 1970'erne. Omstruktureringen har til hensigt at gøre bymidten mere levende og indbydende for bløde trafikanter, ligesom omstruktureringen skal fjerne nogle af de trafikale barrierer, som før har delt midtbyen i to dele adskilt fra de omkringliggende områder - blandt andet havnen.

Derfor arbejder Odense kommune for tiden på blandt andet at minimere trafikken på den gennemgående færdselsåre Thomas B. Thriges Gade, for derved at skabe bedre forbindelse fra midtbyen til havnens rekreative potentialer for dem på cykel eller til fods. Havnen ligger for enden af Odense Kanal, der tidligere var hjemsted for Odenses industrielle vækst med blandt andet Lindø Værftet. Med sin nærhed til Odenses historiske bykerne er kanalen og havnen nogle af de mest attraktive udviklingsområder i byen.

By / Rum / Livsformning / Krop

Odense Havn har, foranlediget af kommunale visioner, bevaret sin profil som erhvervsområde, og den begyndende havneudvikling er kickstartet af erhvervsdomiciler. Siden er boliger kommet til og der er planer om blandt andet en kasba med boliger, kontorer, butikker. Havnepladsen er kommunens nye offentlige rum, der er tænkt som det byrum, der kan trække noget af midtbyens liv til havneområdet og derved udfordre det erhvervsorienterede havneområde.

Med andre ord er havnepladsen udpeget til at være stedet som samlet set kan attrahere borgere, virksomheder og besøgende, og således gøre opmærksom på den aktuelle udvikling af Odense Havn. Hensigten er, at Havnepladsen bliver et attraktivt sted for *alle* byens borgere.

Havnepladsen lægger sig på kanten af havnen på det stykke, der ligger tættest på byen, således at pladsen er halvt by og halvt havn. Havnepladsen bevarer

dette skisma i sin strukturelle opdeling af maritim og urban karakter, hvilket kommer til udtryk i pladsens to dele: en del består af et råt bymæssigt betondæk med mulighed for koncerter, film, markedsplads

og tivoli, mens den anden del består af et trædæk, der fører helt ned til vandet i et trappeanlæg. Imellem disse to delpladser kiler trappetårne til den underjordiske parkering sig ind: Hernede vokser træer, som skyder op igennem udskæringer i pladsens dæk, hvilket tilfører pladsen et grønt islæt.

Pladsens udformning understøtter mange forskellige funktioner, og med de optegnede boldbaner er der masser af muligheder for at praktisere sine boldkundsaber. Pladsens belysning gør at disse aktiviteter kan fortsætte efter mørkets frembrud, ligesom belysningen sikrer et trygt miljø for dem, der kommer op til pladsen fra den underjordiske parkeringsplads.

Perspektivering

Havnepladsen kan ses som et kerneelement i udviklingen af Odense Havn, og det offentlige rum er tænkt som katalysator for havnens udvikling. Pladsen er derudover også en del af byens generelle udviklingsstrategi, og udfylder en rolle i Odense ved at give indbyggerne flere rekreative pladser.

Odense Kommune har kickstartet deres havneudvikling med en offentlig plads uden sikring for, om det kommende boligudbud vil modsvare pladsens eksistens og funktioner. Fremtiden må vise om de omkringliggende "nervebaner" – bydele – er blevet påvirket, og om pladsen således ikke kun er et enkeltstående nedslag i et byudviklingsområde, men derimod et tiltag som har haft større effekt på området, end pladsens relative beskedne størrelse måske i første omgang antyder.

Havnepladsen bliver således et strategisk redskab for Odense kommune, hvor de, som en lakmusprøve, kan teste borgernes interesse for havnen og dens rekreative værdier.

Odense

- indbyggere: 158.000
- størrelse: 304 km²

Havnepladsen

- størrelse: 13.000 m²
- etableret: 2006
- byherre: Odense Kommune
- arkitekt: Schönherr Landskab
- tildelte priser: Pris for Odense Havneplads og Havn 2006

I 2003 udskrev Amsterdam forstaden **Koog aan de Zaan** en konkurrence om at omdanne et centralt overskudslandskab under motorvejen A8 til et offentligt byrum, med intentionen om at eliminere den barriere på tværs af byen, som motorvejen hidtil havde udgjort.

Den hollandske forstad Koog aan de Zaan, der ligger 11 km nord for Amsterdams centrum, er præget af både nærheden til storbyen og af forstadens muligheder for hus og have med hurtig adgang til rekreative områder. Siden 1969 har et af de mest karakteristiske træk i byen været motorvejen A8, der brutalt skærer sig gennem byens centrum på 7 meter høje søjler og skaber et overskudsrum og ingenmandsland under sig.

I 2003 udskrev kommunen en arkitektkonkurrence om omdannelsen af rummene under A8 til et offentligt byrumsforløb kaldet A8ernA. Baseret på en intens borgerinddragelsesproces, var hensigten med konkurrencen at gøre op med stedets skyggetilværelse.

By / Rum / Livsformning / Krop

Rummene under A8 indeholdte inden omdannelsen en negligeret parkeringsplads, en overtegnet graffitimur og et par midlertidige boder med fisk og blomster. Derfor lagde konkurrenceprogrammet vægt på, at den fremtidige A8ernA skulle have permanente funktioner for at sikre kontinuerlige aktiviteter og stedets relevans og identitet. Konkurrencen blev vundet af NL Architects, der læste motorvejen som en forudsætning for byen i den forstand at Koog aan der Zaan er afhængig af den tilgængelighed til Amsterdam, som motorvejen tilbyder. Derfor kan eller bør motorvejen ikke fornægtes, og NL Architects foreslog med deres projekt at forstå motorvejen, som en nødvendighed snarere end en hindring: ved at gøre overskudslandskabet attraktivt, bliver det dét særlige potentiale, der binder den før opsplittede by sammen.

A8ernA er inddelt i tre zoner; en skaterzone, en kommerciel zone og til sidst, der hvor motorvejen møder floden, en rekreativ zone. Rummets forskellige scenarier henvender sig til en stor del af Koog aan de Zaans borgere, da der her er gjort plads til skateboards, børn, picnic, dagligvarehandel, rekre-

ation m.m. Således er A8ernA et lokalt sted, som tilbyder nye aktiviteter til byen.

De tre zoner går principielt på langs af motorvejen, men enkelte steder bryder aktiviteterne og landskabet ud og griber fat i byens eksisterende

kontekst. Dette forankrer A8ernA til byen og skaber nye sammenhænge mellem den tidligere opdeltede by.

Perspektivering

A8ernA fortolker en klassisk konflikt mellem motorvejen som forstadens livsnerve, der gør storbyen tilgængelig, og motorvejen som støj- og irritations-element i byen. I Koog aan de Zaan skaber omdannelsen en ny måde at tænke et overskudslandskab på ved at introducere nye programmer og aktiviteter til disse før oversete steder

Byrummene under A8 demonstrerer, hvordan rytme er et væsentligt aspekt af byens liv; hvordan trafik kan ses som den rytme, der binder det levede liv sammen. Motorvejen udgør en meget ordnet og regelbundet rytme, der er styret af myldretidens faste rutiner. A8ernA danner en derimod en rytme af hverdagens uforudsigelighed, der artikulerer det levede livs sammenhænge – jf. bysociologen Lefebvres begreb om rytmeanalyse, se Tanker.

Således er A8ernA et bevidst kommunalt forsøg på at forstå byens forskellige rytmer, som ikke blot nødvendige, men også som et sammenhængende sæt af nervebaner der kan forstærkes, forbedres og bindes sammen til hele systemets fordel.

Koog aan de Zaan / Zaanstad

- indbyggere: 140.000
- størrelse: 83 km²

Overskudslandskabet A8ernA

- størrelse: 24.000 m²
- etableret: 2006
- bygherre: Dienst Stadsbedrijven gemeente Zaanstad
- arkitekt: NL Architects, Carve (Skatepark), Universe Architecture (byplan)
- pris: 20 mio. kr.
- tildelte priser: European Prize for Urban Public Space 2006, Parteon Architectuurprijs Zaanstreek 2006, Routepluim 2008, Nomineret, Kindvriendelijke projecten in de openbare ruimte

IJburg er et nyt stort boligområde, der er placeret på kunstige øer i søen IJmeer øst for Amsterdam. Området spiller på forstadens kvaliteter og tilbyder en række forskellige boligtyper. IJburg supplerer Amsterdams tætte og eksklusive kerne, ved at tilføre billige boliger indenfor relativ kort afstand.

Amsterdam forudser, at der fortsat vil være stor vækst de næste 10-15 år i og omkring byen, og bygger derfor 200.000 nye boliger for at gøre plads til den nye befolkning. Nogle af de mange boliger bliver bygget i området IJburg, som er kunstigt anlagt øer i søen IJmeer øst for Amsterdam. Udviklingen på IJburg er nået langt, og de første beboere flyttede ind i 2000. De enkelte øer og kvarterer har forskellige fysiske layouts, lige fra en klassisk gridby med 'mix used' karréer til mindre boligblokke og små fortættede villakvarterer. Stilen er typisk moderne hollandsk med et væld af bygningstypologier og stilarter repræsenteret.

By / Rum / Livsformning / Krop

Med IJburg er der tale om en bydel på storbyens kant. Det er planen, at IJburg skal være selvforsynende, og derfor indeholder bydelen klassiske bykvaliteter som skoler, butikker, boliger og mindre erhverv. Bydelens gennemgående akse indeholder butikker og servicefunktioner, der dækker hverdagens behov, mens boligkvartererne ligger bag ved og på siden af akse. Fra starten var intentionen, at IJburg skulle tiltrække en blandet befolkningssammensætning, og derfor består bydelen netop af en meget varieret bygningsmasse, som tilgodeser varierede boligbehov. En række almene eller billige boliger gør sit til at nuancere sammensætningen af befolkningen, ligesom bydelen er ejet 80% af delvis kommunale kooperativer og indeholder ca. 30% socialt boligbyggeri. Nogle af de surinamere der er blevet forflyttede efter nedrivninger af boligblokkene i Bijlmermeer (se case Arena) er blandt andet henvist til IJburg. IJburgs brede boligudbud appellerer til mange forskellige befolkningsgrupper, lige fra singler, DINKS, immigranter, børnefamilier og seniorer. Der er kommet langt flere børnefamilier til IJburg end forventet, og bydelen er ikke præget af yuppies

og kreativ klasse i samme grad som bolig-øerne Java og Borneo. Mange livsformninger er derfor repræsenteret i IJburg.

Hovedparten af IJburg har få eksisterende offentlige byrum; kun to steder er der undladt at bebygge karrestrukturen for at bruge pladsen til byrum. Derimod udgøres det of-

fentlige domæne af en række semiprivate og private gård- eller gaderum; Foran de fleste boliger er afsat en semiprivate zone på ca. en meter, som bliver et komplementerede semiprivate byrum til gårdrummet bag. Således har størstedelen af boligerne en smal bræmme foran sig, hvor beboerne kan udfolde sig. Her står barnevogne, sandkassen til de mindste, cykler, bænke eller borde lige store nok til at huse kaffekoppen og avisen. Denne smalle zone er så at sige en personliggørelse af det offentlige rum, som tydeligt vidner om beboernes ejerskab til IJburg og det offentlige rum. Således finder indbyggernes udveksling sted i de nære boligområder, hvilket understreger IJburgs rolle som en boligby, hvor den sociale udveksling primært foregår i semiprivate zoner.

På IJburg er der nem adgang til strand, kanal og grønne områder – her finder vi bydelens egentlige offentlige rum - og IJburg lever således op til sin rolle som forstad ved at gøre de nære, rekreative kvaliteter tilgængelige. Med andre ord er naturområderne og de semiprivate gårdrum det offentlige domæne på IJburg og ikke byrum i klassisk forstand: byrumsskalaen imellem det store rekreative landskab og de små semiprivate uderum er knap eksisterende, hvilket i og for sig er tro overfor forstadsforbilledet.

Perspektivering

Med Amsterdam 10 minutter væk har IJburg karakter af forstad, hvilket i høj grad understreges af det semiprivate byrums dominans. Dette er også hvad bydelen giver sig ud for at være, hvilket er en styrke, for IJburg udfylder en rolle i Amsterdams helhed. De manglende boligmuligheder i Amsterdam gøres tilgængelige på IJburg, og dermed er Amsterdam i stand til at tiltrække og bevare en mangfoldig beboersammensætning. På den måde er der en udveksling mellem Amsterdam og IJburg; Amsterdam

tilbyder arbejde, mens IJburg tilbyder boligmasse til sine arbejdere.

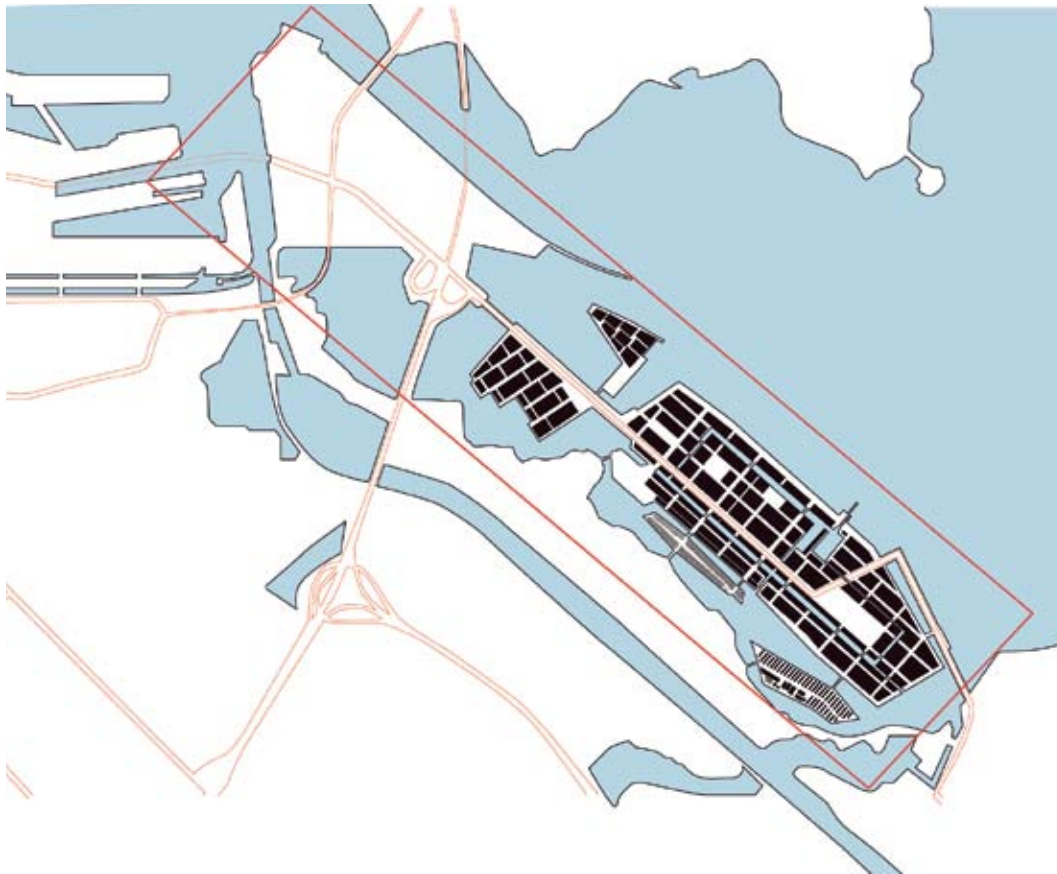
Det er i dette storskala-perspektiv at IJburg skal forstås som et eksempel på strategisk akupunktur, da IJburg blandt andet med sine billige boliger huser folk som Amsterdams tætte historiske kerne drager fordel af: Uundværlige folkeskolelærere og politibetjente strømmer hver dag fra IJburg til centrum.

Amsterdam

- indbyggere: 745.000
- størrelse: 166 km²

IJburg

- indbyggere: 45.000 (når realiseret)
- størrelse: 1,95 km²
- etableret: (1965) 1996- 2015
- byherre: Amsterdam samt en række kooperativer
- arkitekt: Palmboom & van den Bout (masterplan)

Den centrale indfaldsvej **Westblaak** i centrum af Rotterdam er tæt trafikeret, og dens midterrabat lå længe ubenyttet hen. Kommunen besluttede at aktivere stedet med en skatepark, der kunne styrke byens image som nytænkende.

Rotterdam er den næststørste by i Holland og i konstant konkurrence med Amsterdam. Byen har et råt ry på grund af den massive industrihavn, der tidligere har kendetegnet byens profil. Under 2. Verdenskrig blev Rotterdam sønderbombet hvilket eliminerede størstedelen af byens historiske bygninger. Som et led i genopbygningen af byen, havde Rotterdam en liberal arkitekturpolitik, der gav plads til moderne byggeri uden nostalgiske hentydninger. Derfor er byen i dag kendetegnet af moderne arkitektur i mange afskygninger, der nyder godt af fra været af historiske bindinger.

By / Rum / Livsformning / **Krop**

Westblaak Skatepark i Rotterdam er en offentlig skaterfacilitet, der indtager midtersektionen af indfaldsvejen Westblaak i centrum af byen. Placeringen af skateparken og skaternes spektakulære stunts er blevet en attraktiv seværdighed for både lokale beboere og internationale besøgende.

Westblaak Skatepark er en attraktion, i hvilken udformning og funktion udgør en sammenhængende helhed, hvor kroppen og fysiske aktiviteter er i centrum. Skateparken er en fysisk, kropsorienteret attraktion, hvad enten man er aktiv skater eller tilskuer. Som udover er farten, spændingen og nye stunts i fokus, hvorimod beskueren hele tiden må være mobil, enten for at få bedre udsyn eller undgå flyvende skateboards på afveje. Således er det kroppen som medierer mellem byrummet og individet.

Rummets placering mellem to vejbaner giver det klart definerede grænser, og gør det til skaternes eget domæne. Samtidig giver flowet fra trafikken en eksponering, der komplementerer skateparkens dynamik. Således har etableringen af skateparken fjernet fokus fra oplevelsen af Westblaak som domineret af biltrafik til en opfattelse af stedet som et legende og kropsligt rum tilgængeligt i midterrabatten.

Perspektivering

Tidligere tog skatere ud af byen for at skate. Med Westblaak Skatepark har Rotterdam fået en af de mest omtalte skaterfaciliteter i Europa og således en attraktor for unge, ikke kun

lokalt. Westblaak Skatepark er en sanselig oplevelse, hvor adrenalin fra de udførende skatere og den omkransende trafik giver rummet en dynamik, der rammende symboliserer ungdomskulturen.

Med fokus på den kropslige udfoldelse og på mere utraditionelle måder at bruge overskudslandskaber på, har Rotterdam på én og samme tid aktiveret et tomrum i den centrale del af byen, skabt et tilhørssted for en urban ungdomskultur og fået et ikon for sin skæve, kulturelle profil. Derved har Rotterdam Kommune både løst problemet med et ubenyttet centralt byrum og opgraderet byens status blandt skatere og i ungdomskulturen: Med kropsliggørelse som redskab er et overskudslandskab blevet aktiveret til et byrum med ungdommelig herlighedsværdi til gavn for hele byen.

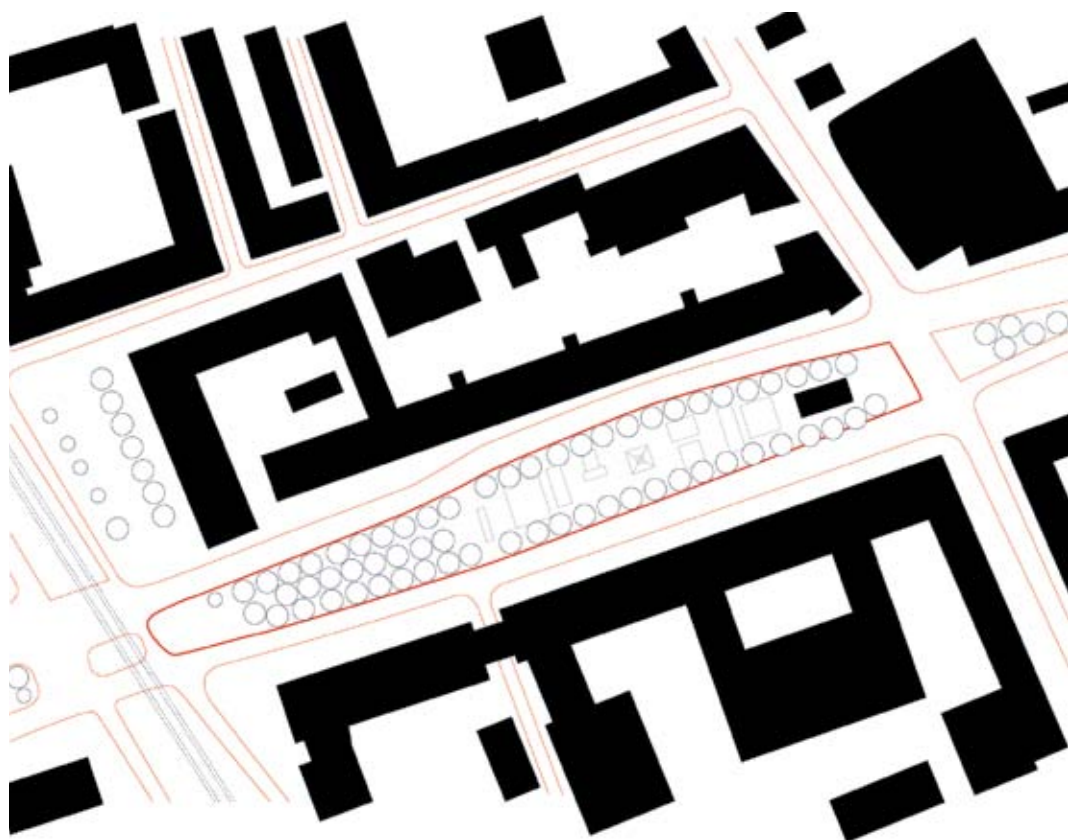

Rotterdam

- indbyggere: 600.000
- størrelse: 319 km²

Westblaak-skatepark

- størrelse: 6.700 m²
- etableret: 2000
- byherre: Rotterdam Kommune
- arkitekt: Dirk van Peijpe, dS+V (Dienst Stedenbouw en Volkshuisvesting)
- pris: 88 mio kr.
- tildelt pris: European Prize for Urban Public Space 2002, Honourable Mention

Amsterdam, **Amsterdam Bijlmer ArenA**Odense, **Havnepladsen**Koog an der Zaan, **A8ernA**Amsterdam, **IJburg**Rotterdam, **Westblaak Skatepark**

- En fællesnævner for de fem eksempler er måden, hvorpå der anvendes akupunktur som et strategisk planlægningsredskab.
- Stationen Amsterdam Bijlmer ArenA's nye eksklusive design samt opgraderede regionale status vidner om de mange investeringer, der pumpes ind i området og det nyetablerede strøg fungerer som en rumlig opgradering af hele kvarteret. Det præcise indgreb har tilført nye livsformer til bydelen og har derved givet hele området ny energi – blandt andet i kraft af livsformernes sameksistens i rummet. Med gennembrydningen af baneterrænet, etableringen af et gymnasium og et bankhovedsæde er nye flows på tværs af området derudover aktiveret, hvilket understreger akupunkturstrategiens evner til at sprede positiv energi til et system større end det område, nålen berører.
- I Odense er akupunktur brugt som et redskab til at dreje odenseanernes bevidsthed hen på området omkring havnen og vandet. Man ønsker, at det tidligere industrielle område omdannes til erhvervs- og boligområde, og derfor er investeringen i Havnepladsen et forsøg på at trække noget af midtbyens liv ud i havneområdet.
- Fælles for Odense Havneplads og Westblaak skatepark i Rotterdam er at de er afgrænsede rumlige tiltag, der er etableret med ønsket om at aktivere et større område. Westblaak skatepark blev anlagt for at tiltrække en urban ungdomskultur til et område, der ellers er præget

af erhverv og stærkt trafik. Derved er der tilført nye funktioner og anvendelsesmuligheder til byrummet, hvilket giver området som helhed en ny plads i borgernes bevidsthed.

- Det samme gælder for byrummet A8ernA under motorvejen A8, der før var et ubenyttet overskudslandskab. Med aktivering af motorvejens off-screen rum har man formået at skabe en ny sammenhæng mellem to bydele, som hidtil har været adskilte. I stedet for at se Westblaaks indfaldsvej og A8erens motorvej som barrierer, der adskiller bydele og funktioner, har man forstået at bruge trafikens dynamik konstruktivt. Derved har man gennem Westblaak skatepark givet Rotterdam et image som ungdomsby, en kultur der udleveres i den hidtil ubenyttede midterabat omgivet af trafikens konstante rytme, og på A8ernA har man forenet to adskilte bydele ved at aktivere landskabet under motorvejen, så det fremstår attraktivt og rekreativt.
- I bydelen IJburg har man ligeledes anvendt akupunktur som strategisk redskab for at tilgodese de forskellige sociale livsformer, der er til stede i Amsterdam. Med fokus på middelklassen i IJburg er Amsterdams styre gået fra Richard Floridas velkendte idé om at tiltrække den kreative klasse til at skabe rum for middelklassens værdier med et akupunktisk indgreb, der henvender sig til en særlig livsformning. Effekten af IJburgs akupunkturstrategi er således tiltrækningskraft og attraktivitet i forhold til forskellige målgrupper.

Jardins de la Torre de les Aigües er etableret af det offentlig-private partnerskab ProEixample, der tager initiativ til omdannelsen af nedslidte gårdrum i kvarteret Eixample i Barcelona. Indtil videre er 40 gårdrum omdannet til lokale, grønne åndehuller, som alle er del af samme strategi. Således er der tale om parallelle indgreb, der er med til at forøge Eixamples herlighedsværdi.

By Barcelona har gennem de seneste 20-30 år forvandlet sig fra en fattig spansk industriby til en anerkendt international metropol. I perioden under Francos diktatur blev hovedstaden Madrid stærkt favoriseret, hvilket førte til et nedslidt Barcelona, hvor gader, offentlig transport, parker, byrum og pladser blev udtalt negligeret. Derfor opgraderede Barcelona i den demokratiske tid efter diktaturet sine urbane potentialer: Byens rum blev hurtigt en væsentlig del af det politiske spil i en nedslidt og hidtil underprioriteret by. Midlet til forvandlingen var – og er til stadighed – en lang række tiltag og strategier, hvoraf de fleste kredser om at tilpasse byen til oplevelses- og videnskabsøkonomien. Mest markant var Barcelonas OL-værtskab i 1992, der for alvor satte gang i en omdannelse af byen og tilstrømningen af turister. Efterfølgende blev OL initiativet suppleret af Forum2004, en treårlig international begivenhed som satte kultur og bæredygtighed på dagsordenen, i håbet om at øge turismen til byen yderligere.

Siden har nye initiativer løbende skabt udvikling i byen, og nye måder at skabe gader og pladser på med plads til det levede liv. For eksempel er der i det tidligere industrielle kvarter Poblenou en omdannelse i gang, hvor de industrielle bygningsstrukturer omdannes til værksteder, gallerier m.m. for højteknologiske virksomheder, iværksættere m.m. under det samlede strategiske program 22@.

Et grønt rekreativt fokus

Da Barcelona kommune i 1981 lavede en optælling af sine parker og grønne åndehuller, var det en meget kort liste. For mens Barcelona havde fordoblet både sit indbyggertal og sit bebyggede areal i perioden under Franco, var der kun kommet seks parker til – hvoraf tre var på det i forvejen rekreative Mont Juic. Derfor iværksatte Barcelona en intensiv stra-

tegi for at give lokale åndehuller. Det førte til en lang række parker, pladser samt etableringen af den urbane strand ved bydelen Barceloneta.

Denne strategi vandt også indpas i kvarteret Eixample, der historisk set har haft en høj befolkningstæthed samt en lav levestandard. Kommunen oprettede selskabet ProEixample i samarbejde med en række private investorer med det mål for øje at omdanne en række slidte baggårde overfyldte med værksteder, skure og lagre til rekreative gårdrum for bydelens beboere. Uden at være en udgift for hverken borgerne eller kommunen har ProEixample finansieret saneringerne af de ca. 20 % af gårdrummene, der sælges videre til blandt andet ProEixamples private samarbejdspartnere.

I 2007 havde ProEixample omdannet 85.890 m² fordelt på 40 gårdrum med yderligere 18 baggårde på vej. De 40 rum som er vidt forskellige spænder fra intime haver, pladser, sportsbaner og til skolegårde. Fælles for rummene er et lokalt sigte og hensigten om, at beboerne i Eixample ikke har mere end 200 meter til en park, ligesom de mange sanerede gårdrum også alle er parallelle tiltag der strategisk forsøger at øge kvarterets samlede attraktionsværdi. Det første af disse nye byrum var Jardins de la Torre de les Aigües, der åbnede i 1985.

RUM Kvarteret Eixample er et klassisk bykvarter, tæt og lidt nedslidt, indeholdende blandede urbane funktioner, dog uden at være pulserende og larmende. Inde i en af bydelens private boligkarréer ligger det offentlige gårdrum Jardins de la Torre de les Aigües. Fra gaden kan det være svært at få øje på indgangen til gården, der kun er markeret med et lille skilt. Passagen der fører ind til Jardins de la Torre de les Aigües er lang og ret mørk, og således begynder rummets særlige stemning allerede ved gaden. Ved passagens ende mødes man af et ca. 40 x 40 meter bredt gårdrum med åben himmel, bænke, træer, et vandtårn fra 1867, 'sandstrand' og et soppebassin i det fjerneste hjørne. Om sommeren koster det et par euros at komme ind i rummet, for her er omklædningsfaciliteterne med toilet og brus åbne for gæsterne. Entreen betales i porten.

Som mange af Barcelonas parker eller pladser er Jardins de la Torre de les Aigües' udtryk udpræget æstetisk. De lave træer på snorlige rækker skaber en intim atmosfære, og giver beskyttelse mod nysgerige blikke fra de omgivende private boliger. Bænke, også i rækker, er i træ og indbyder til ophold, hvis man da ikke vil ligge på sit medbragte tæppe på fliserne eller i sandet. For enden af rummet ligger søpebassinet, hvis vandspejl giver ro og kølighed til gården. I bassinet står det gamle vandtårn, der i dag huser vedligeholdelsesfunktioner.

Rummets elementer er som sådan traditionelle, men, netop fordi man befinder sig i en baggård omgivet af byens private bygninger, fremstår inventaret eksklusivt og særligt.

LIVSFORMNING

I mange europæiske byer flytter folk til forstæderne, når de stifter familie, for at få mere plads og bedre rekreative muligheder. I kun fem af Barcelonas forstæder er der højere huspriser end i det billigste kvarter i indre Barcelona. Set i dette lys er det for mange borgere i Barcelona økonomisk attraktivt at flytte ud af byen, når pladsen er blevet for trang i den tætte del af byen, og derfor er beboerne i centrum af Barcelona fortrinsvis ugifte og uden børn.

Jardins de la Torre de les Aigües kan ses som en måde at få børnefamilierne til at blive boende i Eixample. Ved at skabe nye rekreative rammer egnet for et liv med børn, fjerner man ét af børnefamiliernes incitamenter for at flytte fra byen.

Jardins de la Torre de les Aigües uformelle karakter giver mulighed for en bred offentlighed, som bortset fra børneappellen, ikke tiltrækker et udvalgt segment. Rummet er kendetegnet ved en social åbenhed, og alle har lige meget ret til at være her. Rummet har ikke en social identitet og er ikke underordnet et socialt ejerskab. Jardins de la Torre de les Aigües udgør derfor et offentligt domæne, hvor der er plads og rum til alle. I og med at folk skal betale en - om end lav - entrépris vælger folk bevidst rummet og oplevelsen til.

KROP

Jardins de la Torre de les Aigües giver mulighed for at være rekreativ og slappe af midt i byen i en lokal kontekst. Rummet bliver brugt til at bade i, slappe af i, sole sig i, lege i osv. Det sanselige og kropslige aspekt er i højsædet i rum-

met, hvor sandet, skyggen, solen, træerne, murene og vandet indtræder som scenografiske elementer, der former en strandagtig stemning, hvor det at se og blive set - måske i bikini - også er en del af oplevelsen. Modsat gaderummet udenfor murene, hvor bilerne og trafikken dominerer oplevelsen, er 'afslappet intimitet' et parameter for den lokale oplevelse af Jardins de la Torre de les Aigües.

Perspektivering

Barcelona har med Jardins de la Torre de les Aigües et anderledes byrum, hvor det er muligt at slænge sig. Netop denne type rum og pladser er, på trods af Barcelonas mange pladser, en sjældenhed i denne del af det tætbyggede Eixample. Ved saneringen af de mange gamle baggårde - netop ikke kun til fordel for dem der bor i karréen - forbedres kvarterets lokalmiljø og herlighedsværdi. Eixample får tilført nye lokalurbane mødesteder, mens Barcelona som helhed i højere grad beholder deres børnefamilier m.m. i indre by, hvor de er med til at mangfoldiggøre befolkningssammensætningen og betale deres del af skatten.

Parallelstrategien, der demokratiserer og nyttiggør private gårdrum i kvarteret, er en oplagt måde at give Eixample-beboerne åndehuller på. Byens indsats for at skabe flere og bedre rekreative pladser i et tætbygget kvarter er unik, fordi den udfordrer skellet mellem offentligt og privat rum, og gør tidligere oversete baggårde til byens aktive domæne. Dette nye rum i byen gør rekreation yderst tilgængeligt for en række beboere, der ellers har langt til grønne områder.

Barcelonas kommune sørger for driften af Jardins de la Torre de les Aigües og tager ansvar for byrummet på samme måde, som den tager ansvar for en given park i byen. Idet rummets udtryk og elementer ikke fraviger fra byens andre parker, er det tydeligt, at det er en kommunal park og dermed et rum, som kommunen har ejerskab til. Dette gør at spørgsmålet om både ejerskab, afsender- og modtagerforhold bliver tydeligt.

Jardins de la Torre de les Aigües giver adgang til gårdrummet bag de private mure. Her får man adgang til noget eksklusivt og særligt. Det er byens semi-private uderum, der er gjort tilgængelige og offentlige, og dermed bidrager Jardins de la Torre de les Aigües og ProEixamples mange parallelle tiltag

Den centrale havnefront

ikke blot til bringe en fælles identitet til kvarteret, men også til at nuancere billedet af Barcelona. Således har Barcelona kommune med etableringen af Jardins de la Torre de les Aigües udnyttet hidtil ubenyttede kvaliteter og potentialer i byen ved at gøre bagsiden tilgængelig. Man har så at sige aktiveret Noël Burchs off-screen-rum.

Barcelona

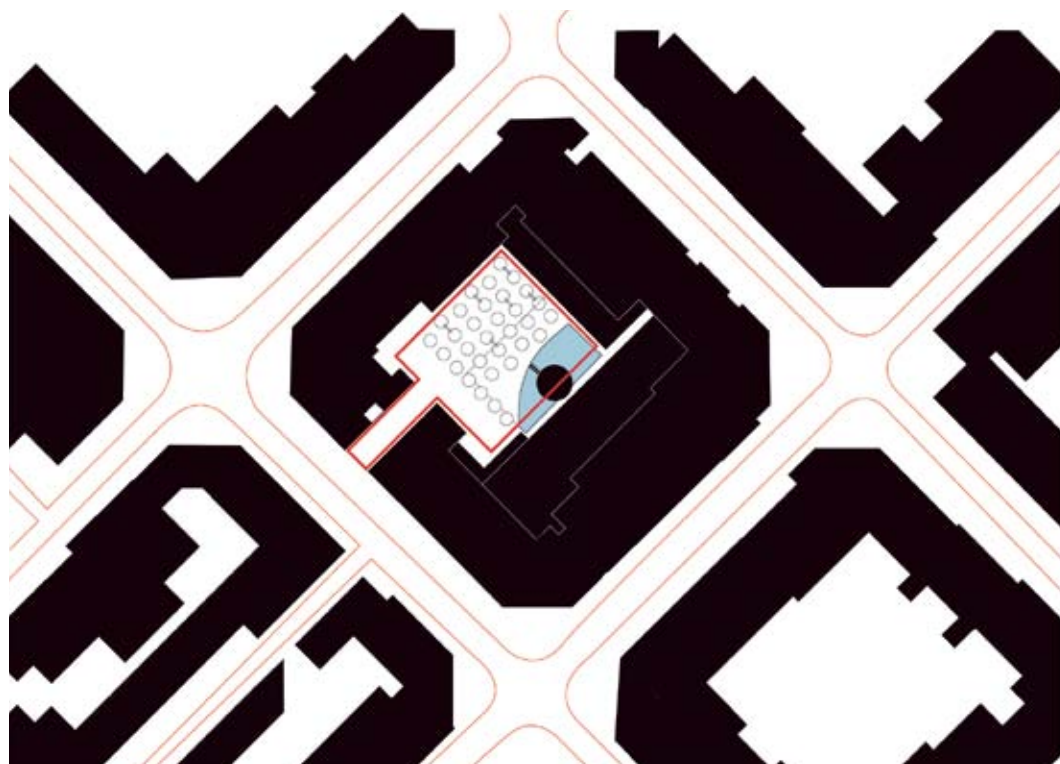
- indbyggere: 1,6 mio. (4,8 mio. inkl. forstæder)
- størrelse: 100 km²
- befolkningstæthed: 15.637 pers./ km²

Bydelen Eixample

- indbyggere: 260.000
- størrelse: 7,45 km²
- befolkningstæthed: 34.838 pers./ km²

Gårdrummet Jardins de la Torre de les Aigües

- størrelse: 1,517 km²
- byherre: ProEixample
- etableret: 1985

Aalborg omdannes for tiden fra industriby til videnstung storby. Dette gøres strategisk bl.a. ved at tildele kommunens andre byer komplementerende roller, således at Aalborg by ikke skal tilgodese alle kommunens behov. Konkret betyder dette at havnepromenaden i Aalborg kan koncentrere sig om at give plads til vidensbyens nye behov samt binde midtbyen bedre sammen med vandet. På den modsatte side af fjorden er **Nørresundby** omvendt ved at blive udviklet med ren bosætning for øje.

By / Rum / Livsformning / Krop

Aalborg Kommune spreder sig geografisk fra sommerhusbyer ved Kattegat, gamle købstæder ved fjorden og til storbyen Aalborg. Denne mangfoldighed bruger kommunen strategisk ved aktivt at udnytte de enkelte byers egenart. I Aalborg ønsker man at skabe en urban udvikling med store, rekreative pladser og kulturinstitutioner ved havnen, i Nørresundby er der et skarpere fokus på boligudvikling, mens der i Nibe drages nytte af byens historie som gammel købstad. Dermed indgår Aalborg Kommunes forskellige byer i et dynamisk netværk, hvor "Hver by skal kunne spille sin rolle i et bysystem", som kommunen skriver i sin Kommuneplan 2005.

Aalborg

Havnen i Aalborg symboliserer byens tidligere industrielle rolle, og havnefrontens stor-skala silhuet er kendetegnet af siloer, store kraner og høje kajkanter. I dag er det meste af havnens industri ved at flytte eller lukke ned og de enorme arealer omlægges løbende til nye formål. Omlæggelsen forårsager en markant omstrukturering af byen, hvor nye muligheder for at binde midtbyen og havnen sammen udnyttes. De mest markante industrielle vartegn bevares og genanvendes til nye funktioner, hvilket forstærker fornemmelsen af områdets tidligere rolle som industrihavn.

Aalborgs Centrale Havnefront er omdannet til en 13 meter bred, 1,1 km lang promenade, som udvikles etapevis i forhold til en politisk vedtaget masterplan. Langs med fjorden etableres den gennemgående havnefront af rum med forskellige program-

mer, hvor alle rum og pladser er forskellige men samtidig del af en større sammenhæng.

Havnefrontens blandede funktioner tilbyder varierede tilbud. En grundig borgerinddragelse har givet fodfæste for en bred vifte af brugere, der alle opfatter forskellige dele af havnefronten som deres domæne. Således appellerer havnefronten bredt ved at gøre den tidligere så lukkede havn tilgængelig for alle; fra det kre-

ative Nordkraft til den rekreative Jomfru Ane Park, fra det grønne anlæg Slotspladsen til basketballbanerne ved Limfjordsbroen, fra Utzon-centret, som er byens nye kulturelle mødested til de kommende kollegier, der også vil give studerende tilhørsforhold til havnen. Derudover vil det fremtidige Musikkens Hus give havnefronten en kulturel pondus, der vil tiltrække folk fra hele regionen.

Nørresundby

Nørresundby er tæt forbundet med Aalborg, og opstod i sin tid som fæргеleje til byen. I dag profilerer Nørresundby sig på sin placering på solsiden af fjorden.

I Nørresundby kommer byens rolle særligt til udtryk i området 'Mellem broerne', som for tiden undergår en forvandling fra industri- til boligområde. Mellem Broerne har Nørresundby længe været en industriel barriere mod vandet, og byen har som konsekvens heraf orienteret sig væk fra fjorden. Med lukningen af områdets industri, bliver Mellem Broerne nu udviklet etapevis til et attraktivt boligområde. Man håber med de nye boligmiljøer ved fjorden at ændre byens indadvendte tendens og i stedet udnytte Nørresundbys maritime ressourcer til at skabe forbindelser mellem midtbyen og vandet.

I forbindelse med det igangværende boligbyggeri på havnefronten i Nørresundby anlægges en række byrum og pladser, blandt andet tegnestuen SLAS Byhave, der er tænkt som et mødested i området. Byhaven kendetegner udviklingen af Mellem Broerne, da dens karakter af semiprivat rum skabes af pladsens omgivende hegn og dens tætte forhold til den hosliggende boligbebyggelse. Byhaven er med

andre ord et godt eksempel på den type byrum, der vil komme til at præge havnefronten i Nørresundby i nær fremtid; semioffentlige i en lille intim skala.

Perspektivering

Aalborg Kommunes sammentænkning af de forskellige byers og bydeles roller er udtryk for en strategisk proaktivitet. Det er forståelsen for parallelitet i kommunen, der tildeler de enkelte områder sin egen rolle. Denne strategi opfordrer til at skabe en udvikling på stedernes egne præmisser, i stedet for at ens idealer søges implementeret overalt i kommunen.

Ved at anvende parallelitet som planlægnings-

strategi undgår man at Havnefronten i Nørresundby forsøger at indtage samme rolle som Aalborgs Centrale Havnefront. Af samme grund præges Nørresundbys Mellem broerne af semiprivate rum mellem boligerne, da ønsket her i højere grad er at udvikle et boligområde end at skabe ny pulserende promenade.

Den bevidst parallelle - og komplementære - udvikling af havnearealerne i både Aalborg og Nørresundby, skaber en mental sammenhæng mellem de to. I den forstand er Nørresundbys succes lige så vigtig som Aalborgs, fordi de begge udfylder en rolle i kommunens strategi om ét samlet komplementært bysystem fra Kattegat til Limfjorden.

Aalborg Kommune

- indbyggere: 195.000 (2009)
- størrelse: 1.145 km²

Havnepromenaden

- størrelse: 1,1 km
- etableret: under opførelse
- byggherre: Aalborg Kommune
- arkitekt: COWI, Vibeke Rønnow
Landskabsarkitekter, Metopos
og C.F. Møller

Nørresundby

- indbyggere: 21.000
- størrelse: 12 km²

Området mellem broerne

- størrelse: 650 m
- etableret: 2004 -
- byggherre: Aalborg Kommune

Broen, fodgængerfeltet og opholdszonen Rambla del Mar forbinder Barcelonas kendte Rambla med havnefronten, der de sidste 20 år har gennemgået en massiv udvikling.

Rambla del Mar og andre parallelle tiltag er med til at vende byen mod vandet og de dertil hørende rekreative værdier.

Barcelonas ekspansion har tidligere været fokuseret mod bjergene og væk fra vandet. Det skyldtes, at havnefronten mod Middelhavet tidligere var et tungt industriområde, som tillige var afskåret fra byen af en motorvej. Som et led i den massive omdannelse og renovering af Barcelona forud for byens værtskab for OL i 1992, gravede man motorvejen ned under jorden og fjernede dermed den fysiske hindring mod vandet. Ligeledes flyttede man de industrielle aktiviteter til en ny havn syd for byen.

Det var startskuddet til en offentlig udvikling af strande, parker og kvarterer på det nyvundne kyst, blandt andet broforbindelsen Rambla del Mar.

By / Rum / Livsformning / Krop

Rambla del Mar er både et opholdsrum og en svingbro, som forbinder Barcelonas klassiske Rambla med molen Moll d'Espanya, hvor storcenteret Maremàgnum og Barcelonas akvarium ligger. Denne lille – men ikke ubetydelige bro – er en vigtig forbindelse mellem Ramblaens hektiske og turistede gadeforløb og den nye udvikling på havnefronten; over vandet bindes to før adskilte områder sammen.

Broen er designet bred nok til både at indeholde fodgængerstrøg og et trappeseret område med læskærme, som indbyder til ophold: Her kan vandet og havnens rekreative kvaliteter nydes og udsigten til Mont Juic beundres. Broens gulv af træ sender maritime signaler om, at man befinder sig ved havnen og det fremstår klart at man er trådt af Ramblaen og ind i en anden kontekst: broen er ikke kun forbindelsesåre og forlængelse af Ramblaen, men også et urbant mødested.

Perspektivering

Rambla del Mar er et rekreativt havnerum, der er velegnet som del af en maritim gåtur. På Moll d'Espanya for enden af Rambla del Mar mødes man af storcenteret Maremàgnum. Denne værdifulde

byggegrund i midten af havnebassinet kunne med fordel have huset en mere åben funktion, idet storcenteret lukker sig om sig selv og ikke drager fordel af den spektakulære placering. Ikke desto mindre, forener Rambla del Mar enkelt, trods sin beskedne størrelse,

Ramblaens inkluderende offentlighed af strøg- og turistvandring med storcenterets konsumering på kanten af havnen.

Barcelonas kyst er blevet åbnet op og gjort tilgængelig ved hjælp af flere parallelle og samtidige indgreb langs kysten. Rambla del Mar er således ikke det eneste sted hvor byens orientering drejes 180 grader og vendes mod havet. Fælles for alle steder er havets herlighedsværdi, som det omdrejningspunkt der har nuanceret byens profil. Rambla del Mar er således en del af en massiv, parallel udvikling af Barcelona, der har integreret havet i byen og skabt forestillingen om Barcelona som rekreativ kystby.

Barcelona

- indbyggere: 1,6 mio. (4,8 mio. inkl. forstæder)
- størrelse: 100 km²

Rambla del Mar

- størrelse: 300 m²
- etableret: 1995
- byherre: Barcelona Kommune
- arkitekter: Helio Pinon og Albert Viaplana

Barcelonas museum for moderne kunst, MACBA, ligger i det tætbebyggede arbejderkvarter el Raval. Museets forplads, **Plaça dels Àngels**, tilbyder åbenhed i den ellers kompakte bydel, hvilket både turister, lokale og skatere benytter sig flittigt af; her forenes turistens søgen efter særegne kulturelle oplevelser med kvarterets behov for åbne pladser.

MACBA er opført i det nedslidte og tætbefolkede arbejderkvarter, el Raval, der er præget af indvandre-re, krogede gader og nedslidte huse. Siden 1980'erne har Barcelona Kommune søgt at opgradere el Ravals nedslidte bygninger og gader ved at rive huse ned og gøre gadeprofilet bredere. Med etableringen af MACBA, en hvid, moderne bygning af Richard Meier, har man forsøgt at give bydelen et nyt image og tiltrække kulturturisten. I forlængelse af museet er byrummet Plaça dels Àngels blevet etableret; en af el Ravals få åbne pladser.

By / Rum / Livsformning / Krop

MACBA nås via el Ravals snævre gader og gyder, der umuliggør biltrafik, men tiltrækker fodgængere og cyklister. Gaderne er fyldt med caféer, gallerier og butikker i stueetagen, og overalt er der leben. Den fortættede ankomst til MACBA står i skarp kontrast til Plaça dels Àngels, hvor bydelens tæthed forfriskende afløses af det åbne rum. Pladsen skrån-er let, hvilket giver en glimrende udsigt udover pladsens liv fra den bagvedliggende ende oppe ved MACBAs indgang.

Plaça dels Àngels er integreret i det lokale miljø og domineres af horder af skatere, unge mennesker der hænger ud og turister på vej til museet. Museets skarpskårne og formelle hvide æstetisk står i skarp kontrast til de unge på pladsen, som ofte er velforsynet med cigaretter, joints og papvin en masse. Brugere af Plaça dels Àngels er således vidt forskellige; fra den kulturelt orienterede turist over Barcelonas kreative klasse til de unge skatere fra el Raval. De unge sætter pris på Plaça dels Àngels som en god skaterplads og som et inkluderende mødested, mens turistene i højere grad sætter pris på MACBAs funktion og Richard Meiers arkitektoniske anslag. For turistene er pladsen i højere grad et ankomstrum end et opholdsrum. Konkret er pladsen designet

med en rampe på langsiden op mod museet. Denne rampe er samtidig den plint på hvilken de mange medløbere af skateaktiviteterne hænger ud. Museets besøgende er skaternes sekundære publikum, som i deres færd over pladsen bevæger sig på parallelt med skateboardbanernes retningsfor-

løb. For enden af pladsen, der hvor indgangen til museet er placeret, ligger et par tapasbarer. Dissebarer, som servicerer turistene og den kreative klasse, tilbyder et glimrende – og tilbagetrukket – overblik over pladsens leben.

Perspektivering

Plaça dels Àngels er et offentligt rum, der skaber udveksling mellem lokale skatere og kunst- og arkitekturelskende turister. Museet og pladsen er et nedslag i det lokale kvarter, der tidligere var uden kulturelle, repræsentationelle bygninger. Trods det at det internationale MACBA er et stort hvidmalet volumen i en kroget og snirklet kontekst, optræder museet og den dertilhørende Plaça dels Àngels fuldt ud forankret i det lokale miljø. Udvekslingen mellem livsformer, kulturer og sociale grupper på pladsen finder sted, fordi Plaça dels Àngels udfordrer de givne sociale sammenhænge i el Raval. Rummet har ikke blot gjort et nyt domæne tilgængeligt, men også udvidet kvarterets sociokulturelle sammensætning, da nye grupper er blevet inviteret indenfor og har sat deres præg på udviklingen. Med andre ord giver MACBA en ny betydning til det nedslidte kvarter, der tidligere ikke var attraktivt for turister.

MACBA og Plaça dels Àngels illustrerer fint hvordan en parallelitet af livsformninger kan fremdyrkes både fysisk som mere overordnet. På det overordnede niveau tilfører museet et ressourcerstærkt publikum til el Raval, hvorimod Plaça dels Àngels rent fysisk er en overbevisende opvisning i hvordan flere livsformer kan gøre brug af en plads på én og samme tid – til og med i parallelle bevægelsesmønstre der muliggør at de respektive grupper kan både se og blive set.

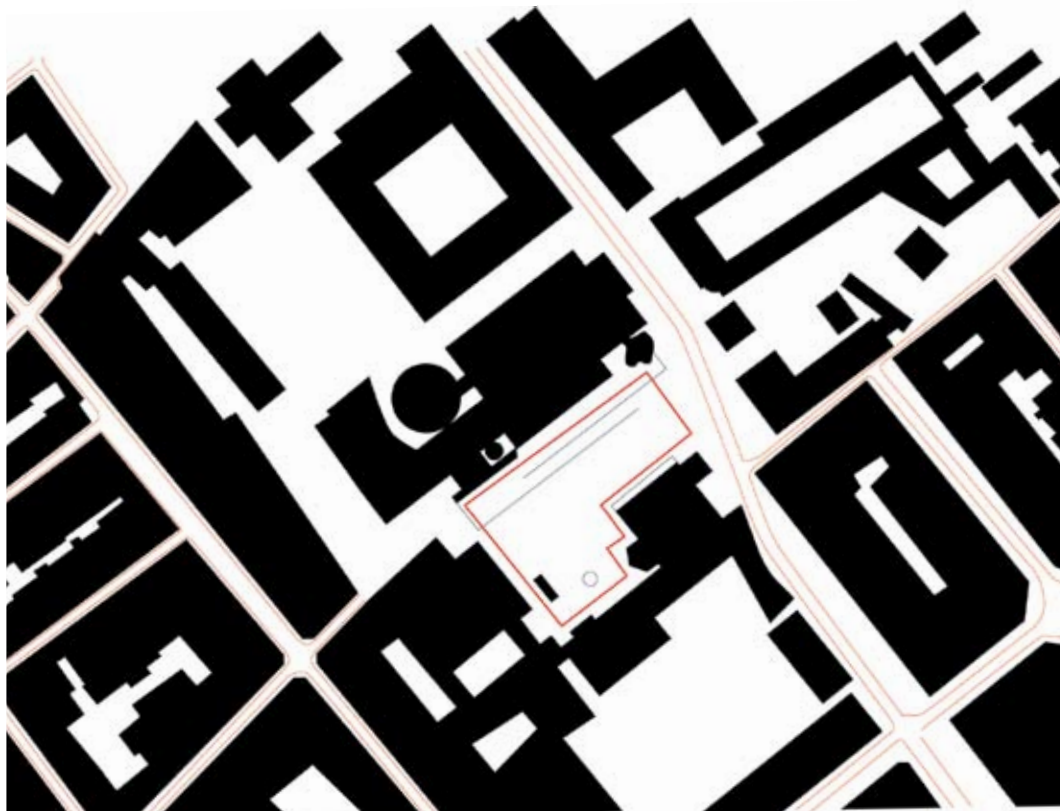

Barcelona

- indbyggere: 1,6 mio. (4,8 mio. inkl. forstæder)
- størrelse: 100 km²
- befolkningstæthed: 15.637/ km²

MACBA (Museu d'Art Contemporani de Barcelona)

- størrelse: 13.800 m²
- etableret: 1995
- bygherre: Consorci Museu d'Art Contemporani
- arkitekt: Richard Meier & Partners Architects

HafenCity udgør en vigtig brik i en omfattende udvikling af havnefronten i Hamburg. Havnepladsen **Marco Polo-terrasserne er et blandt fire offentlige byrum i HafenCity – alle tegnet af EMBT Arquitectes – der som perler på en snor sætter kropslighed i fokus.**

I Hamburg er et tidligere havneområde langs Elben i færd med at blive omdannet til den nye bydel, HafenCity, som led i Europas største byudviklingsprojekt. For at trække folk til – udover nye beboere – skal HafenCity rumme kunstinstitutioner, Elbphilharmonien (tegnet af Herzog de Meuron), en cruise-terminal, et eksperimentarium tegnet af OMA, arkitekturafdelingen af HafenCity Universität samt arbejdspladser og boliger i høj kvalitet. Dette i håbet om at skabe levende og kvalitative rammer for et urbant liv i det nye HafenCity.

I HafenCity integreres de offentlige rum strategisk, således at pladser, promenader og parker ikke kun formes sekundært af de omkringliggende bygninger, karreer og infrastrukturen, men derimod som selvstændige primære elementer. Derfor er det målet at udvikle 20 % af HafenCity som offentlige byrum.

By / Rum / Livsformning / Krop

På HafenCitys vestlige side ligger fire forskellige byrum, Magellan-terrasserne, Vasco da Gama plads, Dalmankai-terrasserne og Marco Polo-terrasserne, som perler på en snor og udgør de fire destinationer på et urbant promenade- og gangforløb. Pladserne er designet af den spanske tegnestue EMBT Arquitectes, og de har et fælles udtryk, hvor strenge, industrielle linjer kobles med bløde, inviterende former. Marco Polo-terrasserne ligger centralt i HafenCity inderst mellem to kajer med fantastisk udsigt over Elben og den nye bydel. Udtrykket "terrasser" henviser til rummets udformning som et terrasseret amfiteater, der falder tre niveauer mod havnefronten.

Marco Polo-terrasserne er belagt med bløde, bølgende og grønne plæner. De spredte bakkeformede græsplæner giver mulighed for at ligge ned, mens træer skærmer for sol og regn. Hævede trædæk spredt rundt på pladsen tilbyder mulighed for at sidde eller ligge ned, hvis græsset er vådt.

Med andre ord giver Marco Polo-terrassernes bløde elementer en afslappet stemning, mens det hårdere inventar minder den besøgende om den maritime kontekst. Til sammen besidder de forskellige belægnings en bred san-

selig spændvidde, der på en og samme tid benytter parkens traditionelle æstetik og logik; overblik pares med muligheden for at være i sit eget rum på sit eget tæppe, samtidig med at man er en del af det større fællesskab.

Perspektivering

Hvis havneomdannelser skal lykkes, skal de invitere til liv. De skal trække folk til med løftet om rekreation, oplevelser og frisk luft. Marco Polo-terrassernes kropslige fokus honorerer dette. Yderligere suppleres mulighederne for udfoldelse af kroppen i bydelens tre andre byrum. Magellan-terrasserne er hårdt belagte og tilbyder adgang til vandets sanselighed på flydende pontoner ved vandspejlet. Vasco da Gama Plads indeholder skateboardbane og udendørsrestauranter hvorimod Dalmankai-terrasserne huser pittoreske kirsebærtræer.

Marco Polo-terrasserne indskrives sig i perlekædens forløb med de tre andre byrum i HafenCity, da de er udført med samme typologiske og æstetiske udgangspunkt. Således indgår HafenCitys Marco Polo-terrasser i et samspil med de tre andre byrum i en form for kropslig oplevelse og erfaring af bydelen. Derved er styrken ved byrummene i HafenCity, at de kan opleves individuelt, samlet eller parallelt og derved komplementerende.

Hamburg

- indbyggere: 1.773.000
- størrelse: 755 km²

Hafencity

- størrelse: 1.550.000 m²
- bygherre: Hafencity Hamburg GmbH, Freie- und Hansestadt Hamburg
- arkitekt: KCAP (masterplan)

Marco Polo-terrasserne

- størrelse: 5.700 m²
- etableret: 2007
- bygherre: Hafencity Hamburg GmbH, Freie- und Hansestadt Hamburg
- arkitekt: EMBT Arquitectes (Enric Miralles og Benedetta Tagliabue)
- pris: 41 mio. kr.

Barcelona, Jardins de la Torre de les Aigües Aalborg og Nørresundby, **Den centrale havnefront**Barcelona, **Rambla del Mar**Barcelona, **Plaça dels Àngels**Hamburg, **Marco Polo-terrasserne**

- Ved anvendelsen af parallelitet forstås implementeringen af flere simultane tiltag i en by eller et område. De fem ovenstående cases og kortlægninger viser, hvor forskelligt parallelle redskaber kan anvendes – fra parallelle tiltag der er identiske for at opbygge visuel og funktionel sammenhæng, eller parallelle i forsøget på at skabe diversitet ved at sprede forskellige, men simultane, funktioner.
- Jardins de la Torre de les Aigües i Barcelona illustrerer, hvordan simultane tiltag kan medvirke til at skabe en sammenhængskraft, der virker udover det enkelte tiltag. Vist ændrer designet og funktionerne sig inden for hver enkelt gård, men intentionen er gennemgående ens for alle 40 rum, nemlig at skabe nære rekreative urbane rum til glæde for Eixamples beboere. Jardins de la Torre de les Aigües opererer inden for kvarterets skala og de renoverede gårdmiljøer refererer derfor, udover brugen af parallelle tiltag, også principielt til områdestrategiske virkemidler.
- Aalborg Kommunes bystrategi opererer tilsvarende på kvarterets skala, hvis man ser isoleret på Havnepromenaden og Nørresundby. Disse to byrumsforløb – på hver sin side af havnen – er tænkt parallelt i den forstand, at de udfylder forskellige og skræddersyede roller. Således komplementerer de to tiltag hinanden, hvilket står i modsætning til Jardins de la Torre de les Aigües, hvor hvert parallelt tiltag er en variation over samme tema.
- I mindre skala gør det samme sig gældende med Hamburgs Marco Polo-terrasser, hvor det er de fire byrums mulighed for varieret kropslig udfoldelse, som er hovedformålet. Disse rum har samme æstetik, men det er komplementariteten af materialer, kropslighed og sansninger, som kendetegner projektet.
- Den enkelte interventions alsidighed inden for den parallelle strategi er også kendetegnet for Barcelonas Rambla del Mar. Her er fællesnævneren ikke form, æstetik eller funktion, men intentionen om at binde havnen bedre sammen med byen. Det er snarere en tematisk parallelitet, som nok er håndgribelig, men som ikke har noget fælles fysisk, æstetisk eller formmæssigt sprog.
- På Placa de Angels er paralleliteten mere subtil end i de andre eksempler, idet paralleliteten her er sociokulturel. På pladsen mødes forskellige livsformninger som konsekvens af pladsens velovervejede udformning og ungdomsappeal samt museets kontraherende program.

Denkmal Berlin er et mindesmærke for de myrdede jøder under 2. Verdenskrig. Mindesmærket, der er tegnet af Eisenman Architects, er ikke kun et offentligt monument, men også et stort byrum i det indre Berlin. Rummet understreger hvordan fortiden – også den grumme – kan inddrages udbytterigt i byen som en del af kulturarven.

By Berlin har gennem de seneste ca. 100 år gennemlevet syv forskellige styreformers, der alle har stillet sig i skarp opposition til det forudgående styre. Det har givet nye pladser, nye byplaner, nye måder at anskue verden på og nye fortællinger om fortiden. Dette kombineret med Berlins rolle under 2. Verdenskrig og de dertilhørende kraftige bombardementer, har foranlediget Berlin til at symbolisere sin fortid og sine minder. Med nye mindesmærker forsøger Berlin at gøre fortiden, både den ønskede som den uønskede, til kollektive referencepunkter for nutiden, uden at gøre de urbane rum museale.

Således har Berlin investeret i flere nye mindesmærker – såkaldte Denkmale – som en del af den nuværende styreformens måde at formidle fortiden på i byens kollektive rum. Her fortæller en række større og mindre mindesmærker brudstykker om byens historie og opfordrer til refleksion. Et af disse er Denkmal Berlin, der skaber opmærksomhed om udryddelsen af over 6 millioner jøder.

Berlin drager fordel af en kulturarvsstrategi, hvor den kollektive erindring materialiseres i byens rum som symboler og abstraktioner åbne for individuel afkodning. Dette refererer til en mnemoteknisk strategi, hvor individet selv stykvis sammensætter sin egen fortælling ved hjælp af visuelle elementer fra byrummet.

RUM Denkmal Berlin ligger i byens repræsentationelle centrum ved Unter den Linden, mellem Potsdamer Platz og Reichstag, tæt på Brandenburger Tor. Pladsen er mod vest afgrænset af byens store park Tiergarten, og af en udsigtspost, et par små butikker og boligblokke mod øst. Akademie der Künste og den amerikanske ambassade ligger på den nordlige side, mens en række tyske delstatsambassader ligger mod syd. Stedet var tidligere et "no

man's land", der lå på grænsen mellem øst og vest. I dag er det et byrum, et kunstværk og en turistdestination.

Denkmal Berlin består af 2711 betonsøjler. Søjlerne måler alle 95 x 237,5 cm, men har forskellige højder som varierer fra 10 til 400 cm. De er placeret i et grid med 95 cm mellem

søjlerne. Fra pladsens kant, hvor søjlerne er lavest, er der udsyn og overblik over mindesmærket og de omgivende bygninger, men efterhånden som man bevæger sig ind i 'skoven' af søjler, forsvinder udsynet og overblikket tabes i søjlernes mellemrum. Som man bevæger sig ind mod midten, bugter gulvet sig også nedad, hvilket forårsager at man i værkets midte er klaustrofobisk omgivet af søjler højere end en selv.

Denkmal Berlin har ikke i klassisk monumental forstand kommunikativ skiltning, der slår værkets formål fast, men er suppleret af et informations- og besøgscenter, der oplyser om jødeforfølgelsen før og under 2. Verdenskrig. Centeret er underordnet den primære og ultimative byrumsoplevelse gennem skoven af betonsøjler. Mindesmærkets fremstår altså, trods sin massive fremtoning, antimonumental i sin kunstneriske abstraktion, hvilket understreges af værkets fravalg af inskription og genkendeligt motiv.

LIVSFORMNING Denkmal Berlin er rettet mod både tyskeren og turisten. På pladsen er der dog primært turister. Det skyldes ikke blot pladsens meget kontemplative og formelle karakter, men også beliggenheden i den repræsentative del af Berlin. Den lokale berliner opholder sig som oftest kun i området såfremt det er arbejdsrelateret, og derfor er Denkmal Berlin publikum overvejende turister. Turisterne bruger til gengæld pladsen på vidt forskellige måder; fra den uovervejede gennemgang til den aktive brug af søjlerne til leg og til den udforskende tilgang med beredvilligt kamera. Fælles for dem er, at det er en ny og anderledes interaktiv byrumsoplevelse.

Rummet er åbent for subjektiv fortolkning. Pladsens indlejrede budskab og mening springer ikke i øjnene; der er mulighed for at forfatte sit eget budskab, ligesom graden af budskabets alvor er afhæn-

gigt af subjektets personlige forhold til og engagement i Holocaust og 2. Verdenskrig. Budskabet bliver ikke – som ved andre monumenter – formidlet af tekst og historiske fakta, men skal frembringes af brugeren selv. Denkmal Berlin er med andre ord tænkt som en kontemplativ plads, skabt af søjlernes varierede rumlighed.

Således er der lagt op til, at de besøgende kan opnå en erkendelse af krigens udryddelser: Brugere, lokale som globale, store som små, jødiske som antisemitiske må unægtelig overveje, hvorfor denne store plads er fyldt med betonsøjler i forskellige højder. Mindesmærket pleaser på denne måde ikke den besøgende, men er med til at fremtvinge en nødvendig stillingtagen.

KROP Pladsens skarpe komposition med identiske elementer placeret stramt i et grid, giver en helt særegen kropslig sansning. Rumets performative karakter skabes i høj grad ved kroppens interaktion med rummets elementer: De mange forskellige højder på søjlerne og rummets bølgede gulv gør navigation og orientering vanskelig og udfordrende. Man trækkes ned i hullet mod midten af pladsen, hvor udsynet forsvinder. Dermed skabes en kropslig fornemmelse af at være faret vild, omsluttet eller fortvivlet, hvilket bliver del af den personlige erindring.

Øjenvidneberetning:

"Initially, I got the feeling I was looking at a grave yard with a number of tombstones. There are no signs or plaques on the slabs. They "speak" for themselves. But as I walked into the Memorial, the paths descend and the slabs grow taller, and I began to get a "walled in" feeling. As I continued to walk in, I was no longer able to see the whole Memorial, only just the slabs immediately near me. This happens fairly quickly. At the middle, the slabs rise up to about 10 feet or so, and I definitely got a "closed in" feeling. As I walked out, the slabs got shorter and the paths rose up, and it was possible to see the whole panorama once again. But I had an instant recollection that I had just been in a dark, penned up place." (Kilde: Roger von Oech, <http://blog.creativethink.com>)

Perspektivering

Det er svært at kategorisere Denkmal Berlin: Er det

et mindesmærke, et kunstværk, et repræsentativt byrum, et mødested eller en plads? Det er 'både og,' og det er netop denne alsidighed, der gør Denkmal Berlin byrumsmæssig interessant. For Denkmal Berlin skiller sig ud fra andre byrum og mindesmærker i Berlin ved at fraskrive sig en konventionel forståelse, brug og fortolkning. Mindesmærket er udformet som et kunstværk og en skulptur i byrumsstørrelse, og bør fortolkes som et værk, hvor brugen og oplevelsen af pladsens særegne rumlighed gøres essentiel.

Således er Denkmal Berlin et byrum, der kan forstås som et "åbent værk" med reference til Umberto Eco. Der er muligvis en tiltænkt måde at fortolke pladsen og dens elementer på, men denne fortolkning er ikke dikteret af indgraveret tekst. I stedet er pladsen åben for subjektiv kropslig forståelse og fortolkning.

De nye mindesmærker placeret rundt omkring i Berlin er bystyrets måde at fortælle historien om Berlins rolle i 2. Verdenskrig på. De angriber en følsom historie ved på en og samme tid at vedkende sig fortiden og tage afstand fra historiens hændelser ved at give grusomhederne opmærksomhed og sikre, at den kollektive erindring bevares. Denkmal Berlin udgør således én brik i skabelsen af en fælles fortælling.

Således indgår Berlins mindesmærker, som for eksempel Denkmal Berlin, som aktivt skabende elementer i en subjektiv dannelsesproces, hvor der genereres erindring eller erkendelse, som viderebringes som en del af subjektets personlige og kulturelle ballast (jf. Thomas Højrup: *Dannelsens Dialektik*). Med etableringen af Denkmal Berlin markerer den tyske regering sin foragt for hændelserne under 2. Verdenskrig, dog uden at gøre rummet musealt og ekskluderende.

Berlin

- indbyggere: 3,4 mio.
- størrelse: 892 km²
- befolkningstæthed: 3811,66 pers./km²

Mindesmærket Denkmal Berlin

- størrelse: 19.000 m²
- etableret: 1998-2004. Officiel åbning den 12.maj 2005
- byherre: Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas
- arkitekt: Eisenman Architects
- priser: American Institute of Architects, National Honor Award for Design 2007, Berlin Architectural Prize, Distinction 2006, American Institute of Architects, New York Chapter, Honor Award 2005

Berlins bystyre har siden 1990 bevaret dele af **Berlinmuren** og de dertilhørende grænsestationer for at vedkende sig Murens historiske indflydelse på byen. Derfor visualiserer og markerer informationstavler, mindesmærker og andre nedslag i dag Murens tidligere placering, som del af en kommunal kulturarvsstrategi.

By / Rum / Livsformning / Krop

Berlin blev som mange andre tyske byer hårdt medtaget under 2. Verdenskrig, hvor byen mistede størstedelen af sine historiske bygninger og monumenter i voldsomme sønderbombninger. I 1961 blev Berlinmuren opført som en barriere af beton, der forhindrede østtyskerne i at flygte mod vest; brutalt symboliserende krigens udfald og de efterfølgende uforenelige magtstrukturer. Muren delte Berlin i 28 år frem til Jerntæppets fald i 1989.

Trods Murens fald for 20 år siden, kan den gamle opdeling af Berlin stadig anes. Ikke blot afspejler bygningernes fysiske tilstand ofte, hvorvidt stedet var en del af øst eller vest, men sociale sammensætninger og atmosfærer afslører også berlinområdernes fortid. Fortidens opdeling i øst og vest er unægtelig stadig del af nutidens forestilling om Berlin, både i berlineres mentale bevidsthed og i turistens søgen efter det historiske Berlin.

Da Berlinmuren faldt, blev murbrokker fra Muren en populær souvenir, og det meste af Muren forsvandt hurtigt. For ikke at glemme den opdelte tid, er Murens tidligere placering fremhævet på udvalgte steder rundt omkring i bybilledet. Dette sker dels i vejbelægningen med dobbelte rækker brosten eller kobberbånd med påskriften "Berlin Mauer 1969-1989". Fremhævnningen sker også med informationstavlerne 'Geschichtsmeile Berliner Mauer', som ved hjælp af tekst og billeder på 29 lokaliteter i Berlin formidler historier om det liv som foldede sig ud på, ved og omkring Muren. Yderligere minder Berliner Mauerweg, en cykel- og gå rute, der har eksisteret siden 2006, om Muren. Ruten er 160 km lang og består af mere end 40 stationer undervejs, hvor den besøgende kan læse om Berlinmurens historie. Afhængig af hvor lang tid man vil bruge, og

om man cykler eller bevæger sig til fods, kan hele ruten eller blot udvalgte bidder besøges.

Disse mange nedslag langs murens tidligere forløb visualiserer og manifesterer Berlinmurens fortællinger, som har påvirket Berlin til i dag – både socialt, mentalt og fysisk. Markeringerne udpeger steder

og områder i byen, der alle har haft en betydning, og eksponerer derved et vigtigt historisk lag af byen, som er med til at gøre fortiden nutidig og relevant.

Perspektivering

Belægningerne, Geschichtsmeile Berliner Mauer og Mauerweg er punktvis nedslag fordelt på Murens mange kilometer. De enkelte nedslag kan læses på forskellige måder: i hastigt tempo på cykel gennem byen, hvor det er murens geografiske udstrækning snarere end de enkelte punkter der er i fokus, eller i stille og rolig fordybelse på de enkelte lokationer. Fælles for begge måder at opleve nedslagene på er, at interventionerne giver plads til at nutidens udtryk og behov kan foldes ud i bybilledet samtidig med at historien ikke fornægtes. Nedslagene determinerer således ikke rummets fysiske eller æstetiske udtryk, men iscenesætter i stedet stilfærdigt og æstetisk en væsentlig historie om, hvorfor byen ser ud som den gør. Her er kulturarv ikke et spørgsmål om 'enten eller' men 'både og'.

Murens forskellige mindesmærker visualiserer Berlins historie, og de bliver med deres fysiske placering i bybilledet billedlige referencer, der hjælper individet med at visualisere fortiden. Dette er Berlins bystyres forsøg på at formidle kulturarven, og samlet set er alle de nævnte nedslag en strategisk forebyggelsesproces, hvor bystyret forsøger at tage afstand til hændelserne under og efter 2. Verdenskrig ved ikke at fornægte dem, men derimod gøre dem til en erkendt del af den kollektive erindring.

Berlin

- indbyggere: 3,4 mio.
- størrelse: 892 km²

Berlinmuren

- etablering / nedrivning: 1961/ 1989
- længde 154,5 km
- checkpoints: 8

I Krakow vidner bygningerne om de forskellige epoker og styreformer som har præget byens historie.

Med omdannelsen af pladsen **Nowy Plac Zgody** lægges endnu et historisk lag til byen om jødeudryddelserne under 2. Verdenskrig.

Krakow er en af de ældste og største byer i Polen, og har altid været et vigtigt kulturelt og videnskabeligt centrum for landet. Byen blev føjet til UNESCOs liste over verdenskulturarv i 1978 pga. af sin unikke samling af historiske huse, og i dag står bygningerne som fysiske referencer til byens historie; middelalderlige borgporte, renæssancekatedraler, barokke kirker, gamle synagoger og socialismens sene betonbyggerier. Det er dele af denne kulturarv Krakow er bedst kendt for, men der findes også andre steder, som har spillet en altafgørende rolle for byens identitet.

Et af disse er pladsen Nowy Plac Zgody i Krakows tidligere jødiske ghetto. Nowy Plac Zgody fungerede under 2. Verdenskrig som opsamlingsplads, *Umschlagplatz*, for jøder på vej til koncentrationslejren, og pladsen var derfor under og efter krigen præget af ophobningerne af de personlige effekter, som jøderne måtte efterlade. Med en ny udformning af Nowy Plac Zgody visualiseres dele af jødernes historie. Skulpturer af hverdagslignende stole præger i dag pladsen, og symboliserer de efterladte ejendele.

By / Rum / Livsformning / Krop

Nowy Plac Zgodys stole er alle udført i bronze, og stolene vender alle den samme retning. Stolene er placeret på individuelle platforme i jern, som hæver dem en lille smule over belægningen. Derudover er stolene skaleret op for at understrege, at der er tale om symbolske repræsentationer. Stolene er yderligere placeret i et grid, hvilket giver pladsen en formel strengthed og monumentalitet. Omvendt nedbrydes formalismen af stolenes henvisninger til hverdagens brugsobjekter.

Her er på en og samme tid tale om et monument, som ved hjælp af gentagelse og stringens udgyder respekt, men som med sin reference til hverdagen fremstår antimonumental: Her er ingen iøjefaldende inskription, der prædiker en bestemt læsning af værket, men derimod kun minimal information

i et simpelt 'skur' på kanten af pladsen. Nowy Plac Zgody har heller ikke et særligt midtpunkt, i det de enkelte objekter decentraliserer og udfylder pladsen ligeværdigt.

Perspektivering

Pladsen er en rørende og enkel måde at fortælle om datidens hændelser ved hjælp af dagligdags objekter. Nowy Plac Zgody er en formel, kontemplativ plads, hvor den historiske fortælling minimerer pladsens brugsværdi til fordel for formidlingen af en konkret historie: Nowy Plac Zgody er ikke et sted man hænger ud, men det er et enkelt og tankevækkende rum i byen, som svært passeres uberørt. Det æstetiske og symbolske træder i forgrunden på bekostning af funktion, og pladsen bliver således en visuel sansning frem for en decideret kropslig interaktion.

De symbolske stole formidler en fortid, som de fleste har svært ved at forestille sig: For blot 70 år siden måtte jøder efterlade alt hvad de ejede på Nowy Plac Zgody, inden de blev kørt bort, og de forstørrede stole tydeliggør netop denne tragiske fortælling om forsøget på jødisk udryddelse.

©Biuro Projektów Lewicki Łatak. Photo: Paweł Kubiształ

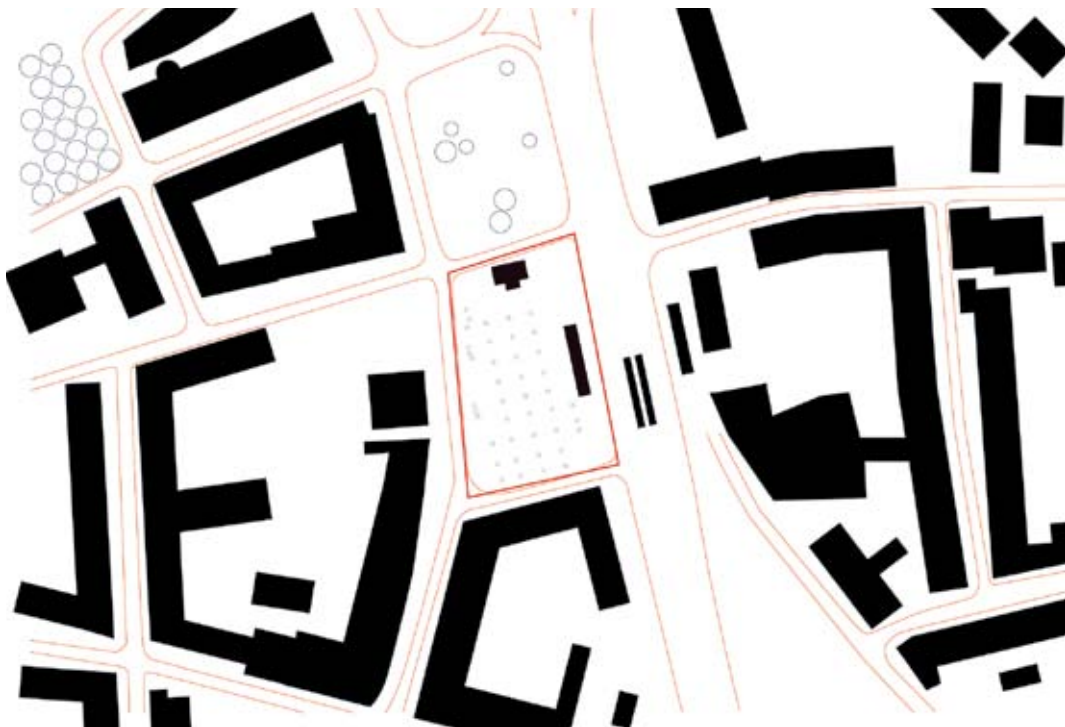
©Biuro Projektów Lewicki Łatak. Photo: Paweł Kubiształ

Krakow

- indbyggere: 740.000
- størrelse: 326 km²

Pladsen Nowy Plac Zgody

- størrelse: 13.093 m²
- etableret: 2005
- bygherre: Krakow By
- arkitekt: Biuro Projektow Lewicki Latak
- pris: 22 mio. kr.
- tildelt pris: European Prize for Urban Public Space, Special Mention 2006

Den rumænske by, **Sibiu**, var i 2007 europæisk kulturhovedstad, hvor bymidtens arkitektoniske arv udgjorde en storslået ramme om de kulturelle begivenheder. Med kulturbymidler er pladsen blevet sat i stand, således at de forskellige epoker og livsformninger, der har præget pladsen, stadig anes.

Bevaring af historiske bymidter var ikke i overensstemmelse med kommunismens overbevisning, der yndede at fjerne historiens snærende bånd. Derfor blev den rumænske provinsby, Sibiu, ligesom Barcelona under Franco (se Jardins de la Torre), nedslidt under diktator Ceaușescus styre. Sibius middelalderlige bymidte undgik dog at blive erstattet af nybyggeri, hvilket ellers var skæbnen for mange historiske bymidter i Østeuropa. Sibiu har en fortid som tysk Hansestadt, og i tiden efter jerntæppets fald og Ceaușescus død begyndte man så småt at renovere Sibius historiske bygninger med referencer til den tyske epoke.

Med Sibius status som europæisk kulturhovedstad 2007 blev der for alvor sat skub i byens omdannelsesproces, og det tyske statsejede firma, GTZ, blev ansat til at bistå private borgere med restaureringen af deres huse i bymidten i forsøget på at genopbygge og bevare Sibius bymidte i sin historiske kontekst.

By / Rum / Livsformning / Krop

I 2005 begyndte renoveringen af pladsen Piata Mare, som er Sibius største plads. Piata Mare ligger midt i byen, og er blot en af mange pladser, som er blevet renoveret. Krogede gadeforløb forbinder det ene fine byrum efter den andet i et flot koreograferet forløb, som ender storslået i Piata Mare, der med sine 140 x 85 meter er næsten dobbelt så stor som Rådhuspladsen i København. Midt på pladsen blev det storslåede springvand med jernstøbninger genopbygget og pladsen fik en ny belægning af granit og sten. Bygningerne på Piata Mares sydlige side blev fredet som arkitektoniske mindesmærker. Som byens absolutte midtpunkt skaber Piata Mare med sine renoverede rammer en uundgåelig attraktion for både turisten og de lokale: Hvis ikke turisten starter sin tur fra Piata Mare, så ender den her, og

for de lokale er pladsen stor nok til lejlighedsvis at rumme begivenheder der kan huse det meste af byen.

Perspektivering

Piata Mare fortæller historien om en by i Rumænien, der er stolt af sin forhistorie. Her er postet mange penge i at ind-

drage folk og deres private boliger i en forskønnelsesproces, som hermed forankres lokalt: Pladsen er trods sin storhed ikke kun turistens, men også den lokales domæne.

Det er en kendt problemstilling, at historiske bycentre over hele Europa renoveres og indrettes med respekt for historien og muligheden for turisme. En kendt fare er dog også, at bycentre indrettes som det, den hollandske arkitekturhistoriker Michiel van Iersel kalder open air museums, hvor livet i bycentret underordnes byens historiske formidling, sådan at forstå at det organiske, det ukontrollerede og levende liv i byen fjernes til fordel for et musealt, statisk og repræsentativt billede. Dermed søger byen et friktionsløst rum, hvor nutiden har svært ved at vinde fodfæste.

Piata Mare besidder historiske referencer og portrætter en harmonisk fortid, med stærk appel til turisten og forbrugeren. Men 'open air museum' er pladsen ikke, for bag de mange facader bor rumænere som har taget del i – og fået økonomisk hjælp til – at synliggøre fortiden: de lokale er en integreret del af deres egen forhistorie og har mentalt ejerskab til pladsen. Dermed er Piata Mare både et historisk, kommercielt, turistet og lokalt forankret rum, der forsøger at skabe en fælles base for den kulturelle mangfoldighed. Midlet er visuelt genbrug af den kulturelle arv fra hansetiden blandet med moderne simple belægninger og blandede livsformninger.

Sibiu

- indbyggere: 160.000
- størrelse: 121 km²
- europæisk Kulturhovedstad: 2007

Piata Mare

- størrelse: 12.000 m²
- etableret: 1366, renoveret 2006

Multimediekunstneren Rafael Lozano-Hemmer skabte i 2005 installationen **Under Scan** til de fem engelske byer, Lincoln, Leicester, Northampton, Derby og Nottingham. Installationen gjorde det muligt at interagere med lokale portrætter, som var projiceret ned på pladsens belægning.

Den mexicansk-canadiske kunstner Rafael Lozano-Hemmers midlertidige multimedieinstallation 'Under Scan' blev udviklet specifikt til fem engelske byer. Installationen bestod af 1000 interaktive videoportrætter pr. by, der blev projiceret ned på en central plads. En kraftig belysning, der lyste pladsen op, gjorde portrætterne umulige at se, med mindre den forbipasserende skyggede for lyset, hvorved portrættet i belægningen trådte frem. Hvis beskueren blev stående og skyggede, begyndte portrættet i projektionen at gestikulere. Portrætterne var optaget af lokale personer, mens de lå på ryggen og udførte en række valgfrie bevægelser, og de 1000 portrætter udgjorde en række virtuelle fortællinger om et lokalt bysamfund.

By / Rum / Livsformning / Krop

Under Scan er et eksempel på, hvordan kunstinstallationer med fordel kan integreres i det offentlige rum, hvor de kan indgå som nye elementer i de lokalurbane omgivelser. Under Scan tilbyder nye oplevelser til et ellers velkendt byrum, men værket forlanger også, at beskueren interagerer kropsligt med installationen på pladsen for rigtigt at opleve den; man skal udveksle med værket ved at bevæge sig rundt og det næste portræt i belægningen afdækkes kun ved en aktiv søgning. Multimedieinstallationen bryder ind i den normale bevægelse på tværs af pladsen og opfordrer til en stillingtagen, hvilket kan vække både irritation og nysgerrighed.

Projektionerne inviterer til kropslig udveksling, men hvorvidt man bevarer interaktionen med værket, er op til den enkelte person. Udvekslingen er individuel og ensidig, og der forlanges ikke andet end en skyggende krop. Man betragter et personportræt i projektionen, og man er selv med til at sørge for at portrættet får liv. Man kender ikke portrættets næste handling, og den gestikulerende fortælling

bliver således et overraskelseselement, som kun ens egen kropslige deltagelse kan afdække.

Perspektivering

Udvekslingen mellem beskueren og den projekterede i Under Scan foregår på et kropsligt virtuelt niveau. I oplevelsen af byrumsværket er man selv herre over interaktionen og graden af udveksling. Under Scan forhandler med andre ord mellem rummet og kroppen, fordi man søger det mest optimale skyggespil for at aktivere portrættet. Som byrum skaber Under Scan en uformel og legende udveksling. Installationen skaber et fællesskab mellem de skyggende kroppe på pladsen, der giver de synkrone, subjektive oplevelser på stedet en individuel fortælling. Således er Under Scan ikke den samme type fællesskab som man oplever til for eksempel fodboldkampe eller koncerter; det er snarere en individuel oplevelse inden for rammerne af det kollektive byrum.

Traditionelt set er ens skygge en repræsentation af en selv, men i Under Scan repræsenterer ens skygge derimod en anden person, hvilket ultimativt stiller spørgsmålet; hvem er jeg, og hvem oplever hvem? Men ikke kun spørgsmålet om 'hvem er jeg' bliver stillet, for også spørgsmål om byens kollektive ansigt bliver rejst. For de deltagende engelske byer levendegjorde Under Scan det givne byrum i en form for nutidig kulturarv, hvor byens nuværende borgere eksponeres som kropslige stemmer i en lokal 'her og nu' kakofoni.

©Rafael Lozano-Hemmer, "Under Scan" (2005-2008), Public art commission, East Midlands Development Agency, UK. Photos by Antimodular Research.

Under Scan

- etableret: 2005-2006
- bygherre: East Midlands Development Agency, Arts Council of England
- kunstner: Rafael Lozano-Hemmer

Berlin, Denkmal Berlin Berlin, **Berlin Mauer**, div.Krakow, **Nowy Plac Zgody**Sibiu, **Piata Mare**Rafael Lozano Hemmer, **Under Scan**

- Fælles for alle fem eksempler er at der visuelt refereres til kulturarven, fortidig som nutidig, i håbet om at finde en ny bærende byidentitet.
- Denkmal Berlin er et fysisk værk i byrumsstørrelse, som ved hjælp af 2711 betonsøjler spektakulært refererer tilbage til historien – uden at gøre byens rum musealt, statisk eller entydigt. Her er både den kropslige individuelle oplevelse samt byrummets repræsentative karakter i fokus. Værkets kropslige karakter opfordrer til deltagelse og muliggør således en indlejring af den kollektive fortælling i individets erindring. Herved er det performative en del af en mnemoteknisk strategi, hvor kroppen og erindringen aktiveres af stedets kvaliteter. Samtidig er Denkmal Berlin et kontemplativt byrum, der vidner om en balance mellem kropslig indlevelse og refleksion.
- Historien er fællesnævner for både Denkmal Berlin, de forskellige rumlige ophold langs Berlin Mauer og Krakows Nowy Plac Zgody. Her forstås og praktiseres kulturarven som en forpligtigelse til at videreformidle den del af historien, som kan være svær at formidle, i et ønske om at skærpe den kollektive hukommelse. Men midlerne er forskellige. I Krakow bruges sym-

bolikken i modsætning til Denkmals abstrakte formsprog.

- Berlin Mauer opfordrer til bevægelse mellem forskellige visuelle referencepunkter, som danner fortællingen om Berlins opdelende mur. Det peger på deltagelse som en aktiv måde at indtage historien på: byens rum skal ikke altid forstås som statiske størrelser, men derimod som en række oplevelser, som beskueren selv må opsøge successivt. Dette er en iscenesættelse af byens historiske potentialer, hvor det ikke handler om bevaring for bevaringens skyld, men derimod om at berige byen med et nyt historiefortællende potentiale.
- Berlin Mauer, Denkmal Berlin og Krakow Nowy Plac Zgody udmærker sig også ved at oplevelsen af rummet er primær, hvorimod den faktuelle information er sekundær. Det er ønsket at værkerne skal fremstå åbent for individuel afkodning og at de ikke belærer, hvilket refererer til Umberto Eco's åbne værk, hvor entydigheden er tilsidesat til fordel for læserens egen fortolkning. Dette går også igen i værket 'Under Scan'. Her fortælles hverdagens historier uden heroiske hentydninger eller historisk prægnans.

Private og kommunale kræfter i Dublin har sammen revitaliseret den lille bydel **Smithfield i det nord-vestlige del af byen. Centralt i kvarteret ligger pladsen **Smithfield Square**, som er et vigtigt forankringspunkt for områdefornyelsen.**

By Dublin er Irlands økonomiske, kulturelle og administrative centrum. I gennem de sidste 10 år har Irlands økonomiske vækst været blandt de højeste i Europa, og en lav skatteprocent har tiltrukket internationale firmaer og indbyggere til især Dublin, som har været under kraftig udvikling. Dublin står overfor det håndgribelige problem at tilgodese tilstrømningen af stadig nye indbyggere, uden, at vokse yderligere udad. Derfor skal Dublins vækst konsolideres ved at skabe større tæthed i centrum og i de eksisterende urbane strukturer.

Konkret har diverse rammeplaner og planadministrative tiltag præget Dublins udvikling. Således gav paragraffen Section 23 (gældende indtil 2006) udvalgte byområder særlige rettigheder, der gjorde private investeringer skattemæssigt fordelagtige. Dette var relevant for den revitalisering der er udført af private investorer i den gamle arbejderbydel Smithfield. Derudover har rammeplanen, Historic Area Rejuvenation Program (HARP), som minder om de danske kvarterløftplaner, været i spil ved Smithfield, i et forsøg på at tilgodese positive spændinger mellem bevaring og udvikling.

RUM Dublin har en klassisk middelalderlig bystruktur, hvor de krogede gader kun giver et fåtal åbne byrum. Et af disse er Smithfield Square, som ligger placeret nordvest for Dublins centrum. Pladsen fungerede fra 1665 som kvægtorv, men oplevede efter kvægmarkedets ophør i 1950'erne en drastisk nedgang og fungerede indtil 1999 som parkeringsplads. Pladsens manglende rolle var symbolsk for det omgivende Smithfield, der led under massiv arbejdsløshed. I 1997 udskrev Dublin kommune en arkitektkonkurrence om Smithfield Square med den hensigt at genskabe pladsens tidligere rolle som omdrejningspunkt for kvarteret. Arkitekterne McGarry Ní Éanaigh vandt konkurrencen med et projekt, der refererer til pladsens historie som kvægtorv ved hjælp af råt, enkelt design og med genanvendelsen af 300.000 toppede brosten.

mulighedsfelt for Dublins borgere. Hensigten med pladsen har været at *give plads* i et kvarter, hvor der i forvejen har været mangel på åndehuller. Langs kanterne på pladsen er der arbejdet med varierede programatiske tilbud, og således er det sigende at man som bruger af Smithfield Square oftest bevæger sig langs pladsens kanter, frem for henover den tomme flade.

Størstedelen af Smithfield Squares omkringliggende bebyggelse bestod tidligere af slidte arbejderklasseboliger, som nu er blevet renoveret eller erstattet. Pladsens vestside er afgrænset af en ny moderne 8 etagers bebyggelse, der tilfører et nyt stil-mæssigt udtryk til stedet. Mod nord danner nedrivningsmodne bygninger i tre etager pladsens grænse, mens en gammel skorsten (nu udkigspost) i det tidligere whiskydestilleri Jamesons besøgscenter, samlet danner pladsens østlige væg. Mod syd afgrænses pladsen af en parkeringsplads med træer.

LIVSFORMNING Smithfield Squares mange funktioner er et forsøg på at skabe et attraktivt urbant sted med tilstedeværelse af mange forskellige kulturer. De private investorer har, mod til gengæld at erhverve sig byggeretten, været pålagt at sikre varierede funktioner. De har således etableret et hotel, fitnesscenter og et supermarked samt medfinansieret nyanlæggelsen af pladsen. Dette er på trods af at kommunen stadig ejer byrummet, og således også har vedligeholdelsespligten.

Pladsen er bebygget med forholdsvist dyre lejligheder, der henvender sig til et andet publikum end dem der oprindeligt boede i kvarteret, og de to hoteller samt Jamesons besøgscenter appellerer til turister. Fitnesscentret og dagligvarebutikken forsøger at være blandt de bedste i byen og retter sig således også mod et mere eksklusivt publikum. Den kommende biograf skal huse en art-cinema, som givet kun vil tiltrække et smalt publikum. Dermed henvender størstedelen af pladsens funktioner og akti-

viteter sig mod et ressourcestærkt - og økonomisk godt stillet publikum - samt turister. Men Smithfield Square indeholder også få *ikke* eksklusive funktioner. I det sydøstlige hjørne har kommunen placeret et 'borgerkontor', hvor borgere fra bydelen kan henvende sig med kommunale spørgsmål. Dette genererer en del lokal hverdagstrafik som står i kontrast til pladsens mere eksklusive islæt: Godt illustreret af Sparkøbmanden i det nordøstlige hjørne som frekventeres hyppigt af alle segmenter.

Smithfield Square er sammensat så der ikke en entydig karakteristik af pladsens brugere. Smithfield Square kan ved første øjekast synes som et gentrificeret sted for dem med finanserne i orden, men de kommunale programmer ændrer dog ved dette billede, og man må således konkludere at det store uprogrammerede rum, ikke har en ensidig social identitet. Pladsen tilhører ingen særlige sociokultu-

relle grupper, og har ingen social tiltrækningskraft. Pladsen besidder – på en hverdag - hverken forstyrrende elementer eller et imødekommende liv, ligesom den heller ikke domineres af særlige typer eller befolkningsgrupper.

KROP At Smithfield Square ikke domineres entydigt af bestemte livsformninger er med fuldt overlæg, da det netop er pladsens som mulighedsfelt, der gør at pladsen lejlighedsvis kan lægge hus til diverse midlertidige arrangementer, som i høj grad tilgodeser masserne, oplevelsessamfundet og sanserne. Således indtages Smithfield blandt af events som f.eks. skøjtebane, kinesisk nytår og et månedligt hestemarked. Hver første søndag i måneden fyldes pladsen op af heste med reference til tidligere, da pladsen var kvægtorv. Hestene udbydes af ivrige sælgere omringet af nysgerrige besøgende,

turister og nærområdets unger. Skulle der ikke være r d til en krikke, som kan erhverves for så lidt som 200  , kan man for et beskedent beløb få en tur rundt på hesteryg eller i karet.

Kropsligt set er hestemarkedet og de andre events interessante da de introducerer sanserne og tilfører bevægelighed til Smithfield Square: Hestemarkedet indhyller området i en - for nogen - magisk duft af ridestald, hvorimod sk jtebanen s sonvis lader kroppe performe på glidende skøjter. Men hestemarked eller larmende kinesisk nytår i byens rum er ikke kun positive historier, og flere klager over spektaklerne på Smithfield Square. De sporadiske begivenheder, som giver en anderledes byoplevelse, er stof til megen kritik af dem der hellere s  byen som tom, uforstyrret og forudsigelig. Det kan naturligvis diskuteres om det giver mening at bringe heste ind i det moderne bybillede, men det er også lige præcis det der månedligt g r Smithfield til noget ganske særligt.

Perspektivering

Skismaet mellem et historisk område og tilpasning til nutiden er i rammeplanen HARP grundstenen for bydelen Smithfields udvikling. Dette skisma kan findes på pladsen i mødet mellem de gamle toppede brosten, hestemarked og det nye moderne lejlighedsbyggeri.

Med paragraffen Section 23 er økonomisk kapital blevet tilføjet til bydelen og ikke mindst pladsen. Intentionen om at rydde Smithfield Square for biler og derved give plads til en ny revitaliserende plads med symbolsk henvisning til stedets fortid er som udgangspunkt lykkedes. Kommunens prioritering af private investorer som drivkraft bag områdeudvikling har vist sig at bære frugt, da den succesfuldt har sat skub i opblomstringen af bydelen. Men den kontante liberalisering stiller også krav til udviklingsprocessen, den efterfølgende opfølgning og pladsens endelige ejerskab – mentalt som konkret – for i dag fremstår pladsen desværre nedslidt og misligholdt. Dette kan skyldes det udefinerede ejerskab. Kommunen ejer juridisk set pladsen, men den foregående udviklingsproces har i nogen grad kreeret et limbo, hvor pladsen efter opførelsen ikke synes at tilhøre nogen: de private investorer har trods det at de har finansieret projektet ikke beføjelser til at vedligeholde, de lokale har på grund af pladsens fler-

tydighed ingen ejerskabsfølelse og kommunen ikke midler til at følge op på det ambitiøse projekt.

Smithfield områdefornyelse er en del af en områdestrategi, der strategisk set har forsøgt at skabe et attraktivt forankringspunkt på Smithfield Square til gavn for hele kvarteret. Smithfield Square udbyder nye funktioner og programmer, og er et forsøg på at tænke helhedsorienteret med udgangspunkt i stedets identitet, ved at supplere det gamle med nyt samtidig med at der tages hensyn til den eksisterende lokale kolorit. Smithfield Squares nye image med til at skabe en generel forbedring af kvarteret, og forankringspunkter som disse, skal derfor forstås som mere en blot stedsspecifik og lokal renovering.

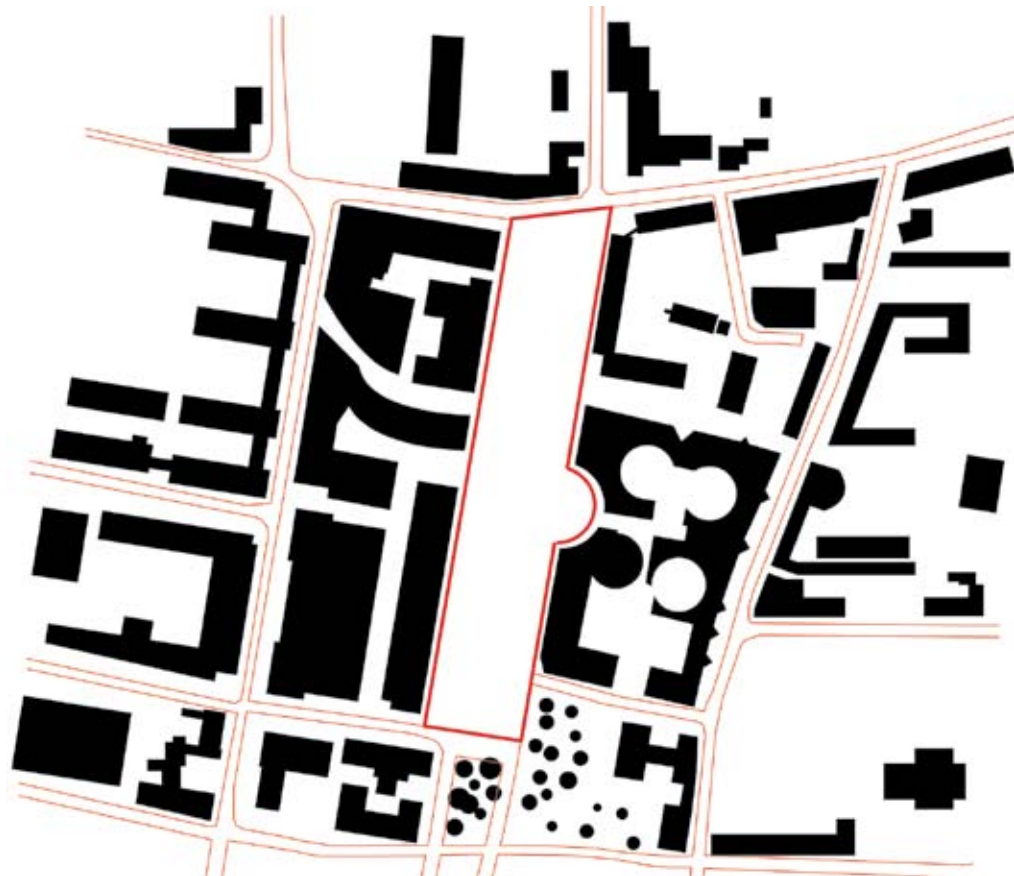
Dublin

- indbyggere: 505.700
- størrelse: 115 km²
- befolkningstæthed: 4397,39 pers./km²

Smithfield Square

- størrelse: 11.000 m²
- etableret: 2000
- byherre: Dublin Kommune
- arkitekt: McGarry Ni Éanaigh Architects

- pris: 33 mio. kr.
- tildelte priser: European Prize for Urban Public Space 2000
- tidligere funktion: Kvægtorv, parkeringsplads
- omkringliggende funktioner: Supermarked, fitnesscenter, hotel, museum, biograf, socialkontor, kiosk, erhvervslejemål og lejligheder
- gældende planstrategi: Historic Area Rejuvenation Program (HARP)

I Nykøbing Falster er **Slotsgadekvarteret** del af en områdefornyelse, der opprioriterer Slotsgade, som del af en vitaliserende sammenbinding af centrum og nye boliger ved sundet.

By / Rum / Livsformning / Krop

Nykøbing Falster kommune er i gang med en større områdefornyelse, og i den forbindelse ønsker man at løse det eksisterende problem, at en "indre ringgade" deler byen i to, hvorfor der er dårlig forbindelse mellem de forskellige bydele. Derfor fokuserer man på at udvikle Slotsgadekvarteret, så det bliver ryggraden, som forbinder det gamle handelscentrum og det nye boligområde Slotsbryggen. Vandmøllestrædepladsen indgår som et led i en større helhedsplan hvor det skal fungere som det rum, der skal skabe bedre flow og sammenhæng i byen.

Projektets strategi for at løse det trafikale problem er at lægge vægt på stor åbenhed på det fysiske plan, samt at sigte imod at byrummene både skal invitere til gennemstrømning og ophold. Man har derudover lagt vægt på, at hvert område skal have sin egen identitet. Derfor har man valgt at fokusere på belysning i midtbyen og på at tilføre et grønt islæt samt karakter af sivegade til området, der leder op mod Slotsbryggen.

Ud over åbenhed i rummet har man også søgt at åbne for livsformningens prægning og indflydelse på rummet. Den overordnede strategi for områdefornyelsen i Nykøbing Falster bunder i en trekantsmodel, hvor borgernes tid og engagement udgør den ene spids, offentlige ressourcer udgør den anden og private investeringer udgør den tredje. Områdefornyelsen er derfor ikke udelukkende et topstyret kommunalt anliggende, men også et projekt, der inddrager de lokale. Gennem borgerstyregruppen får de lokale en stemme, ligesom projektet gennemføres i partnerskaber med områdets grundejere, beboere, erhvervsdrivende, investorer, institutioner, foreninger m.fl. Områdefornyelsen benytter sig på denne måde af at skabe lokalt ejerskab til processen, samtidig med at området bliver sat i fokus som et lokalt initiativ der er vokset frem af de lokale borgers interesser.

Imellem den nordlige del af byen, som leder op

imod Slotsbryggen og den sydlige del, som har forbindelse med midtbyen, ligger Vandmøllestrædepladsen.

Her har man, på baggrund af den aktive borgerinddragelse, valgt at udforme rum-

met efter Shared Space-principper. Den dybtgående borgerinddragelse er karakteristisk for Nykøbing Falster kommune og det har i de seneste 15 år resulteret i at borgerne føler et fælles ansvar for lokalsamfundet.

Beslutningen om at anvende Shared Space-principper bunder i ønsket om at skabe et rum med blandede trafikale og sociale funktioner. I et Shared Space forhandles rummet mellem de forskellige trafikanter og brugere, og derved bliver det muligt at blande køretøjer og forskellige menneskelige og sociale relationer i gadelivet uden brug af regulerende skiltning eller trafikregulering. Der tilstræbes en høj grad af åbenhed, hvilket gør Vandmøllestrædepladsen til et sted, der præges af brugerne og derfor har karakter af åbent værk. Rummet letter både den gennemstrømmende trafik og opfordrer til ophold og aktiviteter på pladsen. Man har desuden valgt at anlægge et "tingsted" centralt på pladsen, et design der er udformet som et megamøbel, hvilket inviterer til leg og ophold uden at være specifikt programmeret til særlige funktioner.

Perspektivering

Ambitionen med områdefornyelsen af Slotsgadekvarteret er at vitalisere bymidten samt at udvide udbuddet af oplevelser og tilbud for at gøre byen nærværende og bekvem. Karakteristisk for Nykøbing Falsters strategi er at den på flere niveauer imødekommer en åbenhed, der gør både den rumlige struktur samt den forudgående planlægningsprocessen fleksibel og åben.

Strategien åbner for nye, helhedsorienterede måder at bruge, se, opfatte og opleve byen på. I rummet foregår dette ved at Vandmøllestrædepladsen er blevet et åbent og fleksibelt centrum både for gennemstrømning af forskellige trafikanter og for ophold og aktiviteter. Fordi de forskellige brugere af rummet indgår i en forhandling og interaktion med hinanden opstår der kontakt. Som bystrategi foregår det ved at man aktivt inddrager borgerne og de private

virksomheder i processen, for at opnå et bredt engagement og mulighed for økonomiske investeringer i område og byen som helhed.

Nykøbing Falster

- indbyggere: 16.500
- størrelse: 8,23 km²

Slotsgadekvarteret

- arkitekt: Skaarup & Jespersen, Jordan og Steenberg
- bygherre: Nykøbing Falster Kommune / Guldborgsund Kommune, Statens Kunstfond
- etableret: 2000 -

I Dublin udvikler man et tidligere industrielt havneområde i den østlige del af byen under navnet Dublin Docklands. Intentionen er at gøre området til et økonomisk kraftcenter og et levende boligområde, hvilket eksemplificeres ved havne- og byrummet **Grand Canal Plaza**.

Dublin Docklands er af stor betydning for Dublins og Irlands økonomi. Bydelen satser på at tiltrække internationale virksomheder og forankre byens globale økonomiske aktiviteter i området med de store intentioner om at rodfæste globaliseringen lokalt. Planmæssigt støttes disse hensigter op af Dublin Docklands Area Masterplan – en områdeplan der har til hensigt at tiltrække multinationale firmaer samt sikre social mangfoldighed og et levende bymiljø.

By / Rum / Livsformning / Krop

Grand Canal Plaza er et spektakulært havne- og byrum i den indre del af Dublin Docklands tegnet af Martha Schwartz Partners. Grand Canal Plaza, holdt i røde farver, omkranses af store bolig- og kontorblokke, et teater under opførelse tegnet af Daniel Libeskind Studio og gamle industribygninger. Til dette skal lægges havneudsigt og kraftig blæst.

Konkret fungerer Grand Canal Plaza primært som ankomstrum til det kommende teater. Pladsen forbinder bygningerne omkring den, distribuerer bevægelsesstrømme til og fra området, og skaber overgange mellem de forskellige dele af Grand Canal Dock. Grand Canal Plaza er inddelt i forskellige zoner, hvor især den røde løber, som strækker sig ud i havnebassinet, tager opmærksomheden, på grund af de hældende røde pæle der går mange meter til vejrs. Derudover består pladsen af en række betonkasser med beplantning og græsarealer samt sidearealer der giver mulighed for at gøre ophold ved vandet.

Samlet set referer pladsens udtryk til det maritime miljø med skibsmaster og fortøjningspæle, og udtrykket går visuelt i spænd med de bagvedliggende højhus skyline. Derudover bruges havnebassinet tilstedeværelse og vandets herlighed som sanselig kvalitet. De kraftige vindforhold og den åbne adgang til havnebassinet modsvares af den skærmende marehalm og bevoksning, der som supple-

ment til det maritime referer til den vilde natur i klitterne ved havet.

Grand Canal Plazas fysiske disponering skaber rum i rum, der tillader intime mødesteder og åbne pladsrum midt i Dublin Docklands store ska-

la. Adgangen til pladsen sker enten fra vandet eller fra siden. Fra vandsiden skaber Grand Canal Plaza en opsigtsvækkende og direkte ankomst. Fra land af har man fornemmelsen af at komme "skævt" ind på pladsen, fordi pladsens karakteristiske røde løber krydses. Symbolsk set besidder den røde løber som typologi en formalitet og en række konnotationer, som dog nedbrydes af pladsens røde pæles uformelle og legende formsprog: den røde løber bestiges frygtløst, fordi man ikke føler sig udstillet som på en reel rød løber.

Perspektivering

Grand Canal Plaza er synlig fra afstand og bryder med sin imgivelser i både farve og udformning. Konteksten brydes og skaber en plads – der som de globale virksomheder – aktivt griber ind i en lokal virkelighed med et 'fremmed' udtryk. Således er Grand Canal Dock udtryk for et brud med havnens industrielle fortid til fordel for en moderne videns- og oplevelsesøkonomisk virkelighed.

Grand Canal Plaza bruges af mange forskellige mennesker på én gang, til transit eller kortere ophold, men uden at en eller flere sociale identiteter opfatter dette som deres rum. Dermed stemmer pladsens udtryk overens med Dublin Docklands bagvedliggende tanke om at skabe et sted, hvor globale flows trives. Grand Canal Plaza er med sit brud med kontekst en synlig signatur, og det er således netop pladsens funktion at give en særlig identitet til stedet, så Dublin Docklands eksponeres og hænger ved i folks bevidsthed.

Dublin Docklands er kommunalt udpeget som udviklingsområde, og Grand Canal Plaza er en væsentlig brik i denne strategi for her synliggøres områdets overordnede mål. Grand Canal Plazas rolle som banebrydende vartegn er tydelig, hvilket understreges af den æstetisk, sikre udformning: Der er vilje bag udtrykket.

Dublin

- indbyggere: 505.700
- størrelse: 115 km²

Grand Canal Plaza

- størrelse: 10.000 m²
- etableret: 2007
- Bygherre: The Dublin Docklands Development Authority
- arkitekt: Martha Schwartz Partners
- pris: 60 mio. kr.
- planstrategi: Dublin Docklands Area Master Plan

Stapelbäddsparken på Västra Hamnen i Malmö er ikke en park i klassisk forstand, men derimod et 'mulighedsfelt', som blandt andet huser nogle af Europas førende skatearealer. Parken udgør et væsentligt element i omdannelsen af det tidligere sværindustrielle Västra Hamnen.

Malmö har gennemgået en rivende og blomstrende udvikling de seneste 20 år. Byen har tidligere været tvunget i knæ af lukninger og udflytninger blandt byens industri, men Malmö formåede efterfølgende at finde et nyt grundlag for fortsat udvikling. Det nye grundlag, "Platform for Malmö som kundskabsstad", tager udgangspunkt i Malmö som videnby med attraktivitet, innovation og kulturel atmosfære som grundlæggende værdier. Det er siden blevet efterstræbt at disse værdier kan findes, opleves og aflæses i byens rum. Platformen er et eksempel på et stærkt, visionært lederskab, der tager ansvar for at udvikle Malmö til videnby.

By / Rum / Livsformning / Krop

Västra Hamnen er et vigtigt element i Malmøs udvikling. Det tidligere sværindustrielle havneområde er i færd med at blive omdannet til et blandet bykvarter med boliger, virksomheder, skoler, servicefaciliteter og parker. På vestsiden dominerer den færdigbyggede bydel Bo01 med Turning Torso som vartegn. Midt på Västra Hamnen har Malmö Kommune stillet et overskudsareal til rådighed med oprettelsen af et kreativt mødested som mål, da det har været intentionen at unge menneskers idéer skulle være med til at forme den nye bydel. Skatere fra foreningen Bryggeriet tog imod udfordringen og omdannede i samarbejde med Malmö Kommune ca. en tredjedel af Stapelbäddsparkens område til det skateareal, som i dag huser et af Europas største og bedste udendørs skateboardanlæg.

Udviklingen af parken baserede sig på en kommunal strategisk intention om at lade udviklingen finde sted i samarbejde med byens borgere. Stapelbäddsparken rummer værdierne fra Malmøs Platform om attraktivitet, innovation og kulturel atmosfære. Det attraktive findes både i skateparkens udformning, der er æstetisk tiltrækkende, og i dens funktionalitet der tiltrækker subkulturelle skatere fra hele Europa. Den innovative finder man ikke mindst

i den lokalafdeling, som biblioteket har åbnet i en container på området – på ønske fra skaterne. Ikke at et bibliotek i sig selv er innovativt, men det er hybriden af bolig viden med kropslig udfordring.

Perspektivering

Stapelbäddsparken er udtryk for én områdestrategi hvor brugerne inddrages specifikt på en del af området i forsøget på at gøre området stærkere og mere helstøbt. Midlet er det at Stapelbäddsparkens indhold vokser frem nedefra i dialog med de mennesker, som anvender pladsen. At det konkret i Stapelbäddsparkens tilfælde er blevet et ungt skatende segment, er ikke så entydigt som det lyder: Forældre fra verden over ringer til Malmö Kommune for at høre, hvad de kan foretage sig på resten af Västra Hamnens område, alt imens deres børn afprøver betonrampenes kurver.

Stapelbäddsparken er det rekreative element på Västra Hamnen, som er med til at brande området som helhed lokalt som globalt. Parken er en årsag til, at borgere i Malmö begiver sig ud på det tidligere industrielle område, og således ansporer parken borgernes ejerskab til udviklingen i Malmö. Globalt set skaber skateparkens aktiviteter liv i hele byen på grund af det tilrejsende publikum. Derfor er parken ikke blot et vitaliserings-element på havnen, men også en væsentlig brik i Malmøs nye image som kreativ vidensby. Stapelbäddsparken indgår da også i Malmøs byrumsstrategiske satsning på at udvikle Västra Hamnen til et attraktivt bykvarter. Virkemidlet er rekreative og særegne faciliteter, som man ikke finder andre steder i regionen eller landet, koblet med en demokratisk og involverede proces.

Malmö

- indbyggere: 286.440
- størrelse: 335 km²

Skateparken foran Stapelbæddsparken

- størrelse: 1.000 m² (parken i alt 3.500 m²)
- etableret: 2005
- bygherre: Malmö Stads Gatukontor og Bryggeriet
- pris: 20 mio. Skr.
- priser: Region Skånes Arkitekturpris 2007

Vejene på begge sider af Dublins centrale flod Liffey er stærkt trafikeret. For at gøre floden mere tilgængelig for byens indbyggere har Dublin Kommune etableret promenadedækket **Liffey Boardwalk** på den nordlige side af floden. Dækket, som krager ud over vandspejlet, udgør et velbenyttet bevægelsesstrøg på tværs af byen.

Floden Liffey løber tværs gennem Dublin. Floden var indtil for få år siden ikke tilgængelig, for mellem de to smalle fortove og vandet lå vejen, for tæt biltrafik belastede områderne omkring floden og gav ikke mange muligheder for at opholde sig ved vandet. Floden var længe, trods sin centrale placering, en overset bagside af byen.

Med Liffey Boardwalk, som er et promenadedæk der er blevet hængt på Liffey's nordside, gør Dublins Kommunes floden tilgængelig. Promenadedækket indtræder i Dublins tætbefolkede centrum som et almindeligt fortov, der forbinder A med B: Og dog, for dækket er tilpas bredt til også at tilgodese ophold, og dermed facilitere ikke blot bevægelse fra et sted til et andet men også pauser fra byen. Denne kombination af transit og ophold har skabt en bedre sammenhæng på tværs af byen, samt et opholdsrum, hvor forbrug og kultur ikke er i højsædet, men derimod flodens rekreative kvaliteter. Således genskaber Liffey Boardwalk forbindelsen til floden og åbner byen op mod vandet ved at tilføje et fodgængerdomæne til bilernes, hvor der før, på trods af Liffey's tilstedeværelse, ikke tidligere var nærhed til vandet.

By / Rum / Livsformning / Krop

Liffey Boardwalk krager med sin gangbare zone og sit inventar et par meter ud over flodens vandspejl. Belægningen er i træ, mens rækværket er udført i stål. Her er taget hensyn til tykkelsen og bredden på plankerne, lyden og fornemmelsen af træet, rækværkets fornemmelse mod huden samt stålets haptiske kvalitet for at sikre høj sanselighed. Det beherskede materialevalg får rummet til at falde i med omgivelserne, og rummets gennemgående inventar er tilpasset promenadedækkets afdæmpede udtryk, hvilket skaber overblik og ro uden at fjerne

fokus fra det omkringliggende vand.

Promenadedækkets afdæmpede udtryk tiltrækker mange, og fortovets høje offentlighedsgrad skaber et rum i centrum af Dublin, som de fleste opfatter som deres. Derfor benyttes det af forskellige segmenter, hvor forretnings-

manden spiser frokost ved siden af den studerende og den gamle dame med hunden.

Perspektivering

Som i mange andre storbyer har adgangen til vandet og havnen indtil for nylig været domineret af industri. Dublin er ikke anderledes i denne henseende. Derfor markerer Liffey Boardwalk ikke blot en genkomst af vandets potentiale til byen, men ligeledes fremkomsten af en ny måde at bruge byen. Netop fordi Liffey Boardwalk ikke er kulturelt kodet, spiller kroppen en markant rolle i forståelsen og aflæsningen af rummet. Dækket baserer sig på den basale sansning af materialer; på lyden af træ, på fornemmelsen af vandets nærhed og på bræddernes taktilitet. Liffey Boardwalk demonstrerer, hvordan materialer, sanselighed og virkemidler kan skabe et rum, hvor en pluralitet af livsformninger kan findes side om side med kroppen som fællesnævner.

Liffey Boardwalk er et enkeltstående indgreb i Dublin, der forandrer forståelsen af byens struktur og tilgængelighed radikalt. Derfor løser Liffey Boardwalk både et behov for adgang til floden og tilbyder en ny sanselig aflæsning af byen som helhed. Liffey Boardwalk knytter forskellige udviklingsområder i Dublin sammen og gør selv Liffey's kant til et attraktivt punkt i byen. Liffey Boardwalk er ikke områdefornyelse i traditionel forstand, men derimod et dobbelt strengt forsøg på at opgradere området omkring floden, som tidligere var byens bagside, samt binde de tilstødende bydele omkring floden bedre sammen. Således placerer Liffey Boardwalk sig i sømmen mellem flere områder med reference til Richard Sennett, og demonstrerer hvordan tiltag der opererer i overgangen mellem forskellige kvarterer kan være have en gavnlig virkning på flere områder på en gang.

Dublin

- indbyggere: 505.700
- størrelse: 115 km²

Liffey Boardwalk

- størrelse: 890 m
- etableret: i to etaper: 2000 og 2004
- byherre: Dublin Kommune
- arkitekt: McGany Ni Éanaigh Architects
- pris: 41 mio. kr.

Dublin, Smithfield

Nykøbing Falster, **slotsgadekvarteret**

Dublin, **Grand Canal Plaza**

Malmø, **Stapelbådsparken**

Dublin, **Liffey Boardwalk**

- Ved at benævne et afgrænset område som noget særligt bliver områdestrategier en generel platform for fremtidige initiativer, hvilket giver ejerskab som er lokalt forankret med mulighed for global virkning og tiltrækningskraft.
- Områdefornyelse understreger byrummets evne til at fungere som forankringspunkt for et områdes forandring. Eksempelvis vidner Smithfield Square, med dens historiske henvisninger, om en kommunal vilje til at forandre byens områder. Pladsen er således et fysisk udsagn om de mange ressourcer, der pumpes ind i området for at opgradere det både i forhold til resten af byens udvikling, til borgerens behov og som del af synkroner tiltag for at fremme en bys udvikling udadtil.
- Dublins Grand Canal Plaza er et andet af disse synkroner tiltag i Dublin. Hvor der på Smithfield Square trækkes på en historisk reference, benytter Grand Canal Plaza sig af et iøjnefaldende formsprog, der kommunikerer og markerer området visuelt og rumligt. Således er Smithfield Square og Grand Canal Plaza begge katalysatorer for forandring, og mens Dublin Docklands henvender sig til globale aktører, er bydelen Smithfield lokalt forankret.
- Også Nykøbing Falsters områdefornyelse tager i udgangspunkt i det lokale, men i modsætning til Smithfield Square og Grand Canal Plaza er

det ikke alene det enkelte byrum, der markerer området, men derimod de mange forskellige tiltag som samlet set løfter området. I Nykøbing Falster er mange af byens aktører aktivt involveret med det resultat at fællesskabet er styrket og områdets identitet er blevet stærkere. Radikale privatiseringsmodeller vidner i begge eksempler om at private kræfter kan blive givtige medspillere i en kommunal områdefornyelse.

- I Nykøbing Falster har borgernes inddragelse spillet en stor rolle, hvilket ligeledes er tilfældet i Malmø Stapelbådspark. Her har det specifikt været skatere, der har været aktører, med det resultat, at andre brugere og segmenter også er blevet trukket til området. Stapelbådsparken er udover sin permanente skatebane kendt for at tiltrække midlertidige events. Man kan altså med fordel benytte sig af midlertidighed som et redskab til at tilføre energi og identitet til et område.
- Liffey Boardwalk minder om Stapelbådsparken ved at udvikle et rum, der henvender sig kropsligt og sanseligt til brugeren. I Malmø er det betonlandskabets egenskaber, der giver området en helt særlig kropslig karakter, hvorimod det i Dublin er vandets afslappende potentiale som søges. Flere af områdetiltagene giver således identitet gennem en kropslig, rumlig eller visuel formgivning.

De 20 valgte cases og kortlægninger peger på nogle centrale tendenser inden for europæisk byudvikling og planlægning, hvor der er blevet foretaget en strategisk overvejelse over, hvilken rolle byrummet spiller i forhold til den generelle byudvikling af byen og dens liv. Selvom vores cases er valgt bredt inden for en byudviklingskontekst, er der dog nogle byer, der falder i øjnene både i forhold til bystyrets måde at tænke byudvikling på, og i forhold til de konkrete rums udtryk, anvendelighed og evne til at imødekomme nye urbane tendenser. De valgte byer har vist en evne til at vende udviklingen i en positiv retning, de har sat nye emner på dagsordenen og illustreret, at planlægning kan gribes an fra mange forskellige vinkler. På den måde har byerne formået at vise sig tilpasningsdygtige i forhold til den generelle udvikling, blandt andet ved konstant at forny sig frem for at gentage allerede afprøvede succeser. En strategisk tilgang har således i de fire valgte byer vist sig at være en generel gevinst. Initiativerne er blevet forankret i de gældende forhold ved at udvikle, forbedre og forandre den eksisterende viden og måden at arbejde med byudvikling på.

Amsterdam

Holland var i 1990'erne midtpunkt for udviklingen af et stærkt visionært arkitektonisk udtryk, der har influeret arkitekter og planlæggere verden over. Amsterdam var legeplads for de unge hollandske arkitekter, og især øerne Java og Borneo, der ligger på kanten af Amsterdams kanalnetværk, blev brugt som eksperimentarium. I dag oplever Amsterdam sin anden bølge af byudvikling. Men epicentrene for udviklingen kommer nu fra periferien – fra Bijlmermeer og IJburg. Byudviklingen har ligeledes taget en mere social og mangfoldig karakter. Hvor Borneo og Java primært blev udviklet til yuppiernes stilbevidste boligvalg, finder vi i de nye udviklingsområder en langt mere mangfoldig byudvikling, der tager højde for etniske minoriteter og forskellighed – også i kraft af de forskellige boligtyper, der i prisleje, udtryk og ejerforhold afspejler beboernes diversitet. Amsterdams anden udviklingsbølge peger derfor på at byudvikling ikke behøver tage afsæt i centrum, men kan bestå af flere parallelle udviklingsområder, der kan flytte fokus fra de velkendte succeser og introducere mangfoldighed som en katalysator, der udvikler byen fra periferien.

Barcelona

Barcelona var vært for OL i 1992 – en begivenhed, der har virket som katalysator for en række udvik-

lingsprojekter, blandt andet Kulturforum i 2004 og @22 i 2009. Barcelona var før OL en nedslidt industriby, der i dag har udviklet sig til en moderne, kulturel arkitektur- og design by. Barcelonas succes er blevet til gennem en lang række initiativer, tiltag og projekter, der er blevet iværksat af et modigt og fremadskuende bystyre som opfølgning på OL værtskabet. Forum2004, en treårlig international kulturbegivenhed, satte således tidligt kultur og bæredygtighed på dagsordenen og gjorde Barcelona til en by, der med sine tilbud både tilgodeså oplevelsestourismen og samtidig opgraderede hverdagslivets omgivelser i byen. Et eksempel er det tidligere Red Light District, El Raval, der i dag har formået at bibeholde diversiteten på trods af den kraftige gentrificering.

Nye initiativer har løbende skabt udvikling i byen og fortsætter med at skyde knop. Det tidligere industrielle kvarter Poblenou er i 2009 under omdannelse, hvor de industrielle bygningsstrukturer omdannes til værksteder, gallerier for højteknologiske virksomheder, iværksættere m.m. under det samlede strategiske program 22@.

Det overvejende omdrejningspunkt for Barcelonas initiativer har dog altid været de kulturelle og rekreative værdier. Barcelona har således formået både at have et stærkt lokalt sigte og en sikker pro-

fil udadtil som kulturby. Det har styrket byen som helhed og har på flere parametre gjort Barcelona til Spaniens kulturelle hovedstad.

Berlin

Efter Murens fald og byens udnævnelse til hovedstad blev Berlin spået en fremtid som den centrale by i Europa. Hvis Berlin ikke økonomisk har formået at leve op til forventningerne, har byen markeret sig som en kulturel hovedstad, der ikke alene har formået bestandigt at forny sig, men også har vist, hvordan den europæiske kulturarv og historie kan bringes hinsides museerne ud i det offentlige rum til glæde og lærerig gavn for alle.

Hvad der i et planlægningsøjemed adskiller Berlin fra andre kreative byer er dens aktive brug af fortiden i både byplanlægningen, i attraktionerne og i udbygningen af nye byrum, pladser og monumenter. Udover Peter Eisenmans Denkmal Berlin nær Brandenburger Tor, består Berlin af et netværk af parallelle byudviklingsprojekter, hvor erindringen og byens historie er sat i fokus. En visuelt markeret cykelrute, Mauer Weg, følger sporet langs den nu nedrevne mur, så cyklister og turister kan opleve byens historie på egen krop. Ruten uddybes af information gennem Geschichtsmühle Berliner Mauer, der fortæller om Murens betydning og konsekvenser på de enkelte steder.

Ligeledes har området Schlossplatz i Mitte været genstand for stor kollektiv debat i kraft af den omdiskuterede nedrivning af DDR-regeringens Palast der Republik. I øjeblikket tjener pladsen som rekreativ park, men vil i fremtiden blive udbygget i linje med stedets tidligere historiske bygning, Berliner Stadtschloss. Selvom Berlin stadig lider af stor arbejdsløshed og økonomisk stilstand har byen, måske på grund af sin evne til at trække proaktivt og kreativt på sin turbulente fortid, lykkedes i at tiltrække et enormt vækstlag i form af kunstnere, designere, kulturturister og et stort antal studerende. Byen har i den forstand brugt sin splittede – men også stærkt identitetsskabende – historie konstruktivt til at udvikle nye områder og tiltrække sig opmærksomhed fra Europa såvel som resten af verden. Berlin står i dag som en stærk historisk by, der ikke dvæler passivt ved sin historie og kulturarv, men tværtimod bruger den aktivt og uden berøringsangst til at skabe grobund for den fremtidige udvikling.

Dublin

Dublins afsides beliggenhed i forhold til det europæiske kontinent gav i mange år byen en sekundær rolle. I 1990'erne indførte Irlands regering en modig skattepolitik, der skulle sætte gang i hjulene. Den virkede, og Irlands økonomi oplevede gennem 1990'erne en ekstrem vækst, der siden er betegnet the Celtic Tiger Years. Den økonomiske vækst smittede først og fremmest af på Dublin, der – som hovedsæde for størstedelen af Irlands økonomiske aktiviteter – fik tiltrukket adskillige mastodonter blandt internationale virksomheder. Det gav blandt andet udslag i udbygningen og omdannelsen af havnen, Dublin Docklands, ligesom det har givet anledning til at udvikle Dublins ellers temmelig nedslidte områder i en række parallelle tiltag: Her har plads- og rumdannelsen spillet en væsentlig rolle i blandt andet området Smithfield, hvor pladsen er blevet brugt til at skabe ophold og rekreativt åndehul i den ellers lav-tætte Dublin-bystruktur. Ligeledes er Liffey Boardwalk resultatet af en strategi om at gøre floden tilgængelig for fodgængere og give floden tilbage til dublinerne og derved skærpe byens rekreative potentialer og herlighedsværdi.

Den økonomiske udvikling, og den omfattende EU-støtte, har således været brugt som katalysator til at skabe en mere rekreativ og beboervenlig by, der i takt med de nye vidensindustriens opkomst har skabt rum for et nyt varieret og rekreativt byliv.

STRATEGISKE REDSKABER

På baggrund af erfaringerne fra de valgte cases, og den byteoretiske tankefusion, har vi udviklet en række strategiske redskaber. Casene har vist forskellige måder, hvormed byrummet er brugt strategisk som et udviklingsredskab. Målet at syntetisere casene i nogle anvendelige redskaber, der kan bruges, når byrummet skal tænkes ind i en større udviklingssammenhæng. Kendetegnende er kravet om redskaber, der tænker i processer og muligheder, og samtidig anerkender forandringer og proaktivitet som tankegods.

Hvad er strategi?

Strategi eller *strategos*, betyder egentlig general, og *strategia*, henviser til generalfunktionen. Strategi er således en (handlings)plan og drejebog, der rummer beskrivelse af de metoder, som fra start til slut skal anvendes til løsning af en opgave.

En strategi er en handlingsplan og dermed et middel til at nå et mål. Ofte bliver *strategi* modstillet *taktik*, som er lokal og handler mere kortsigtet. Sagt på en anden måde, er strategi en plan for at vinde krigen, og taktik er en plan for at vinde det enkelte slag. Strategien er her den bagvedliggende sammenhængskraft mellem de enkelte taktiske tiltag.

Strategier bruges dog altid i kontekst, da en strategisk tænkning forholder sig til såvel sociale, samfunds-økonomiske, kulturelle og bymæssige forhold. At arbejde strategisk er derfor en fleksibel og forandringsbevidst måde at forholde sig til byen på.

De strategiske redskaber skal ses som tilpasningsdygtige planredskaber, angiver en ny tilgang til planlægningen. Den klassiske masterplan formår ikke at gribe byen i udvikling. De strategiske redskaber adskiller sig således væsentligt fra tidligere tiders masterplanlægning ved netop at orientere sig mod konteksten ved proaktivt at forholde sig til såvel den historie, de potentialer og de tendenser, der er på stedet.

Strategi i et helhedsperspektiv

At bruge strategi i kontekst indebærer et helhedsperspektiv. Vi har i de udvalgte cases analyseret det enkelte byrum eller område i forhold til de fire skalaer, *by*, *rum*, *livsformning* og *krop*. Det indebærer, at når en akupunkturstrategi eksempelvis anvendes på en rumlig skala, har det ikke alene konsekvenser for den rumlige skala, men også på livsformningen, på kroppen og på byen i sin helhed. Et helhedsperspektiv på byens rum indbefatter derfor, at man udvikler med en bevidsthed om de mange komplekse processer, de igangsætter. Strategierne er ikke kun redskaber i fysisk og æstetisk byudvikling, men griber også ind i den sociale, politiske og økonomiske kontekst i byen.

De fem strategiske redskaber, *akupunktur*, *parallelitet*, *område*, *mnemoteknik* og *performativitet* er derfor ikke opskrifter på fremstilling af det gode byrum, men et inspirationskatalog, der kan bruges som retningslinjer i en helhedsorienteret og langsigtet byudvikling.

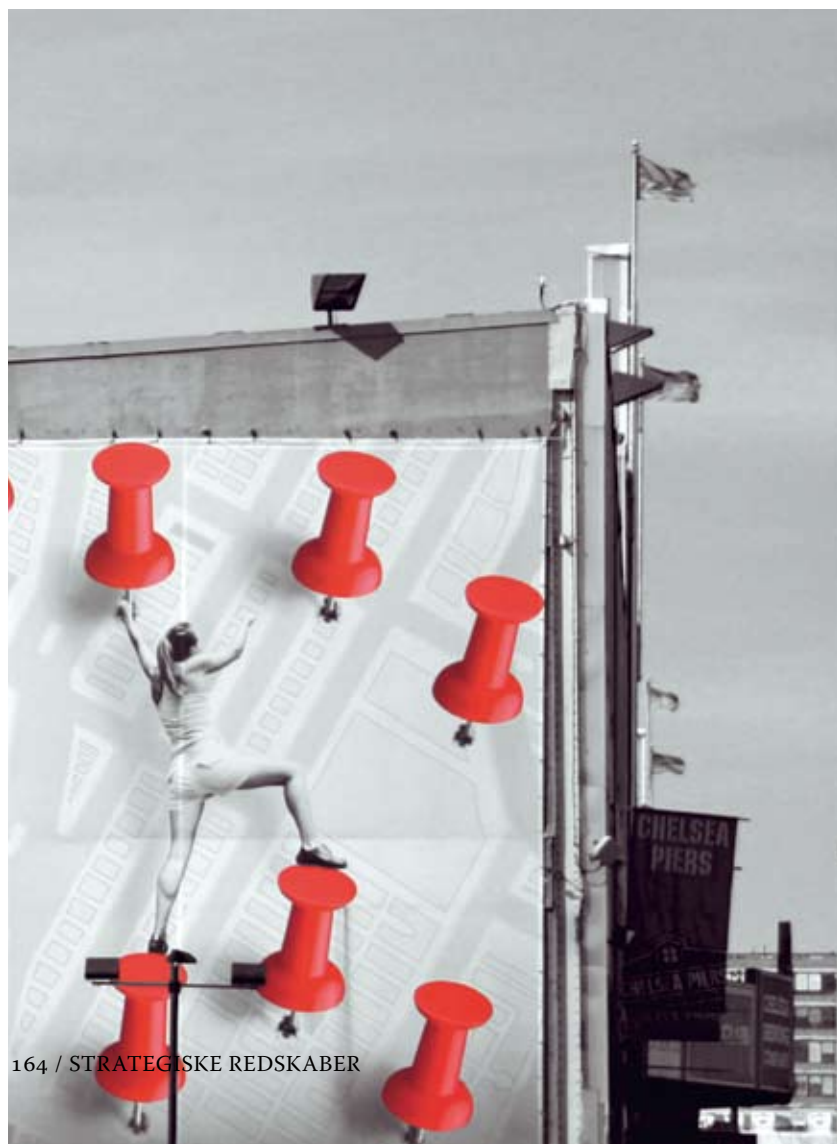
AKUPUNKTUR

Fakta Akupunktur

'Acus' og 'punctura' betyder henholdsvis 'nål' og 'at stikke'.

Oprindeligt var akupunktur en kinesisk helbredelses- og bedøvelsesmetode, hvor tynde nåle indføres i patientens hud på meget specifikke punkter; via disse indstik påvirkes kroppens helbredstilstand som helhed. Akupunktur bygger på teorien om, at kroppen har en række energibaner, meridianer, hvor energien kan reguleres via lokale indstik.

Overført til byplanlægningen har den brasilianske planlægger Jamie Lerner brugt begrebet *acupuntura urbana* (urban akupunktur) til at betegne et indgreb, der hurtigt og nemt kan implementeres til gavn for hele byen. "nogle gange er byplanlægning for langsom og omstændig, har han sagt". Akupunk-

tur-strategien er derfor "en måde at tilføre byen hurtig energi med få midler" (Lerner 2003).

Krav: hvor, hvornår, hvordan

Overført til en byrumsstrategi handler akupunkturen om at udføre lokale indgreb med tanke på, hvordan det enkelte rum påvirker byen som helhed.

Ved at gøre noget ét sted, kan man påvirke et andet. Akupunkturindgrebet er et meget minutiøst indgreb, der med sin præcision aktiverer et større kredsløb et andet sted end det pågældende. En akupunkturstrategi indebærer, at en eller flere "nåle" placeres præcist og velovervejede i et byområde for at aktivere udpegede arealer. Indgrebet kan være i form af en udskiftning, en intervention, en handling eller en opgradering af det eksisterende rum.

En by består af et komplekst netværk af forbundne rum. Disse nervebaner er ikke altid synlige fysisk, men kan udgøres af intensitetszoner i det glatte rum (jf. Deleuze & Guattari, *Tanker*).

Akupunktur indebærer desuden en kortlægning af de intensitetszoner og nervebaner, som byen består af. Kortlægningen kan indbefatte sociale netværk, flows, relationer og stedsidentiteter i byen. Akupunktur skaber udvikling langs, og på, sine nervebaner, men inden for en udviklingslogik, der ikke altid er konkret fysisk eller rationelt organiseret. Mange faktorer kan spille ind – eksempelvis spiller livsformningens behov og forandringer en væsentlig rolle, da de giver mening til byens intensive rum.

Jane Jacobs har i *The Life and Death of Great American Cities* vist, hvordan lokalmiljøet ofte har et indgående kendskab til stedet. Græsrodsbevægelser og lokale organisationer er ofte velbevandede i byens "nervebaner" og kan på den måde være en vigtig kilde til, *hvor, hvornår og hvordan* der kan gribes ind. Ved at kortlægge byens relationer og netværk, kan svage steder identificeres.

Indgrebets succes skal aflæses som en konsekvens af rummets rolle i byen. For kun hvis indgrebet forplanter sig til byens andre led, vil akupunkturindgrebet få indflydelse.

Akupunktur sikrer altså en fornemmelse af byens sammenhænge og forbindelser, og viser, hvordan de i netværket kan gøre en forskel.

Akupunkturstrategien kan være en måde at genindsætte en 'balanceret uorden' (jf Sennett) i rummet, der gør at mødet mellem forskellige livsformer og kulturer igen kan mødes. Det er samtidig nødvendigt, at det aktiverede sted kobler sig på byens netværk og forbindelser, så indgrebet kan forplante sig naturligt.

Kvalitet: enkle midler – stor effekt

Derfor stilles der med akupunkturstrategien ikke krav om hverken ikonbyggeri eller kulturelle fyrtårne. Derimod kan lokale græsrodsbevægelsers engagement eller enkle fysiske opgraderinger med akupunkturrens logik generere udvikling med få midler. En af strategiens store kvaliteter er, at indgrebet ikke behøver at være af omfattende kaliber; selv mindre indgreb kan have en mas-

siv indflydelse. I casen Amsterdam Bijlmer Arena er stationsområdet et indgreb, der forbinder to ellers adskilte områder. Ikke alene forbindes to områder i kraft af overgangen – Bijlmermeer bliver samtidig tilført andre livsformninger i kraft af områdets nye funktioner.

Potentiale

Akupunktur er en enkel strategi, der forholder sig til byens komplekse sammenhænge. Med små midler kan planlæggeren opnå store virkninger. Kortlægning af potentielle konsekvenser i forbindelse med akupunktur-indgrebet giver desuden et indblik i de komplekse, bymæssige sammenhænge. Akupunktur er derfor en enkel og lokal måde at udvikle byen i sin helhed på.

PARALLELITET

Fakta Parallelitet:

- det at noget er parallelt, sammenligneligt eller i overensstemmelse med noget andet, og at der skabes synergi mellem forskellige dele.
- At noget sker samtidigt, simultant eller som en konsekvens af.

Parallelitet er en tilgang, der skaber en sammenhæng mellem to eller flere steder ved hjælp af mindre identiske eller synkrone indgreb. Indgrebene kan være såvel fysiske som sociale, og have karakter af aktiviteter, æstetiske rumligheder, byggerier og fortællinger. De parallelle indgreb er med til at binde et større område sammen ved at tildele dem forskellige roller under en fælles identitet.

Krav: kommunikation

De parallelle indgreb behøver ikke være omfattende. Tværtimod kan der med den rette formidling være tale om minimale indgreb, der binder to eller flere steder sammen. I det glatte rum (jf. Deleuze & Guattari, *Tanker*) er der forbindelse mellem byens forskellige rum i form af de intensive rum, der skabes af livsformningens flows og handlinger.

Parallelitet kan derfor ikke blot give en social gruppe ejerskab til et sted – det kan forbinde byen på tværs af eksisterende grænser – mentalt såvel som fysisk. En parallelstrategi indebærer i et kommunikationsperspektiv viden og bevidsthed om konteksten for at kunne etablere et fællesskab på tværs af byens adskilte kvarterer, som det eksempelvis er tilfældet i Amsterdam Bijlmer Arena.

Kvalitet: forbindelser på tværs af byen

Parallelitet kan både skabes rumligt-æstetisk og socio-kulturelt. Ved at placere nye funktioner i udkanten af byen kan grænsen mellem eksempelvis forstad og by ophæves.

Graden af succes afhænger dog ofte af formidlingen af sammenhængen mellem de enkelte indgreb. Helheden, og de enkelte indgrebs rolle er en kommunikativ opgave, der kan give indsigt i hvordan byens potentielle udviklingsrum kan forbindes i en samlet strategi.

I Barcelona har udviklingen af 40 gårdrum i Eixample-kvarteret været brugt som en parallelstrategi. Her har man ved at etablere public-private partnerskab åbnet gårdene som semi-offentlige rum. Samtidig med udviklingen er strategien blevet markedsført og kommunikeret tydeligt. De tidligere oversete baggårde er nu blevet aktive rum, både i kraft af det konkrete fysiske tiltag og i kraft af den fornyede fokus og opmærksomhed, de har fået via kommunikationsstrategien.

Den større sammenhæng er essentiel i eksemplet, da de parallelle løft af gårdene kombineret med en klar formidling fremstår som en helhedsudvikling af området.

Potentiale

Parallelstrategier er en sammentænkning af forskellig bydeles rolle og muligheder i forhold til hinanden. Det enkelte rum er ikke det altafgørende for paralleludviklingen, men derimod evnen til at udvikle, så beboerne bliver bevidste om at det specifikke område er en del af en større strategi, og på den måde skabe fællesskab på tværs af byens geografiske områder. En sådan fællesskabsfølelse skaber på sigt ejerskab og ny opmærksomhed på byens ellers oversete områder.

MNEMOTEKNIK

Fakta Mnemoteknik

- Er en metode til at træne og forbedre sin hukommelse. Mnemoteknikken stammer som begreb tilbage fra Antikken, hvor den græske poet Simonides fra det 5. århundrede f. Kr. udviklede ideen om stedshukommelse som en mnemoteknisk metode.¹
- I *Method of loci* kunne stedet, i kraft af sin udformning, struktur eller visuelle karakteristika, bruges systematisk til at udvikle hukommelsen.

Som anvendt strategisk redskab er mnemoteknik en måde at skabe en fælles erindring på ved at bruge fænomener og elementer, der henviser til en given fortælling eller historie. Når elementer, fortællinger og henvisninger, bevidst placeres i rummet, kan iscenesættelse af fælles erindringer skabe en sammenhængende kollektiv historie. Ved at indlejre konkrete historier i de enkelte kulturarvs-genstande kan de tilsammen udgøre et samlet hele, en komplet fortælling om stedet, historien, eller beboerne. Mnemoteknikken udfordrer den hjemlige diskussion om kulturarven, som mange danske byer har som indsatsområde. Det er en værdifuld og proaktiv måde at gentænke kulturarvens rolle i byen.

Krav: aflæselighed

Kevin Lynch introducerede aflæselighed som en grundlæggende betingelse for identifikation (jf. Kevin Lynch, *Tanker*). Klare, genkendelige og mindeværdige steder, tilgodeser behovet for at kunne identificere sig og føle tilknytning

1. **Historien om Simonides:** Simonides var inviteret til en oplæsning til en festmiddag. Efter sin oplæsning fik han at vide at to mænd ventede på ham uden for. Han forlod festsalen og mens han var udenfor faldt den sammen bag ham og dræbte alle. Ligene kunne ikke identificeres, men da Simonides var i stand til at huske, hvor hver enkelt person havde siddet rundt om bordet, kunne han identificere den enkelte.

På baggrund af den erfaring udviklede Simonides mnemoteknikken som en særlig stedsbunden metode. Historien har siden været gengivet i *The Art of Memory* af Frances A. Yates.

til et sted. Midlet kan være effekter, der henviser til et givent samfundssyn eller stedsopfattelse. Hos Lynch er der en sammenhæng mellem fysisk organisering og den mentale orientering i byen.

Arkitektur og byrum, der tager udgangspunkt i stedets betydningspotentialer, eller som henter glemte fortællinger frem, er medvirkende til at fokusere på byens historie som identitetsgiver. Det kollektive rum er i centrum for en mnemoteknisk byudvikling. Mnemoteknik indebærer en aflæselighed, såvel strukturelt, fysisk, mentalt og æstetisk.

Kvalitet: kulturhistorisk sammenhængskraft og nytænkning

Hverdagslivets rumlige praksisser er forankret i kroppens rum, der tilgodeser andre behov end hvad, der traditionelt opfyldes af byens repræsentationelle og repræsentative rum (Lefebvre jf. *Tanker*). Mnemoteknikken kan netop bruges til at forene byens repræsentationelle rum – rådhuset, torvet, kirken – med det oplevede, hverdagslige rum. Ved at aktivere beboerens kollektive erindring gennem genkendelige elementer kan den enkelte fremkalde sin individuelle erindring forankret i sin egen hverdagserfaring og derved producere imaginære rum med afsæt i det fysiske rum.

Mnemoteknik er således en metode til at genskabe en mental sammenhængskraft i byen på. Ved at give identitet til det fysiske byrum kan byboerens erfaring og egne oplevede indtryk af byen aktiveres som en del af en større fortælling. Nye erfaringer og livsformninger kan således identificeres i forhold til byens historie, kulturarv og eksisterende identitet. Ifølge Carsten Paludan-Müller (Jf. Inspirationsmøde 3. juni 2008) bør man sikre, at kulturarven ikke kun henviser til én etnicitet for at alle kan føle ejerskab med rummet. En mnemoteknisk tilgang indebærer en åben og inkluderende tilgang, der ikke overtager ét kulturelt æstetisk tegnsystem eller sprogbrug, men inviterer til at beskueren selv tillægger rummet betydning ved at aktivere sin egen erindring.

En mnemoteknisk byudvikling tager derfor afsæt i byens iboende identitet, historiske fortælling og potentiale, men reproducerer den nødvendigvis ikke. At applikere udtryk eller æstetik, der ikke er forankret i byens kollektive selvforståelse kan opfattes som et udefrakommende magtelement. Eksempler, hvor velmenende bystyrer placerer skulpturer i byrummet til borgernes store utilfredshed, er talrige. Mnemoteknik er ikke monumenter, der repræsenterer magten, og er aldrig æstetik for æstetikens skyld. Det er en måde at udfolde byens historie, identitet og kulturarv på en måde, så beboerne kan forholde sig til deres historie. Dermed kan forskellige grupper finde grundlag for en fælles identitet og ejerskab i rummet. Mnemoteknik kan baseres på individets sansninger og kropsliggjorte erfaringer. Ved at anvende dufte eller lyde kan der aktiveres erfaringsreferencer til andre steder, tider eller oplevelser.

Potentiale

Mnemoteknik er et redskab til at skabe eller manifestere en fortælling om stedet på, hvor føling med stedets identitet, historie og sociokulturelle kodning står i centrum. Som strategi egner den sig især til at give anonyme og upersonlige områder nyt liv. Mnemoteknik er en værdifuld og proaktiv måde at tænke kulturarven ind i byudviklingen på. Bevaring af eksisterende bygninger og rum er ikke altid den eneste løsning. Derimod kan man mnemoteknisk gen-tænke historien og den kollektive erindring som en del af stedets processuelle, fremtidige udvikling.

OMRÅDE

Fakta Område:

- er et sted, grund, areal e.l., som er afgrænset i forhold til noget andet og har visse bestemte egenskaber.
- afgrænset del af et større hele. Et eksempel, hvor områdestrategier har været anvendt som konsekvent strategi er i Dublin.
- Området kan defineres ud fra et tema, fx bæredygtigt område, et kulturelt cluster, en vidensbydel, eller kan defineres ud fra en økonomisk særregel.

Områdestrategien kan omfatte udvalgte, afgrænsede områder af byen, hvor en given tilgang implementeres. Indgrebene aktiverer området og kan derved skabe udvikling på tværs af byen.

Krav: stedsidentitet

Georg Simmels byteoretiske overvejelser kan bruges som inspiration til at definere mindre fællesskaber i byen. Fremhævnningen af byen i mindre kvarterer med hver deres særegne identiteter kan medvirke til at skabe et lokalt fællesskab i storbyen, der genetablerer naboskabet og de nære, tætte relationer på tværs af forskelle.

Derfor må eksisterende stedstræk fremhæves og dyrkes, og kortlægning af disse muligheder er udgangspunktet for at arbejde områdestrategisk. En bydel eller et område har en identitet, der kan udvikles eller markeres. Derfor er en analyse af områdets enkelte dele og deres karakteristika, ressourcer og potentialer udgangspunktet for en områdestrategi. Områdets styrker og svagheder identificeres ved at skabe territorier eller domæner, hvor de enkelte livsforminger kan træde i karakter og udfolde sig.

Kvalitet: sammenhængskraft

En af områdestrategiens kvaliteter ligger i, at der fokuseres på stedets lokale ressourcer som et afsæt for udvikling.

Kvægtorvet Smithfield i Dublin (jf. cases) er et eksempel på en sådan måde at aktivere et ellers forfaldent og afsidesliggende område. Dette fokus har betydet, at Smithfield som helhed er blevet styrket som et nyt kvarter i Dublins kollektive bevidsthed. I forhold til den danske version, områdeløftet, har den irske version medtænkt økonomiske parametre som en aktiv del af områdestrategien.

Selvom områdestrategien er en af de mere velkendte strategiske redskaber inden for byudvikling, skal den her ses i et bredere perspektiv som en måde at markere 'byens sømme' – byens iboende forskellighed og diversitet (jf. Sen-nets, *Tanker*). På den måde kan områdestrategien skabe et nuanceret grundlag for en mangfoldig og tolerant beboersammensætning.

Potentiale

En områdestrategi introduceres ofte i dele af byen, der hidtil har været oversete eller underprioriterede. Områdestrategier har vist sig effektive i gamle industriområder, der har ligget hen i lang tid, men hvis iboende kvaliteter kan udvikles og transformeres til nye urbane funktioner. Områdestrategier er desuden en proces, der kan iværksættes over tid, hvilket giver mulighed for at skabe dialog med områdets interessegrupper.

PERFORMATIVITET

Fakta Performativitet

Performative rum er *handlingsrum* i modsætning til et *repræsentationelt rum* (jf. Lefebvre samt Deleuze og Guattari, *Tanker*). Ved at fokusere på de handlinger, begivenheder og processer, der finder sted inden for et rums givne rammer kan vi bruge performativitet til at udvikle byen som et forhold mellem rummet som en fysisk ramme og som en social begivenhed. Performativitet kan således give en forståelse af, hvordan vi gennem iscenesættelsen af rummet kan skabe betydninger, tiltrække brugere og få rummet og stedet til at udvikle sine iboende potentialer og begivenheder.

Performativitet er den reaktion, de begivenheder eller den virkning, der sker mellem rummets forskellige aktører – fysiske såvel som sociale. Det performative består dermed i at *få noget til at ske*, at forårsage noget, og egner sig som værktøj derfor godt til byrum under udvikling, omdannelse eller forandring.

Krav: virkningsæstetik

Enhver by har potentielle performative rum i sin struktur. At bruge en performativ strategi handler primært om at kunne se mulighederne i det eksisterende byrum og område for at skabe de forudsætninger, eller den scene, der skal til for at livsformningen engagerer sig. Performative byer eller steder findes ikke på forhånd, men en by kan iscenesættes med fysiske eller sanselige virkemidler, så den indtages og gøres levende.

Det performative rum er det forbindende rum, der binder den sociale livsverden sammen med det fysiske sted. Derfor er den performative strategi *forbindende* og *socio-rumlig* af natur. Det performative rum er i tilblivelse og er aldrig stationært. Det betyder at rummet kan være flygtigt, tidsbegrænset, idet det først træder i karakter ved sin anvendelse – ved at det bliver sanset og erfaret. Det betyder dog ikke, at performative rum ikke kan planlægges. At planlægge performative byrum kræver indsigt i de sanselige, oplevelsesorienterede og affektive virkemidler, der kan tiltrække forskellige brugere. Derfor

henter den performative strategi sine virkemidler fra kunstens måde at organisere rum. I multimediekunstneren Rafael Lozano-Hemmers installation *Under Scan* blev de forbigående aktive medspillere i formningen af rummet. Derved opstod der, i kraft af de forskellige menneskers aktivering af videoportrætterne, konstant nye sammensætninger af rum og relationer. Kunstens iscenesatte rum stiller begreber til rådighed for, at vi kan forstå byrummet – ikke blot som rent fysisk design eller udelukkende som socio-kulturel anvendelse, men netop som relationen imellem.

Kvalitet: tiltrækning af livsformning og flows

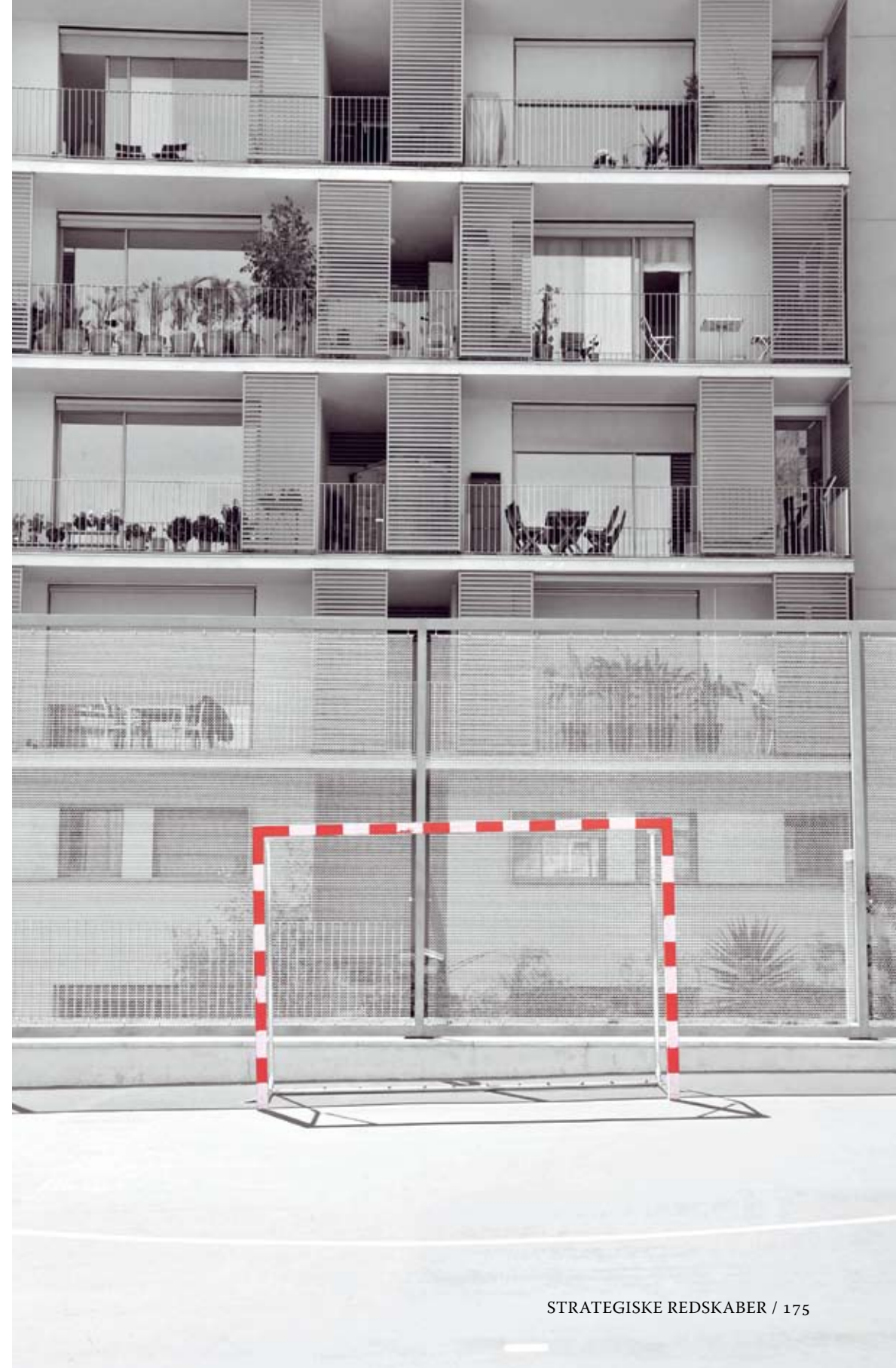
Det glatte rum som beskrevet af Deleuze og Guattari er performativt i og med det udgøres af de sanselige og oplevede rum, der opstår ud af det repræsentative, eller sribede rums præmisser. Det kan ikke måles i koordinatpunkter men kan erfares som processer, livsformning og de midlertidige ophold, der finder sted i mødet mellem rummets forskellige komponenter. Et performativt rum skaber forbindelser og peger på nye muligheder og retninger, og det er derfor en velegnet måde at analysere rum, der er under udvikling eller skal omdannes til nye funktioner.

Stapelbæddsparken i Malmø er et eksempel på et byrum med performative kvaliteter, der fungerer som en aktivitetspark og kreativ mødeplads. Parkens aktivitetsmuligheder retter sig mod bestemte målgrupper. Stapelbæddsparken er et sted, der præges af den sociale aktivitet der finder sted i rummet, på samme måde som de fysiske omgivelser er en forudsætning for den sociale interaktion. Hvor byen er den fysiske ramme for de performative rum, er livsformningen de handlinger, der aktiverer rummet. Livsformningen tiltrækkes typisk af det oplevelsesorienterede og affektive i byen og er performativ derved at mennesker tillægger byens rum betydning. Livsformningen kan, alt efter hvilket stadie i livet eller hvilket segment, der er tale om, være tiltrukket af specifikke steder ud fra behov for oplevelser, begær, videbegær, nysgerrighed, lyst, kropsligt udfoldelsesbehov, sentimentalitet, erfaringsdannelse, identifikation, tilknytning eller fællesskabsfølelse.

Henri Lefèbvres rytmeanalyse viser, hvordan byens fysiske og sanselige rum opleves subjektivt, og hvordan vi tiltrækkes og navigerer i byens fysiske og kropsligt erfarede rum. Rytmeanalysen viser os byen som et individuelt oplevet rum, der kan orchestrere vores hverdagserfaring gennem frastødning eller sanselige stimuli. Performative rum trigger brugeren sanseligt. Derfor appellerer performativitet til vores kropslige og sanselige erfaring og først derefter til vores rationalitet. Derfor vil performative rum ofte have en intuitiv og umiddelbar virkning på kroppen og vores sansning. Kroppens respons er forudsætningen for at livsformningen tiltrækkes og får lyst til at engagere sig og indtage det fysiske rum. At iscenesætte rum, der henvender sig til kroppen, udelukker ikke at intellektet stimuleres – ofte kan det sanselige rum anvendes som et rum for læring eller erkendelse i forlængelse af den kropslige, intuitive erfaring.

Potentiale

Performative rum tiltrækker mennesker på individuelle, flygtige, midlertidige, sanselige og derfor også stærkt subjektive præmisser. Hvad der tiltrækker nogle, vil ikke nødvendigvis tiltrække andre. En performativ planlægning af et byrum eller område vil derfor altid være målgruppeorienteret. Det vil sjældent kunne henvende sig til alle på én gang, da det kan være svært at iscenesætte et rum, der virker stimulerende på alle. En performativ byrumsstrategi kræver derfor en forudgående målgruppeanalyse. Performativitet egner sig derfor ikke til traditionelle offentlige pladser, men specifikt til byrum, der skal motivere, eller appellere til, særlige grupper, segmenter eller interesser. En performativ byrumsstrategi er med andre ord interessebåret og afkræver en høj grad af ejerskab og stedstilknytning.

Aflæselighed

Byen fungerer som et kommunikationssystem af tegn og strukturer, som vi færdes i. Derfor er det vigtigt at byen er aflæselig. At byen gennem sin organisering giver beboeren en fornemmelse af, hvor byens tyngdepunkter og mødesteder er. Samtidig er aflæselighed en måde at skabe stedsidentifikation og tilhørsforhold for byboeren. Kan man identificere særegne karakteristika ved sin by, bliver det muligt at identificere sin egen rolle i byens rum.

Reference: Planlæggeren Kevin Lynch argumenterede for den æstetiske betydning af byens udformning, samt vigtigheden af at byens offentlige rum kunne aflæses – både som mentale strukturer og som en fysisk udformning af byrummet.

Aktivering af det usete

Gennem forskellige indgreb i byen kan man aktivere hidtil oversete eller uudviklede områder. At aktivere det usete kræver ikke nødvendigvis fysisk opgradering, men kan eksempelvis også finde sted ved at flytte funktioner eller aktiviteter fra et område i byen til et andet eller blot flytte fokus til andre sammenhænge og nye forbindelser.

Reference: Amsterdam Bijlmer ArenA viser, hvordan man kan aktivere et område og give det en ny betydning. Ved at skabe fysiske forbindelseslinjer til området på den anden side af stationen og tilføre nye elementer, som nye boliger, skole, strøg mm. har Bijlmermeer fået tilført attraktive funktioner til

kvarterets blakkede ry.

Begrebet aktivering af det usete stammer fra Noël Burch, der viser, hvordan tilstødende rum ved at fokusere på et enkelt rum.

Balanceret uorden

Kan skabes ved at danne grundlag for at borgeren selv kan præge området. Det betyder at man ikke nødvendigvis planlægger og organiserer alle forhold i rummet, men planlægger, hvad der er nødvendigt eller strategisk hensigtsmæssigt for rummets fremtidige udvikling.

Reference: Richard Sennett anbefaler at byen skal rumme en 'balanceret uorden' mellem det fremmede og det velkendte, for at tilgodese mødet og fællesskabet på tværs af forskelle.

Plaça dels Àngels i Barcelona er indrettet således at der er plads til at forskellige aktiviteter kan finde sted simultant. Herved mødes forskellige grupper på pladsen og sætter hver i sær deres præg på rummet og stemningen.

Branding

Udvikling af nye pladser og rum kan med fordel indtræde som en del af en brandingstrategi, hvor visionerne for de nye rum i byen formidles.

Reference: Jardin de la Torre de les Aigües. Projektet i ProEixample i Barcelona består ikke kun i at der er skabt en række rekreative rum, men også i at området er brandet som et grønt og rekreativt

område, hvorved området har fået ny betydning i beboernes bevidsthed.

Center-periferi

Bycentret optræder ofte som et vigtigt sted i byen – det repræsentative, det politiske eller det formelle sted – hvorimod periferien af byen ofte glemmes eller nedprioriteres. I en bred læsning af byen optræder de perifere byrum dog med samme relevans som de centrale steder. Og nogle gange endda mere, fordi det er steder, hvor hverdagens liv udspiller sig. Fokus på periferien planlægning i et helhedsperspektiv.

Reference: Nørresundbys udvikling af projektet 'Mellem broerne' er et eksempel på, at fokus flyttes fra den traditionelle bykerne til et område med nye funktioner. På den måde er der opstået en ny relation mellem center og periferi.

Diversitet

Forskellige funktioner og blanding af beboersegmenter i byen er vigtige for at opnå en både levende og inkluderende by. I modsætning til modernismens funktionsopdelte by er diversiteten i blandt andet kulturtilbud, forretningsliv og boligsammensætning en måde at få mennesker til at mødes på tværs af sociale forskelle og interesser.

Reference: Jane Jacobs påpeger, hvordan diversitet i byen kan opnås gennem en lang række planløsninger, såsom fortætning af mennesker og blanding af gamle og nye bygninger.

Domæne

Et tilhørsforhold, hvor en social identitet knytter sig til en lokalitet og betragter det som deres – uden at det betyder, at det er uindtageligt for andre (jf. Hajer & Rejndorps begreb om 'public domain' som et inkluderende og forbindelsesskabende alternativ til det offentlige rum). Følelsen af ejerskab er essentiel for at livsformningen kan skabe sine domæner, hvorfor domæner kan være af afgørende betydning for stedsidentitet og en inkluderende stemning.

Reference: På Plaça dels Àngels i bydelen El Raval i Barcelona har en række forskellige grupper ind-

taget rummet og gjort det til deres domæne – uden dog at ekskludere de andre brugere. Således befinder turister, drankere, skatere, hipsters og trendsættere sig side om side.

Ejerskab

Blandede ejer/lejeformer modvirker segregering. Blanding af boligtyper kan understøtte en mangfoldig beboersammensætning. Det er essentielt, at der bliver skabt ejerskab til rummet – hvad enten det er kommunen, byen, en borgergruppe eller andre – idet det giver rummet den sociale identitet, som gør det relevant og interessant.

Reference: IJburgs brede boligudbud appellerer til middelklassen, der har fået en højere grad af ejerskab til området som helhed. Det har blandt andet trukket mange børnefamilier til området.

Event

En stor del af et steds leben og tiltrækningskraft opstår ved midlertidige events og aktiviteter, som fx koncerter, markeder eller parader. Ligeledes kan der opereres med en konstant midlertidighed, forstået således at rummets egenskab eller program netop er, at det er omskifteligt og påvirkeligt.

Reference: Umberto Ecos begreb om 'det åbne værk', hvor åbenhed, multifunktionalitet og midlertidighed er kvaliteter.

Smithfield i Dublin er et sted, der er skabt som ramme for forskellige events, på forskellige tider af året. Det gamle kvægtorv bruges både som koncertarena og markedsplads. På den måde har rummet en både repræsentationel værdi samtidig med at det kan indtages simultant af mange forskellige grupper.

Friktion

Friktioner mellem forskellige bytyper, funktioner og livsformninger kan være en katalysator for at skabe et mangfoldigt og differentieret byrum. Er værdigrundlaget defineret, vil forskelle kunne trives og tage farve af hinanden på tværs af individuelle forskelle.

Reference: Med den rumlige variation, fra fod-

boldarenaens eventrum til de mindre dagligdagsrum, er Bijlmer Arena et eksempel på et område med en høj grad af friktion og stor sociokulturel rumlighed.

Habitus

Byens egen habitus – borgernes holdninger, vaner og kulturer – kan udvikle en stærk, fælles identitet i byens rum. Brugerinddragelse, brugerdreven innovation og borgermøder er måder at spejle borgerens oplevelse og forståelse af byen og dermed skabe et grundlag for den videre udvikling, der er forankret i den eksisterende kontekst.

Reference: Habitus er Pierre Bourdieus begreb for det system, der fungerer som ramme for den måde, hvorpå individet oplever, tænker og handler. Det er ikke et objektivi regelsæt, men en selvforståelse, der dynamisk påvirker vores smagspræferencer og fortolkningen af omverdenen.

Hverdagens rytme

Trafik, infrastruktur, indkøbsmuligheder indgår alle i byens hverdagsrytme. Planlægningen har traditionelt varetaget hverdagsbehovene ud fra en funktionel tankegang, men hverdagens rytmer og byens puls kan med fordel orkestreres kreativt som en måde at tænke bylivet i sin helhed på.

Reference: Lefebvre beskriver, hvordan hverdagslivet er en rumlig praksis, der gennem byboerens hverdagslige drømme og behov, er til stede samtidig med byens andre funktioner og repræsentationelle rum. Planlægningen af det levede hverdagsrum kræver indsigt i de mere sanselige og intensive aspekter af byen.

Inddragelse

Inddragelse af ikke blot borgere, men også lokale virksomheder og erhvervsdrivende er afgørende for at skabe et fodfæste for udviklingen af et ejerskab til rummet.

Reference: Smithfield i Dublin er et eksempel på, hvordan private investorer kan inddrages konstruktivt og tidligt i udviklingen af det offentlige rum. Her var området omkring Smithfield Square

i en periode tildelt rettigheder, som gjorde investeringer skattemæssigt interessante. Dette resulterede i at en række virksomheder aktivt blev inddraget i finansieringen af et offentligt byrum.

Inklusion

Inklusion handler om i hvor høj grad forskellige livsformninger og interesser på tværs af forskelle kan sameksistere i byen. Spørgsmålet er, hvor lidt der skal til for at skærpe opmærksomheden på inklusion/eksklusion.

Reference: Zygmunt Bauman har med forestillingen om den flydende modernitet påpeget faren for at storbyen bliver præget af ekskluderende fællesskaber. Alternativet til den stratificerede og ekskluderende by ligger i at sikre en åben og lige adgang til det offentlige rum, og undgå at rummet overtages fuldstændig af private interesser.

Kompleksitet

Et sted og dets identitet er komplekst og sammensat af en myriade af relationer og aktører. Kompleksitet opstår blandt andet ud fra brugerorienterede processer, der medvirker til at skabe fælles værdier, når forskellige livsformninger formulerer deres ønsker og behov til et område.

Reference: Stappelbädsparken i Malmö viser at skaterkultur, biblioteker og urban strandstemning indgår i komplekse forbindelser, når ungdomskulturer bruger byens rum.

Kontrast

Samtidighed af storbyens og lillebyens karakteristika giver byboeren mulighed for både at være aktiv, progressiv og udadvendt i den urbane kontekst og mulighed for at kunne trække sig tilbage i et mere rekreativt, passivt og refleksivt rum.

Reference: Georg Simmel har fokuseret på, hvordan storbyen virker på individet i forhold til lillebyens virkning. Simmel opstiller en række dikotomier, hvor han kontrasterer livet i lillebyen og storbyen. Begge livsformer har deres karakteristika, der kan udvikles som særlige værdier i byens rum.

Krop

Den sansede oplevelse og interaktion med rummet skaber indlevelse, der er afhængig af rummets materialer, beliggenhed eller en aktivitet i rummet.

Reference: På Grand Canal Plaza i Dublin har landskabsarkitekt Martha Schwartz fokuseret på den kropslige oplevelse af rummet. Både belægning, beplantning og den rumlige organisering tager afsæt i og påvirker den kropslige erfaring af rummet.

Kulturarv

Kulturarv tilfører værdifuld identitet til et sted ved at spille på historiens vingesus. Kulturarven behøver dog ikke at blive formidlet gennem bevaring alene, men kan også være en proaktiv måde at udvikle rummet på i forlængelse af byens historiske identitet og rumlige udtryk. Udfordringen er både at kunne se frem og tilbage på en gang.

Reference: Arkitekt Peter Eisenmans Denkmal i Berlin er et bud på, hvordan kulturarv og historie kan formidles uden hverken at være belærende eller bevare det eksisterende. I stedet er der valgt en kropslig og rumligt orienteret løsning, der involverer beskueren i lighed med det åbne værks poetik (jf. Umberto Eco)

Leg

Leg udfordrer en kropslig og personlig erfaring af stedet. Rum som indbyder til leg medvirker til at livsformningen udfolder sine ideer og erfaringer i rummet til gavn for det generelle byliv.

Rafael Lozano-Hemmers kunstinstallation "Under Scan" viser, hvordan byens rammer kan etableres som event, der har midlertidig og flygtig karakter, men som alligevel formår at inddrage beskueren og aktivere denne i byens rum.

Midlertidighed

Midlertidige byrum er steder og bygninger, der med tiden kan få stor værdi med få midler. Derfor bør der arbejdes strategisk med byens midlertidige rum, da disse rum ofte har stor værdi for byens borgere – som mødesteder, rekreative områder eller scener for begivenheder. At planlægge for byens midler-

tidige rum og ophold er en måde at igangsætte og fremtidssikre dets fortsatte udvikling.

Reference: Lefebvre har beskrevet byens flygtige og midlertidige kvaliteter i blandt andet sin rytmeanalyse, der kan læses som en orkestrering af byens immaterielle, sanselige og midlertidige rum.

Netværk

Opfattelsen af byen har ændret sig markant fra at være en funktionsopdelte mekanisme til at bestå af et netværk af forskellige aktører, steder og aktiviteter, der virker ind på hinanden i komplekse sammenhænge.

Reference: Deleuze og Guattari beskriver rhizomet som et rodnets, der skaber nye forbindelser på tværs af ellers adskilte områder. Dette billede kan anvendes på byens potentiale for forbindelser på tværs af adskilte funktioner. Eksempelvis formidler Amsterdam Bijlmer Arena et netværk på tværs af både byens og livsformningens funktionsadskillelser.

Offentlig-private partnerskaber

Et formelt samarbejde mellem kommunale instanser og private virksomheder kan være en metode til at få udviklet områder eller rum i byen, som kommunen ikke selv kan bekoste. Det har gjort det muligt at operere på markedsvilkår, samtidig med at de fælles herlighedsværdier og bykvaliteter forbedres til gavn for alle.

Reference: ProEixample består af en række gårdrum, som er åbnet som rekreative åndehuller i et offentligt privat samarbejde under det samlede strategiske program @22.

Performativ tilgang

Hvor kvaliteten af byrum tidligere blev målt på funktionelle præmisser eller i forhold til antal butikker, oplevelser eller bænke per m², vil rummet i fremtidens planlægning handle om, hvordan disse elementer er organiserede, og hvordan de fordrer oplevelser og forskellig anvendelse. En performativ tilgang til byrummet giver velkendte byfunktioner en anderledes oplevelsesdimension.

Reference: Stapelbäddsparken er et sted, der præges af den sociale aktivitet, ligesom de fysiske omgivelser er en forudsætning for den sociale interaktion.

Roller

Byen og dens rum spiller forskellige roller og understøtter forskellige aktiviteter. En afklaring og forståelse af deres indbyrdes forhold er afgørende for at udnytte rummenes potentialer – og skabe synergi på deres egne vilkår. Det samme gælder i innovationsprocesser, hvor en rollefordeling og interesseafdækning viser potentialer for mulige fælles værdier.

Reference: Aalborg Kommunes bymønstre er nøje tilpasset de respektive byers roller og identiteter, således at de indtager hver sin plads i kommunens samlede identitet. Ved at definere roller undgår man at de enkelte byer konkurrerer med hinanden om de samme indbyggere med hensigten at skabe synergi og potentialer.

Social identitet

Social identitet og tilhørsforhold kan skabes gennem ejerskab, domæner, borgerinddragelse, gennemsigtige planprocesser m.v. Den sociale gør et sted relevant, både for dem som deler identiteten, og andre som således får noget at forbinde stedet med og reagere på.

Reference: Placa dels Àngels i kvarteret El Raval i Barcelona er et eksempel på en stærk social identitet, der er rummelig i forhold til en stor diversitet af brugere og beboere. Udadt repræsenterer El Raval et mangfoldigt urbant rum, der har den balancerede uorden, der skal til for at fortsat at kunne tiltrække brugere.

Tilgængelighed

Tilgængelighed er en kondition, der betyder at nogle ekskluderes, men også være en proaktiv måde at sikre et åbent rum for flere parter.

Reference: Rambla del Mar i Barcelona viser, hvordan et stort område i havnen er gjort tilgængeligt ved at forbinde Barcelonas bymidte og havnebyen Barcelonetta. På den måde tændes nye områ-

der. Fodgængerne ledes til havnen og vandet og tidligere utilgængelige områder åbnes op for flere livsformninger.

Udvikling

Udvikling kan varetages revolutionært eller evolutionært; skabt eller selvgroet. Den evolutionære udvikling er langsommelig, fordi den er formet af tiden ved at indpasse sig til de gældende omstændigheder. Omvendt er den revolutionære udvikling mere øjeblikkelig og resultat af en massiv omvæltning.

Reference: Piata Mare i Sibiu: Piata Mare er skabt som et værk, der portrætterer en harmonisk fortid med stærk appel til turisten og forbrugeren. Det er en måde at udvikle et bycentrum på uden at gøre det til et open air museum, men alligevel se udviklingen af rummet i et historisk perspektiv.

Værdier

En værdibaseret udvikling tager afsæt i en afklaring af interessenternes værdisæt og lægger det til grund for udarbejdelsen af en plan. Fælles værdier vil imødekomme byen i forandring, i det de kan give et fælles grundlag på trods af forskelle og interesser.

Reference: Med oprettelsen af Geschichtsmühle Berliner Mauer, og den dertilhørende cykelrute Mauerweg, kan man føle byens splittede historie på egen krop. Således har Berlin-bystyret givet en klar melding om, at historien er en værdi, som er både vedkommende og nødvendig for at man kan se byen som en fortælling i en fælles historie.

Y

Generation Y, der fulgte efter Generation X, sætter spørgsmålstejn ved hierarkier og sociale magtstrukturer. De bruger rummet aktivt, og er en af de største kvaliteter for den levende by, da de engagerer sig, udvikler de eksisterende kvaliteter fra deres eget subjektive perspektiv.

Reference: Stapelbäddsparken i Malmö bliver brugt af en ung generation af skatere, der kommer fra hele Europa for at bruge den usædvanlige skatterampe. Da brugerne er forholdsvis unge, tager de ofte deres forældre med, hvilket har resulteret i en

ny form for kulturturisme, hvor forældrene opdager nye byer og steder på grund af børnenes interesser.

Yde

I demokratiske processer, hvor forskellige parter bidrager med perspektiver til og interesser i byens udvikling, er viljen til at yde og investere i fælles værdier essentiel. Brugerdrevne ydelser kan på den måde sikre innovation og skabelsen af nye byrumskvaliteter på baggrund af beboernes kreative ydelser.

Æstetik

Den æstetiske udformning af velholdte rum og bygninger tilskynder brugerne til at passe bedre på omgivelserne. Med andre ord er en æstetisk strategi også et bæredygtigt tiltag, der kan skabe tryk og tilhørsforhold.

Reference: Koog aan de Zaan ved motorvej A8 ved tilkørslen til Amsterdam var et overskudslandskab mellem motorvejene. Med et æstetisk indgreb blev to ellers adskilte dele af byen bundet sammen med det enkle mål at aktivere barrieren i byen. Den æstetiske opgradering har således været til gavn for de omkringliggende områder.

Økonomiske parametre

En omdannelse eller udvikling af byens rum giver merværdi, ikke blot i form af højere ejendomspriser i nabolaget, men i ligeså høj grad i form af et forbedret byimage, en forbedret levestandard, et øget forbrug m.v. Desuden vil økonomiske parametre være med til at tiltrække brugere – en sænkning af husleje eller beskatning vil eksempelvis tiltrække nye brugere af byrummet.

Reference: I området Smithfield i Dublin sænkede man skatteprocenten for at tiltrække nye brugere og iværksættere som del af en helhedsorienteret områdestrategi. Et økonomisk parameter bliver på den måde brugt som et aktivt redskab i udviklingsprocessen.

Åbne værker

Byrummet må planlægges som åbne værker, der er tilpasningsdygtige over tid, og som inviterer bruge-

ren til at interagere. Det åbne værks poetik sikrer, at brugernes bidrag samles under en fælles reference-ramme, der både har rødder i kulturarven men som også udstikker retninger for fremtidige udviklingsmuligheder.

Reference: Umberto Eco beskriver, hvordan det åbne værk er i stand til at engagere og involvere læseren til at være medproducent. På samme måde kan byrummet som et åbent værk virke som den ramme, hvorigennem livsformningen kan udfolde sig.

En mærkværdig omstændighed ved visioner er deres mangel på rumlighed. Vi forestiller os som regel ikke nyudviklede byrum for menneskelige interaktioner (eller adskillelse) ned i detaljen. En anden mærkværdighed ved visioner er deres mangel på præcision.

Jeg voksede op i 1950'erne. Dengang var alt muligt i fremtiden. *Populær mekanik* beskrev i levende vendinger år 2000. Typisk var fremtidens rumlige opløsning. Fritsvævende jet-drevne biler. Feriehuse på månen. Elforsyning fra en egen kernereaktor, placeret i et blyskab ved siden af køleskabet. Boliger, der ligner flyvende tallerkener.

I det samme nummer af PM var man også meget tidstypisk – handymanden kunne glæde sin kone med et nyreformet sminkebord (af plywood) med en lyserød glasskive (min far realiserede dette). Han introducerede også både knallert, den motoriserede græsslåmaskine og dybfryseren i byen, hvor vi boede.

The American dream.

60'ernes visioner var stadigvæk futuriske med plug-in-cities og store voksende urbane strukturer. Velfærds(national)staten skulle realiseres. Naturvidenskaben førte *Populær mekanik* videre. Arbejde og muligheder for alle (frem til 1968).

The Science dream.

70'erne, 80'erne og 90'erne blev en blanding af tilbage til naturen, lokaldemokrati og medindflydelse, benzinmangel, en ny interesse for arkitektur og økonomisk krise. For en sikkerheds skyld havde alle visioner højest et ti-årigt perspektiv for at undgå ubehagelige overraskelser, der alligevel ikke kunne undgås. Samfundsbyggeriets rumlige aspekter har jeg ingen minder om.

The Distorsion dream.

Så passerer vi årtusindeskiftet – og alt ser omtrent ud som det har gjort det de seneste 100 år. Neo- eller post-. Det er blot lidt mere af alting. Men man opdager også, hvad visionerne missede; globaliseringen, urbaniseringen, PC'en, internettet, den virtuelle verden, miljøkatastroferne...

Vi navigerer efter vores visioner (og lidt efter vores historie), men destinationen er ukendt. Det er interessant, at vi finder os i det.

Og jeg savner stadigvæk en rumlig vision for det menneskelige møde, noget andet end den æteriske flygtighed, som fremtiden glider ind i. Eller er den rumlige interesse flyttet ind i cyber-space, der imiterer højest traditionelle fysiske rum?

Byens frekvenser

Vi taler ofte om byens puls – som om byen har et hjerte.

Byens puls repræsenterer det dynamiske, det hektiske, det dramatiske og det farlige. Alle nye huse, der bliver bygget. Alle muligheder (og risici).

Men jeg mener ikke, at dette er byens puls, det er bare nervøse træk i byens ansigt. Byens hjerte slår egentligt taget meget langsomt, højest et par slag for hver generation. Det er derfor, at vi ikke mærker det. Byens egentlige rytme styres af langsommelige forandringsprocesser, både politiske, økonomiske og kulturelle.

I løbet af 10 år ser man en forandring, på en generation ser man den tydeligt. Vi får lettest øje på nybyggeriet, det er sværere at få øje på det gamle, degenererede, som er ved at udvikle sig til nye muligheder.

Når jeg som arkitekt holdt taler ved indvielsen af et stort, nyt projekt, overvejede jeg at beskrive bygningens unikke muligheder som økonomisk degenererede og okkuperede af kunstnere og entreprenører. Men jeg afstod. De tilstedeværende politikere og bygherrer skulle aldrig forstå det.

Det urbane liv som drama. Iscenesættelsen af rummet

Når arkitekter gestalter rum forestiller de sig ofte, at det handler om iscenesættelse af dele af den menneskelige tilværelse. Måske skal vi bevæge os længere ud af den tangent og søge inspiration til rumgestaltningen i computer-spillenes (virtuelt interaktionsdesign) og teatrets verdener.

Udgangspunktet vil så være, at vi forestiller os gestaltningen af det urbane liv som en dramaturgi med dramaet som et scenisk kunstværk, hvor den rumlige gestaltning modsvarer af scenografien. Men så må vi give scenografien et dybere indhold end blot teaterdekoration og rekvisit, således at den i sin fysiske udformning eksempelvis tilbyder funktioner for det menneskelige møde og formår at formidle den bagvedliggende verden, som samfundet (og bygherren) står for, eksempelvis demokrati, åbenhed, social inklusion og så videre.

Byudviklingens associationer til dramaturgien kan sikkert uddybes, når det gælder værktøjer, fra Aristoteles via Brecht til dagens eksperimenterende teater, som af og til går over grænsen til det virtuelle. I den forbindelse kan man udvikle diskussionen om formålet med kunstværkets indflydelse på publikum (aktørerne i det gestaltede rum), hvilket betyder, at vi her har mulighed for at koble til diskussionen om værdibaseret byudvikling.

Skal det nødvendigvis se ud, som det altid har gjort?

Vi har formodentligt et genetisk/mentalt problem med hensyn til byggeri. Det skal være stedsspecifikt og helst gammelt (jeg bor selv på en tidligere bondegård) for at vi føler os trygge. Og er det ikke gammelt, så skal det forsigtigt tilpasses til den historiske arv.

Betyder det så, at man ikke kan leve i et industriprodukt?

Jeg har en slægtning som forlod det centrale København og nu bor i en con-

tainer i Sverige. En radikal beslutning. Fra et overhyped, dyrt byliv til et lavere tempo i Österlen.

Det er en hvid 20 fods kølecontainer beklædt med indvendige aluminiumsvægge, parketgulve og internet. Den har et glasparti i gavlen i de store ståldøre, som han lukker, når han rejser væk. Kombineret kontor og soveværelse. Køkken og badeværelse findes i hans eksperimentelle værksted, der ligger ved siden af. Han købte containeren brugt, indrettede den og placerede den på fire betonplader. Med en leverance- og byggetid på 2 dage. Totalprisen var 25.000 svenske kroner for 15m². Hans henvendelse til byggebranchen indikerede en 10 gange højere pris og et års ventetid.

I 1947 kostede en Volvo PV og en svensk, præfabrikeret trævilla det samme. Ser vi på prisudviklingen i faste priser, så koster en bil i dag 50% mere og en præfabrikeret villa 1200% mere end de gjorde det tilbage i 1947.

Bilindustrien kan med 50 års udvikling og en lille prisforøgelse levere et højtudviklet produkt med radikalt anderledes præstationer end en PV-47 og

desuden en høj grad af tilpasning til kundens specifikke ønsker. Byggeindustrien leverer stort set det samme produkt som tilbage i 1947 - til en 12 gange højere pris, blot med lidt mere isolering. Forskellene ville være blevet meget større såfremt vi sammenlignende byggeindustrien med PC'ens eller mobiltelefonens udvikling.

Hvad fortæller det os om byggebranchens udvikling i løbet af 50 år?

Svaret er – ingenting.

Men det fortæller en del om vores mentale læsning af, at et hus skal se ud som et hus.

For det er indlysende, at hvis vi havde haft en anderledes vision og ønsket et højtudviklet industriprodukt, så ville det findes på markedet i dag - til helt andre priser end traditionelt byggeri kan præstere i dag.

Løfter vi blikket og ser på urbaniseringens enorme ekspansion, vildt voksende favelas og slum, vores egne city-egde områder i relation til små reserverater med historisk interessante bebyggelser, så bliver det ganske klart, at opgaven kræver nye løsninger. Ikke mindst kommer de økonomiske argumenter til at veje tungt.

Muligvis bliver rummets kreatører delt op i rumlige traditionalister overfor radikalister? Sidstnævnte kommer til at se store udfordringer i at skabe nye rumlige strukturer for menneskelige møder indenfor rammerne af en industriel produktion, mens de første forvalter den historiske arv.

Kunsten viser ofte vejen. MOMAs udstilling, Home Delivery – Fabricating the Modern Dwelling, aktualiserer temaet og et lokalt initiativ, Kivik Art Center, har indkøbt det sidste, overlevende plastikhus, Venturo, fra 1971 af Matti Suuronen som årets kunstprojekt.

Plug-in-city is back?

Fra rationel planlægning til holdningsbaseret interaktion. Peter Hanke, dirigent og medlem af tænketanken for Byens rum som udviklingsstrategi og grundlægger af virksomheden Exart Performances, interviewet af Pawel Antoni Lange, JUUL | FROST Arkitekter.

Pawel Antoni Lange (PAL): I sit essay sammenstiller Mats Olsson udviklingen i bilindustrien med udviklingen indenfor det byggede miljø. Han fortæller blandt andet om en ven, der har transformeret en container til sin egen private bolig. Kan denne historie lære os noget om innovation?

Peter Hanke (PH): Mats' anekdote illustrerer ganske fortrinligt innovationsbegrebets mange betydninger. Innovation er mere og andet end at fremstille noget, der aldrig før er set. Innovation handler også i høj grad om at kunne se noget nyt i det kendte, såsom containeren. Containeren er et kunstgreb. Det er en simpel løsning på et behov, der løses ved at gøre tingene så nemme som muligt. Et af innovationens kendetegn er, at den reducerer kompleksiteten og gør tingene enkle eller kombinerer hidtil utænkelige elementer med elegance. Innovation og æstetik er tæt forbundet.

PAL: Denne proces rammer vel ind i hjertet af designere, planlæggere og andre der arbejder indenfor de kreative erhverv.

PH: Det er en stor omvæltning, der fjerner fokus fra dem, som skaber det færdige produkt. Det vækker traditionelt set ikke den samme anerkendelse at tage noget eksisterende og finde nye anvendelsesmuligheder, som man høster for at skabe noget helt nyt. Begreberne skabelse og opfindelse sammenblendes ofte. De engelske ord er måske lidt mere præcise, og forskellen på "creation" og "invention" er interessant at betragte i denne sammenhæng. Containeren er et godt eksempel på en opfindelse, og ikke en skabelse, en innovativ løsning, hvor fokus er på selve processen, der fører til et resultat, som i dette tilfælde burde få større anerkendelse for sit innovative greb.

PAL: Evnen til at se værdier i det eksisterende er meget aktuel indenfor byplanlægningen, hvor tidligere havne og industriområder i disse år udvikles til nye funktioner. Den del af innovationsbegrebet vi fokuserer på her, er vel i bund og grund det stik modsatte af en tabula rasa-strategi?

PH: Jeg mener, at tabula rasa er en myte. Hvilket rensed, hvidt lærred er overhovedet interessant? Det ryddede bord har jo også en historie og en tradition, nogle givne vilkår, som man må være bevidst om. Omvendt er det af største betydning, at man kan gennemføre en aflæring af gamle vaner og synsmåder – men det er en af de sværeste discipliner overhovedet. Jeg mener slet ikke, at en destruktion, som *tabula rasa* er udtryk for, er den rette strategi at følge i en genopdagelse af byområder. Innovation handler i høj grad om respekt for arv og kulturarv. Inspirationen kunne muligvis hentes i *palimpsest-teknikken*, som middelaldermunke benyttede sig af. Når de fremstillede noder, kataloger, regnskaber, bibeltekster med mere, genbrugte de pergamenter uden helt at slette det underliggende budskab. På samme måde bærer bygninger og byrum spor efter mange virkelighedsopfattelser. Måske er det evnen til at bevare en transparens fra mange fortidige opfattelser, der kan berige en nutidig og historisk bevidst samfundstænkning og kvalificere designere og planlæggeres valg i dag.

PAL: Overfører vi denne tankegang til planlægningens domæne, udtrykker det ganske præcist den forskydning, vi oplever, der sker med hensyn til arkitekternes nye roller. I en tiltagende kompleks og foranderlig verden arbejder

INTERVIEW MED PETER HANKE

Af Pawel Antoni Lange

vi i tiltagende grad som procesfacilitatorer, der navigerer projekterne gennem komplekse farvande. Hermed opstår der en forskydning fra projekt til proces, der åbner for at man inddrager nye aktører.

PH: Det er helt afgørende at åbne sig overfor "det andet", således at ens optik på opgaven går gennem "den anden". Dette gælder både brugerne og de aktører, der arbejder med opgaven. Gennem hele filosofihistorien spiller "den anden" en hovedrolle for at forene menneskelig stræben og ambition med moral og etik. Men denne tilgang fjerner fokus fra kunstneren eller designerens unikke skaben, og fremhæver det tilblivne på den kreative forfængeligheds bekostning. Fhv. amerikansk præsident Harry S. Truman, der er god for mange citater, har på et tidspunkt udtalt: "You can accomplish anything in life, provided you don't mind who gets the credit." En ægte optagethed af sagen – den anden – kræver et opgør med ens eget brand som designer.

PAL: Tiden er præget af forandringer og vi er alle nødsagede til at forholde os til den økonomiske virkelighed. På tegnestuen griber vi forandringerne og har udviklet et åbent planredskab, værdiorienteret potentialeplanlægning, der netop tager afsæt i hvordan vi navigerer i det uforudsete. På Center for Kunst og Lederskab, som du er tilknyttet, har du deltaget i en række debatter omkring globale kriser. Jeg kan forstå, at du har advokeret for at man bør skifte fokus fra plans til purpose?

PH: Vi har set plan-diskursens fallit med en global finanskrise, og i hvor høj grad aktuelt snæversyn projiceres på fremtiden. Som en langtidsholdbar strategi vil det være mere og mere relevant at forstå kombinationen af hensigt og formål, der ligger i begrebet "purpose". I erkendelse af, at de forkromede økonomiske teorier alligevel kommer til kort, når de konfronteres med virkeligheden, bevæger vi os fra logos til etos - fra rationel planlægning til holdningsbaseret interaktion.

PAL: Det medfører, at man arbejder ud fra et mere værdiorienteret grundlag, der i sagens natur er mere åben overfor fremtiden. En af udfordringerne ved den åbne planlægning, er at udvikle en tool box, der giver politikere og bygherrer redskaber til at gennemføre den åbne planlægning – altså i høj grad udvikler et procesorienteret redskab, der i højere grad forholder sig til hensigter, værdier og visioner.

PH: Det er meget svært ikke at forfalde til "planlægning" så snart en indledende snak om holdninger og værdier er overstået. Skiftet fra plan til purpose kræver i højeste grad fortolkning. "Hensigt" alene bliver totalitært, "formål" er ligeså vigtigt. En interessant fortolkningsmulighed er at lede efter flerstemmigheden, dvs. polyfonien. Polyfonien gør det muligt at planlægge med forskellig puls, hvor et givent område udvikles med forskellige tidshorisonter, hvoraf de områder, der umiddelbart står overfor udvikling i højere grad er planlagte end de områder, hvor tidshorizonten er længere ude.

PAL: Syntesen er meget interessant. Mange store udviklingsprojekter baseret på masterplaner risikerer at blive fastlåste, da de ikke tager højde for fremtiden og forandringer. Alternativt kan man, som du ganske rigtigt siger, arbejde i forskellige tempi. Den overordnede, langsigtede strategi baserer sig på et værdisæt, samtidig med at en række pilotprojekter af midlertidig karakter løbende afprøver et givent udviklingsområde og sætter scenen for dets fremtidige udvikling. Spørgsmålet er, hvor lidt der skal til for at man alligevel kommer i – et initialt ukendt – mål?

PH: Evnen til at rumme flere tidsligheder samtidig er musikens domæne. Menneskelig perception kan auditivt opfatte langt flere stemmers simultane forløb. Det bedste eksempel er en fuga som eksempelvis J.S. Bachs g-mol fuga (se reference i litteraturlisten). En ret streng formalisme i tanken forenes med en åben mangfoldighed i praksis. Er formålet klart burde det være muligt at arbejde med flere tidsligheder indenfor planlægning.

I dag navigerer vi i en anden virkelighed, end tilfældet var, da vi for to år siden søsatte Byens rum som udviklingsstrategi-projektet. Krisen har sat sine tydelige spor: ejendomsudviklere bliver erklæret konkurs, aktierne falder i værdi, arbejdsløsheden stiger og store udviklingsprojekter bliver udskudt på ubestemt tid. På trods af disse mørke skyer oplever vi en stigende interesse for at udvikle redskaber, der skaber bedre byer ved hjælp af inkluderende, bæredygtige og levende byrum.

Den økonomiske situation er en oplagt mulighed for at stoppe op og reflektere over, hvor vi bevæger os hen. Samfundet bevæger sig i disse år fra et viden-samfund til et værdisamfund, hvilket får konsekvenser for planlægningen, der ændrer sig fra en funktionelt betonet disciplin til en disciplin, hvor der i stigende grad bliver sat fokus på nuværende og kommende brugeres værdier.

Vellykket planlægning tager afsæt i de mennesker, der bruger byrummet, deres adfærd, holdninger og sociale interaktion. Udviklingen af byens rum skal tage udgangspunkt i fællesskabet og agere det sociale kit. For at opfylde denne ambition er der behov for at udvikle nye redskaber, der kan sikre en bruger-dreven byudvikling, hvor det sociale bliver udgangspunkt for den arkitektoniske udformning. Det kræver effektive metoder til forståelse og afdækning af brugernes værdier, men stiller ligeledes krav til en ny måde at omsætte dem til meningsgivende og fleksible planredskaber.

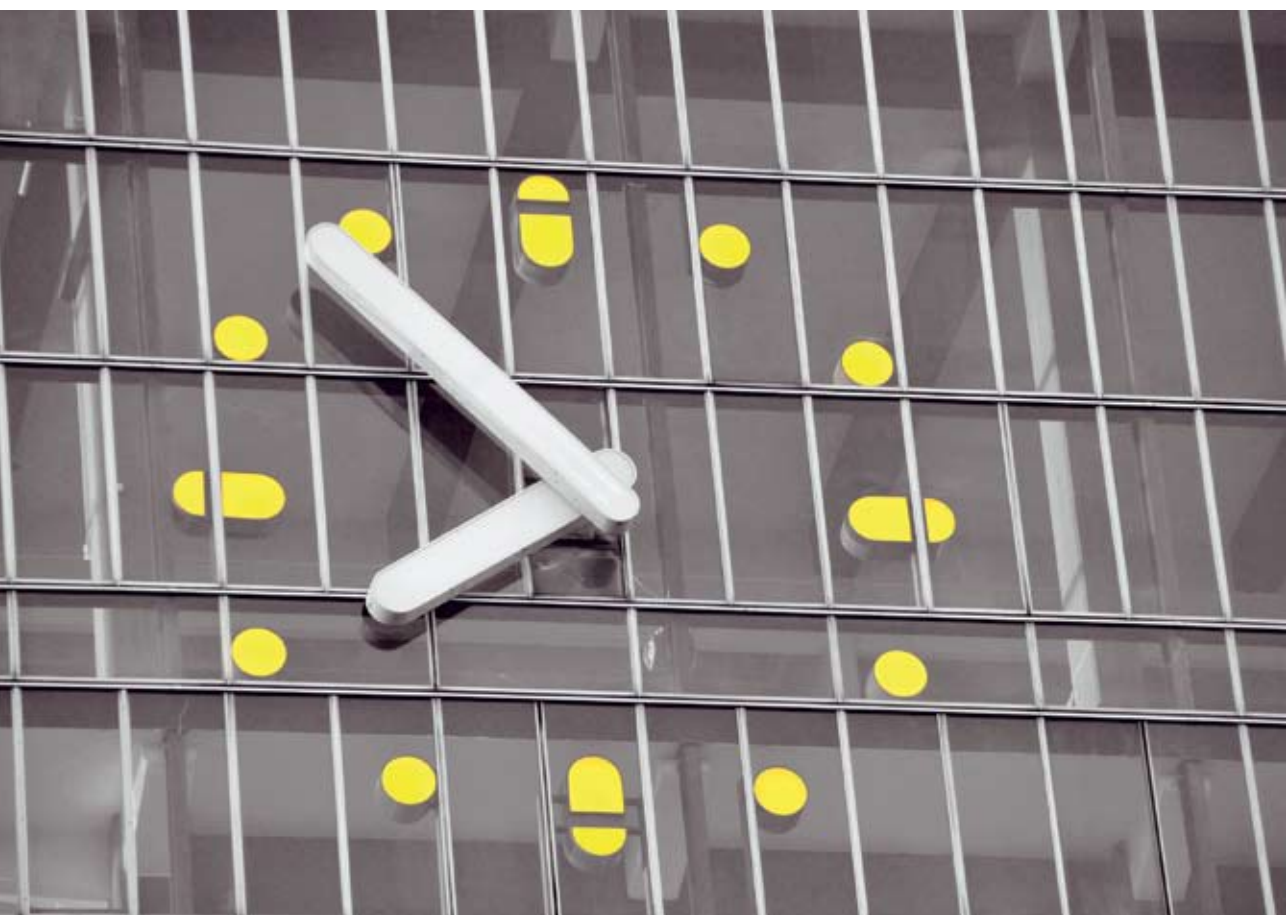
Vi imødekommer disse forandringer ved at arbejde med et tværfagligt funderet, helhedsorienteret og strategisk planlægningsredskab.

Byens brugere som betydningsskabere i byens rum

Værdiorienteret potentialeplanlægning er et fleksibelt redskab, der fokuserer på værdier og potentialer som basis for byudviklingen. En helhedsorienteret tilgang til planlægning baserer sig på et bredt tværfagligt fundament, som repræsenterer en bevægelse bort fra modernitetens rigide og fastlåste masterplaner, hvor alt er fastlagt og planlagt på forhånd. Traditionelle masterplaner forsøger at foruddiskontere en fremtid, som ingen kan forudsige. Derfor spiller de ofte fallit, når tidshorisonten for et givent udviklingsprojekt strækker sig over flere årtier. I modsætning hertil er værdiorienteret potentialeplanlægning et åbent planlægningsredskab, der er tilpasningsdygtigt og hermed løbende kan indoptage de forandringer, der finder sted. En metode der inddrager by, rum, livsformning og krop som fire implicite niveauer og hermed repræsenterer en fremtidssikret, socio-rumlig tilgang, der betragter byens brugere som betydningsskabere i byens rum.

At planlægge i forandringen

Forandringer er et grundlæggende vilkår, som fremover vil være integreret i planlægningen af byens rum. Derfor bliver fremtidens planlægningsstrategi-

er kun vellykkede, såfremt vi tør arbejde med åbenheden. Fremtidens attraktive byrum er på én og samme tid robuste og tilpasningsdygtige. Det robuste sikrer, at udviklingen af et givent område baseres på værdier, der bliver lede-tråden for den fremtidige udvikling. På den anden side medfører tilpasningsdygtigheden, at det skal kunne udvikles i takt med de forandringer, der finder sted. Den langsigtede strategi baserer sig på et dybt forankret værdisæt, samtidig med at pilotprojekter af midlertidig karakter vil sætte scenen for den fremtidige udvikling.

Midlertidighed giver plads til det eksperimenterende og fremmer mangfoldigheden

Det økonomiske klima nedsætter hastigheden, hvormed de store udviklingsprojekter bliver realiserede. En af konsekvenserne er, at vi i de kommende år kommer til at opleve flere midlertidige aktiviteter. De midlertidige aktiviteter giver plads til at eksperimentere, idet de ikke er hængt op på store anlægsudgifter, men derimod opererer på et meget mindre og mere overskueligt økonomisk grundlag.

Byen skal rumme mangfoldigheden, og byrum skal være mødesteder, der skaber indsigt og forståelse for det fremmede. I den forbindelse kan midlertidighed som et redskab være med til at stimulere forståelsen for forskellighed, forandringer og det flydende i bylivet ved at satse på temporære rum for møder, dialog, nysgerrighed, eksperimenter og kunst. Derfor må planlæggere forholde sig til globaliseringen som et vilkår. Globaliseringen danner grundlag for en ny kulturel erfaring og er et parameter, der skal tilgodeses i fremtidens planlægningsstrategier.

Midlertidighed øger tolerancen i byen. For det første skaber brug i mellemtiden opmærksomhed og udstikker de værdier, som udviklingen skal baseres på. For det andet kan vi ved at sætte fokus på mangfoldigheden og forandringer i kulturer, kunst, livsstile, smagspræferencer og byrumsfunktionalitet udfordre folk og forstyrre de sædvanlige tankemønstre. Midlertidighed kan bidrage til at skabe forståelse for foranderligheden, skabe refleksioner og etablere møder, der konfronterer os med det fremmede og det fremmede i os selv.

Fremtiden?

Fremtidens byrum bliver mødesteder for en - til stadighed - mere broget sammensat urban befolkning.

Fremtidens planlægningsredskaber skal være åbne for mange mulige fremtider. Futuribles, der stammer fra den franske bevægelse af med samme navn kan oversættes med mange fremtider og indkredser de udfordringer, planlæggere står overfor. At arbejde med futuribler handler om at forestille sig mulige perspektiver på en given udvikling. Gennem futuribler kan vi mobili-

sere forudseenhed. Der er tale om at fornemme noget i sin vorden - man så at sige over sig i fremtiden.

Vi må acceptere fremtidens åbenhed som et grundvilkår, og dermed insistere på at være åbne over for det tilblivende. Det værdiorienterede er en måde at være forudseende på - uden at man lægger sig fast. Futuribles åbner for fremtidige potentialer frem for at lukke tænkningen om ét perspektiv eller ét enkeltstående alternativ.

Helle Juul
Arkitekt MAA, Ph.d.
JUUL | FROST Arkitekter

The project

'Urban Space as a Catalyst for Change' is a Realdania financed research project focusing on how urban spaces act as catalysts for urban development. The project is anchored at JUUL | FROST Architects - an interdisciplinary practice organized in three different units: CITY + SPACE + LANDSCAPE, HOUSING + BUILDING and RESEARCH + COMMUNICATION.

The purpose of 'Urban Space as a Catalyst for Change' is to question the assumptions dominating present discussions regarding urban space, urbanity and urban development. With 'Urban Space as A Catalyst for Change' we wish to broaden and put the discussion of urban space into perspective by bringing new knowledge and strategic tools to the profession.

The project identifies how urban spaces can be seen as catalysts for the development of "the good city" – socially, culturally and architecturally. The project takes its point of departure in theoretical studies and analytic methods. We look at urban spaces as parameters for change in relation to culture, life forms, gentrification and as attractors for different segments of citizens. 'Urban Space as a Catalyst for Change' is an interdisciplinary project, since urban spaces do not only consist of buildings but also people, moods and relations. By combining an architectural understanding of form with a sociological understanding of human behavior, we are able to analyze urban spaces holistically. Our aim is to

develop a strategic approach where values are prioritized, thus not only anchoring the urban spaces in the realm of the city but also in the realm of a value oriented society.

The book Urban Space II

Urban Space in a value oriented framework

Due to a change of perspective regarding city life, we need new methods and frameworks for understanding the city and its inherent multiplicity of experiences and transformations.

The city has become more global, more multicultural and more orientated towards tourism. This results in new requirements for specific urban qualities. City people have developed new life patterns with a more active use of the cities. Thus, the demand for meeting places and new urban scenes for interchange of perspectives, for learning and for the forming of life are vital qualities of the future development of the urban realm. The disposition of public spaces as passages, recreational settings and buildings have great impact on the activities and the experience of the city. Informal communities and affective, performative spaces can therefore be used to attract inhabitants. Open and inclusive spaces can attract a wide range of life forms and enable people to meet across and despite differences. In other words urban spaces have all the potentials for creating vital cities where affective spaces produce new flows and experiences. Thus, new experiences and unplanned situations emerge all the time.

The project 'Urban Space as a Catalyst for Chan-

ge' proposes a new approach to planning and urban development taking the present conditions of the knowledge based city into considerations by suggesting new value oriented strategies and approaches to urban space.

Strategic Tools

By applying well-known urban theories from the 20th Century to the contemporary city, we constitute a hybrid of urban theories - a fusion of ten theoretical approaches from diverse fields such as urban studies, sociology and aesthetics. While the urban sociologist Richard Sennett calls for meeting places to reinstall the public sphere, Zygmunt Baumann shows that the fluid modernity, with its inherent feelings of anxiety and fears, may be better captured through the development of temporary spaces and flexible, informal meeting places.

Similarly, Umberto Eco, Kevin Lynch and Jane Jacobs focus on the means by which the citizens can feel included and welcome while they identify and engage themselves in the city.

On this theoretical background we propose strategic tools such as *mnemonics*, *parallel strategies*, *acupuncture*, *zoning* and *performativity* to be integrated into the future development and planning of urban space.

Analytic approach

Our case studies are analytically structured around four levels: city / space / life forming / body.

These four levels function as the methodical and analytical framework for all case studies produced in relation to the project. A given case is therefore analyzed in relation to the four levels and across. In this way we are able to follow the holism of a strategy and/or the deviation of the same.

All levels include strategic considerations. A given municipality's overall strategy influences the city and thereby frames individual possibilities, while vice versa the everyday use of the city affects public plan strategies. An interrelated strategic exchange is unfolded influencing the city, the physical urban spaces, the life forming, and the body. In other words our four analytic levels offer a consistent and holistic approach to urban space and give the op-

portunity to go deeper into the subject matter of urban space as a catalyst for change.

A new approach to planning – from functionality to urban potentials

This brings us to a new understanding of urban planning. The use of urban architecture and design is in a strategic perspective dealing with processes beyond material development.

Planning is no longer a form imposed upon urban matter, but rather a strategic tool to be used in the broader perspective of urban transformation processes.

It points towards a new role of the planner who no longer is the administrator of physical development, but one looking for potentials and connections in the urban realm as well as strategically guiding processes between various stakeholders.

Thus the volume proposes alternative and innovative tools for the future development of urban space. The aim is to help the planner to initiate urban processes, as well as defining the planner in a new role. The planner has become the holistic, proactive and strategic coordinator of urban processes.

The project has been carried out as a cross-disciplinary research platform for discussions of urban space. Activities range from seminars, inspirational meetings for developers and planners, to think tank meetings, newsletters, articles, presentations and publications.

For more information on these activities please visit www.byensrum.dk. On this webpage you can study the showroom, a platform for Danish municipalities where they can submit their most successful urban spaces. Furthermore the homepage offers download of articles, order books or see presentations.

ILLUSTRATIONER

Indledning, Tanker & Byanalytisk tankefusion

Side 6-58: JUUL | FROST Arkitekter/
Beth Wiberg, Kristine Samson, Rikke Lequick Larsen

Cases

Amsterdam Bijlmer Arena

Side 58-59 & 63: ©Luuk Kramer
Side 65: ©JFA-HJ & RL

Havnepladsen Odense

Side 67 & 69: ©Søren Nielsson

Koog aan de Zaan: A8erna

Side 71 & 73: ©Luuk Kramer

IJburg

Side 75 & 77: ©JFA-RL

Westblaak

Side 79 & 81 nederst: ©Jelk Kruk
Side 81 øverst: ©Cye Wong-Loi-Sing

Jardins de la Torre de les Aigües

Side 84-85: ©JFA-RL
Side 87 øverst: ©JFA-KS
Side 87 nederst: ©JFA-BW
Side 89 øverst: ©JFA-KS
Side 89 nederst: ©JFA-MK

Aalborg og Nørresundby

Side 91: ©JFA-RL
Side 93 øverst: ©JFA-HJ
Side 93 nederst: ©JFA-RL

Ramble del Mar

Side 95: ©JFA-RL

Side 97 øverst: ©JFA-HJ
Side 97 nederst: ©JFA-RL

Placa dels Àngels

Side 99 & 101: ©JFA-RL

Marco Polo-Terrasserne

Side 103 & 105: ©JFA- HJ

Berlin Denkmal

Side 108-109: ©JFA-KS
Side 111 & 113 nederst: ©JFA-MK
Side 113 øverst: ©JFA-RL

Berlin Mauer

Side 115 & 117: ©JFA-KS

Nowy Plac Zgody

Side 119 & 121: ©Biuro Projektów
Lewicki Łatak.
Photo: Pawel Kubisztal

Piata Mare

Side 123 & 125: ©JFA-HJ

Rafael Lozano-Hemmer: Under Scan

Side 127 & 129: ©Rafael Lozano-Hemmer,
”Under Scan” (2005-2008). Public art
commission, East Midlands Development
Agency, UK. Photos by Antimodular
Research.

Smithfield

Side 132-133 & 135: ©JFA-MK
Side 137 øverst: ©JFA-KS
Side 137 nederst: ©Andy Sheridan

Nykøbing Falster

Side 139: © Charlie Steenberg

Side 141: © Guldborgsund Kommune og
Crossline Media

Grand Canal Plaza

Side 143 & 145 øverst: ©JFA-MK
Side 145 nederst: © JFA-KS

Stapelbådsparken

Side 147 & 149 øverst: ©JFA- Simon
Klamborn
Side 149 nederst: ©JFA-HJ

Liffey Broadwalk

Side 151: ©JFA-KS
Side 153: ©JFA-MK

Alle oversigtskort: ©JFA

Byer i udvikling, Strategiske redskaber,

Tænkertanken tænker & Epilog

Side 156-195: JUUL | FROST Arkitekter/
Beth Wiberg, Kristine Samson, Rikke
Lequick Larsen

KILDER

Hajer, Maarten (2002): “The New Urban
landscapes”, www.opendemocracy.net

Hajer, Maarten & Reijndorp, Arnold
(2002): “In Search Of New Public Do-
main”, Rotterdam: NAi Publishers.

Juul, Helle m.fl. (2008): ”Byens rum 1”
Juul, Helle (1994): ”Sand - arkitektek-
toniske forskydninger, et tværetetisk
perspektiv på kunstens tolkning af tid og
rum”, Ph.D projekt.

Juul, Helle og Marling, Gitte (2007): ”De
danske provinsbyer har fået nye smukke
byrum – men er de dynamiske nok?”

www.byensrum.dk

Pløger, John (2008a): ”Byrum og byudvik-
ling - nogle perspektiver”, www.byensrum.
dk

Pløger, John (2008b): ”Flydende planlæg-
ning”, www.byensrum.dk

Tanker

Jane Jacobs

Jacobs, Jane (1961): “The Death and Life of
Great American Cities”, New York: Ran-
dom House.

Kevin Lynch

Lynch, Kevin (1960): “The image of the
city”, Cambridge: M.I.T. Press.

Georg Simmel

Simmel, Georg (1998): ”Hvordan er
samfundet muligt”, København: Moderne
tænkere.

Simmel, Georg Arkitektskolen i Aarhus,
1978 (1903).

Gilles Deleuze & Felix Guattari

Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1980):
”A Thousand Plateaus”, London: Conti-
num.
Deleuze, Gilles & Guattari, Felix ”Hvad er
filosofi”, Samlerens Bogklub.

Henri Lefebvre

Lefebvre, Henri (1947) Critique of Eve-
ryday Life, The Production of Space (1974)
Lefebvre, Henri (1991, 2007): “The Pro-
duction of Space”, Oxford: Blackwell Pub-
lishing Smith.
Lefebvre, Henri (1996): “Writings on Ci-
ties”, Oxford: Blackwell Publishing Smith.

Pierre Bourdieu

Bourdieu, Pierre (1984): ”Distinktion”
Bourdieu, Pierre (1997): ”Af praktiske
grunde”, København: Hans Reitzels Forlag.

Richard Sennett

Bauman, Zygmunt (1998): “Globalization:
The Human Consequences”, Cambridge:
Polity Press.

Grönlund, Bo (1997): “The Civitas of
seeing and the Design of Cities - on the
urbanism of Richard Sennett”, http://
bo.gronlund.homepage.dk/
Sennett, Richard: ”Et Samfund hvor man
ser hinanden.” i: Byens rum 1, eds. Juul
et al. JUULFROST Arkitekter /byens rum
som udviklingsstrategi, København 2008.

Sennett, Richard (1977, 1992): “The Fall
of Public Man”, New York: W. W. Norton
& Co.

Sennett, Richard (1992): “The Uses of Dis-
order”, New York: W. W. Norton & Co.

Noël Burch

Burch, Noël (1973): “Theory of Film
Practice”, Princeton: Princeton University
Press.

Umberto Eco

Eco, Umberto (1962): ”Det åbne værks
poetik”, i: Ed. J. Dehs. (1995) (red.): ”Æste-
tiske teorier”, Odense: Odense Universi-
tetsforlag.

Zygmunt Bauman

Bauman, Zygmunt (1999b): “Urban Space
Wars: On Destructive Order and Creative
Chaos”. Citizenship Studies, 3 (2):173-185.
Bauman, Zygmunt (2000a): Liquid Moder-
nity. Cambridge: Polity Press.
Bauman, Zygmunt (2000b): “Urban Battle-
fields of Time/Space Wars”. Politologiske
Studier, 7:4-11.

Bauman, Zygmunt (2000c): “From Our
Critics: The Deficiencies of Community”.
The Responsive Community, 10 (3):74-79.
Bauman, Zygmunt (2001): “Uses and
Disuses of Urban Space”, i Barbara Czarni-
awska & Rolf Solli (red.): Organizing Me-
tropolitan Space and Discourse. Malmø:
Liber.

Bauman, Zygmunt (2002a): Fællesskab –
en søgen efter tryghed i en usikker verden.
København: Hans Reitzels Forlag.

Bauman, Zygmunt (2002b): “City of Fears,
City of Hopes”, i Henning Thomsen (red.):
Future Cities: The Copenhagen Lectures.
København: Fonden Realdania.

Jacobsen, Michael Hviid & Nilesh Chat-
terjee (2001): “The Fall of Public Place:
Sociological Reflections and Observations
on a Supermodern American Ghost City”.
Sociologisk Arbejdsrapport, 3 (9):1-112.
Sociologisk Laboratorium, Aalborg Uni-
versitet.

Byteoretisk tankefusion

Richard Sennett (2007): ”The Open City”
i: The Endless City, The Urban Age Pro-
ject, Ed.. Burdett, Ricky & Sudic, Deyan-
Phaidon Press Limited 2007
Claus Ronneberger: ”Fra regulering til
modificering” i Byens rum 1, ed. Juul et al.
JUULFROST Arkitekter /byens rum som

udviklingsstrategi, København 2008.

Cases

Introduktion til cases:

Florida, Richard (2002): “The Rise of the
Creative Class”, New York: Basic Books.

Amsterdam Bijlmer Arena

Interview: Machiel Spaan, m3h, www.
m3h.nl

Interview: Gerard Kwakkenbos, Stadsdeel
Zuidoost, www.zuidoost.amsterdam.nl

Interview: David Keuning, Mark Maga-
zine, www.mark-magazine.com

Interview: Joost de Natris, Karres en
Brands, www.karresenbrands.nl

Amsterdam Development Corporation
(2004): “ArenA Boulevard: dynamic 2nd
city centre for Amsterdam”.

Bakker, Reinoud: “Towards an attractive
and sustainable metropolis in the Dutch
delta”.

Dienst Ruimtelijke Ordening (2007):

“ArenAPoort: a New Urban Hub in
Amsterdam-Southeast”, i: #6 2007 ArenA
Poort.

Frieling, D.H. (2004): “Bijlmermeer /
Compressed Urbanism”, Delft School for
Design, April 23, 2004.

Holek, Annette & Mortensen, Marie Bak
(2008): “Arkitektur i udsatte boligområder
– et effektivt redskab i ghattobekæmpel-
sen”, i: Arkitekten nr. 2 2008.

Infocentre Amsterdam Southeast: “The
Development of Amsterdam Southeast”.

JERDE (2005): “The new vision for Am-
sterdamse Poort”.

Nielsen; Regnar M. (2005): “Forvandlingen
af Bijlmermeer”, I: Boligen nr. 3 – 2005.

Reijndorp, Arnold (1997): “Between City
and State”, www.pro.archis.org
www.arena-boulevard.nl

Havnepladsen Odense

Havnen i Odense - ny levende bydel ved
vandet, www.odense.dk

www.schönherr.dk

Koog aan de Zaan: A8erna

European Archive of Urban Public Space:
“A8erna”, www.urban.cccb.org.

Amsterdam: IJburg:

Interview: Lena, bezoekerscentrum IJ-
burg, www.ijburg.nl

Drake, David (2008): “The Blue House,
IJburg, Amsterdam”, www.publicartonline.
org.uk

Roovers, Igor (2006): "Kopenhagen – IJburg".
www.mimoo.eu

IJburg

Interview: David Keuning, Mark Magazine, www.mark-magazine.com
Interview: Lucia Alleman, Besøgscenteret IJburg
www.ijburg.nl

Westblaak

Broos, Gijs (2006): "Creativity strategies in Rotterdam", oplæg: Barcelona, 16. marts 2006.
Buursink, Jan (2006): "The Cultural Strategy of Rotterdam", www.cybergeo.eu/index1203.html
European Archive of Urban Public Space: "Westblaak", www.urban.cccb.org.
Tillie, Nico (2007): "Rotterdam Watercity 2035", oplæg: Climate Change, City Change.

Jardins de la Torre de les Aigües

Interview: Monica Madrigal, Metropolitan Strategic Plan of Barcelona, www.bcn2000.es
Interview: Teresa Perez, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, www.cccb.org

Gay, Antonio López & Valverde, Joaquín Recaño (2007): "Who is moving in Barcelona's central city?"

Hallemar, Dan (2007): "Parkliv i kvarteret", Arkitekten, august 2007. www.arkitekt.se/s30970

Monclús, Francisco-Javier (2003): "The Barcelona model: an original formula? From 'reconstruction' to strategic urban projects (1979–2004)", i: Planning Perspectives, no. 18 (October 2003), s. 399–421.

Muñoz, Francesc: "Barcelona".

Santacana Martorell, Francesc (2008): "Proposta Model Metropolitana 2020".

Vernis, Antoni Falcón: "Opening up a city's green spaces: The Adventure", i: BMM no. 53, www.bcn.es
www.geographyfieldwork.com
www.proexample.cat

Aalborg & Nørresundby

Interview: Anne Juel Andersen og Bodil V. Henningsen, Aalborg Kommune, www.aalborgkommune.dk
Aalborg Kommune (2005): "Lokalplan 10-

045: Nørresundby Havnefront"
Aalborg Kommune (2007): "Byfornyelsesbeslutning i Strandgadekarréen Nørresundby".
Aalborg Kommune: "Kommunerammeplan: Nørresundby Midtby".
www.sla.dk

Rambla del Mar

Interview: Monica Madrigal, Metropolitan Strategic Plan of Barcelona, www.bcn2000.es

Interview: Teresa Perez, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, www.cccb.org

Clos, Oriol (2004): "The Transformation of Poblenou: The New 22@ District", i: Marshall, Tim: "Transforming Barcelona", kap. 11, London: Routledge.

Gay, Antonio López & Valverde, Joaquín Recaño (2007): "Who is moving in Barcelona's central city?"

Monclús, Francisco-Javier (2003): "The Barcelona model: an original formula? From 'reconstruction' to strategic urban projects (1979–2004)", i: Planning Perspectives, no. 18 (October 2003), s. 399–421.

Muñoz, Francesc: "Barcelona".

PlanPhilly: "Case study – Barcelona".
www.portvellbcn.com

Plaça dels Àngels

Interview: Monica Madrigal, Metropolitan Strategic Plan of Barcelona, www.bcn2000.es

Interview: Teresa Perez, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, www.cccb.org

Degen, Monica (2002): "Regenerating Public Life", i: Jane Rendell og Judith Rugg (eds.): "Advances in Art and Urban Futures", Bristol: Intellect Books.

Gay, Antonio López & Valverde, Joaquín Recaño (2007): "Who is moving in Barcelona's central city?"

Monclús, Francisco-Javier (2003): "The Barcelona model: an original formula? From 'reconstruction' to strategic urban projects (1979–2004)", i: Planning Perspectives, no. 18 (October 2003), s. 399–421.

Muñoz, Francesc: "Barcelona".

www.macba.es

Marco Polo Terrasserne

Hawley, Charles (2007): "Hamburg Builds

Its Better Half", i: Spiegel Online, 3. januar 2007.

Jaeger, Falk (2006): "Waterfront Living and Working: Hamburg's HafenCity", Goethe-Institut, http://www.goethe.de/kue/arc/dos/dos/sls/en3356905.htm
KCAP: Hamburg Masterplan: Hafen-City2008
www.mirallestagliabue.com

Berlin Denkmal

Høyrup, Thomas (2002): "Dannelsens Dialektik", København: Museum Tusulanum Press
von Borries, Friedrich & Boettger, Matthias (2008): "Berlin", www.mypublicspace.eu
www.eisenmanarchitects.com, www.holocaust-mahnmal.de

Berliner Mauer

Christensen, Søren (2007): "Interkulturel dialog", oplæg 18. juni 2007.

Høyrup, Thomas (2002): "Dannelsens Dialektik", København: Museum Tusulanum Press
www.berlin.de
Gazan, Sissel-Jo (2009): "Min by Berlin", Momondo

Nowy Plac Zgody

European Archive of Urban Public Space: "Nowy Plac Zgody", www.urban.cccb.org.
www.lewicki-latak.com.pl

Piata Mare

GTZ (2005): "Sibiu Historic Centre – Management Plan", april 2005
Kobo, Reiner (2006): "Cultural Tourism and Urban Quality of Life – Case Study Sibiu / Hermannstadt", oplæg: 22. september 2006.
UAUIM, ENSAPLV, UGhent, ATU, Planwerk, GTZ & SibiuCity Council (2006): "Building Places and Townscapes", Socrates Intensive Programme, 9.-26. juli 2006.
www.sibiu2007.ro
www.turism.sibiu.ro

Rafael Lozano-Hemmer: Under Scan

Adriaansens, Alex & Brouwer, Joke (2002): "Alien Relationships from Public Space", i: Laura Martz (red.): TransUrbanism, Rotterdam: V2_Publishing & NAi Publishers.
Lozano-Hemmer, Rafael: "Under Scan – relational architecture".

www.artreach.biz
www.lozano-hemmer.com
www.underscan.co.uk

Smithfield

Interview: Chris Kelly, Redquartz Development, www.redquartz.com
Interview: Margaret Coyle, Dublin Kommune, www.dublincity.ie

Interview: Dr. Niamh Moore, University College Dublin, www.ucd.ie

Interview: Dr. Paula Russell, University College Dublin, www.ucd.ie

Interview: Siobhán Ní Éanaigh, McGarry Ni Éanaigh Architects. www.mcgnie.ie

Callanan, Neil (2002): "Smithfield set for massive development", i: The Post, 19.maj 2002.

Carswell, Simon (2007): "Redesigning Dublin", i: the Sunday Business Post, 7. januar 2007

Dublin City (2007): "Maximizing the City's Potentials".

Dublin City: "The Development Strategy", i: The Development Plan, kap. 1.

European Archive of Urban Public Space: "Smithfield", www.urban.cccb.org.

www.anthonypreddy.com

www.dublindocklands.ie

www.planum.net

www.reflectingcity.com

Slotsgadekvarteret

Interview: Charlie Steenberg, www.steenbergarchitects.dk

Guldbordsund Kommune (2007): "Byliv og partnerskab", www.guldborgsund.dk & sj-arkitekter.dk

Grand Canal Plaza

Interview: Margaret Coyle, Dublin Kommune, www.dublincity.ie

Interview: Dr. Niamh Moore, University College Dublin, www.ucd.ie

Dublin City (2007): "Maximizing the City's Potentials".

Dublin City: "The Development Strategy", i: The Development Plan, kap. 1.

Dublin City Development Board: "Strategic Review - Priority Actions 2006-2008".

Dublin Docklands Development Authority (2003): "Dublin Docklands Area Master Plan 2003".

Moore, Niamh (2004): "Globalising Dublin: Indicators of an urban society in transition", i: Dela 21, 2004.

Moore, Niamh (2004b): "Transforming

social and spatial structures in Celtic Tiger Ireland: Dublin in the 1990s", i: Hommes et Terres du Nord 2004-05/1.

Stapelbådsparken

Interview: Mats Olsson.

Riisom, Per (2007): "Miraklet Malmö – et målrettet politisk lederskab", i: Planering i Malmö, nr. 2 2007.

Liffey Boardwalk

Interview: Margaret Coyle, Dublin Kommune, www.dublincity.ie

Interview: Siobhán Ní Éanaigh, McGarry Ni Éanaigh Architects. www.mcgnie.ie

Dublin City (2007): "Maximizing the City's Potentials".

Dublin City: "The Development Strategy", i: The Development Plan, kap. 1.

Byer i udvikling

Franziska Eichstädt-Bohlig: "The Stunted Metropolis" i: The Endless City, The Urban Age Project, Ed. Burdett, Ricky & Sudic, Deyan- Phaidon Press Limited 2007

Strategiske redskaber

Kulturarrvstyrelsen & Realdania (2005): "Kulturarrv - en værdifuld ressource for kommunernes udvikling", www.kulturarrv.dk
Frances A. Yates.: "The three Latin Sources for the classical art of Memory" i: The Art of Memory, London Pimlico 1997.

Paludan-Müller, Carsten (2009): "Cultural Heritage and Intercultural Dialogue", www.byensrum.dk
Porter, Michael E. (1996): "What is Strategy", i: Harvard Business Review, november-december 1996.

van Iersel, Michiel (2007): "People can't live in Museums". Lerner, Jaime: Acupuntura urbana, Record 2003

Tænketanken tænker

Bachs fugaer http://www.youtube.com/results?search_query=bach+wohltemperiert+es+klavier+g-minor&search_type=&aq=f.

